

ВЕСЕЛКОВА ШКОЛА

AO455657

ВІРА НАУМЕНКО

ПЕРЛИНКА

Книга
з літературного читання

- За новою програмою 2012 року
- Вдосконалення читацької навички
- Твори, обов'язкові для вивчення в 2 класі
- Ігрові завдання

2
КЛАС

ДО ПІДРУЧНИКА
«ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ, 2 КЛАС»
ВІРИ НАУМЕНКО

Віра Науменко

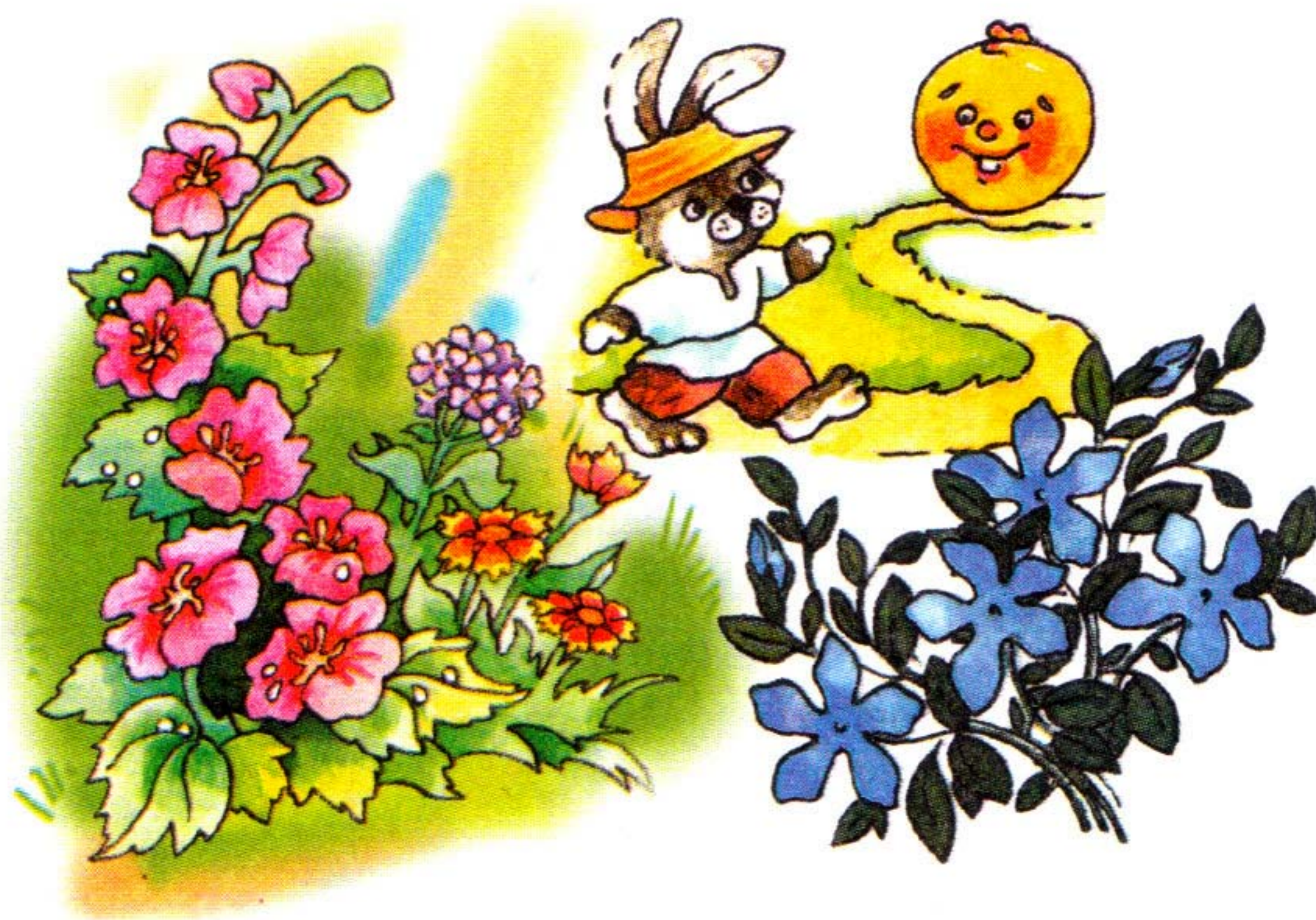
ПЕРЛИНКА

КНИГА З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Додаток до підручника
«Літературне читання» для 2 класу

Навчальний посібник

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах*

КИЇВ
«ГЕНЕЗА»
2013

УДК 811.161.2(075.2)

ББК 81.2Укр-922

НЗ4

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки
та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань
освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
(Лист ІТЗО від 28.01.2013 р. № 14.1/12-Г-14)*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— ознайомся з інформацією самостійно;

— помічай незвичайні слова та вислови;

— виконай завдання, дай відповіді на запитання;

— розкрий таємниці твору, виконай завдання зі скриньки.

Науменко В. О.

НЗ4 Перлінка : кн. з літ. читання : дод. до підруч. «Літературне читання» для 2-го кл. : навч. посіб. / Віра Науменко. — К. : Генеза, 2013. — 120 с. : іл.

ISBN 978-966-11-0234-6.

Посібник призначено для доповнення уроків літературного читання в 2 класі навчальним змістом відповідно до програми, організації самостійної читацької діяльності учнів на уроках, забезпечення диференціації навчання.

УДК 811.161.2(075.2)

ББК 81.2Укр-922

ISBN 978-966-11-0234-6

© Науменко В.О., 2013
© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2013

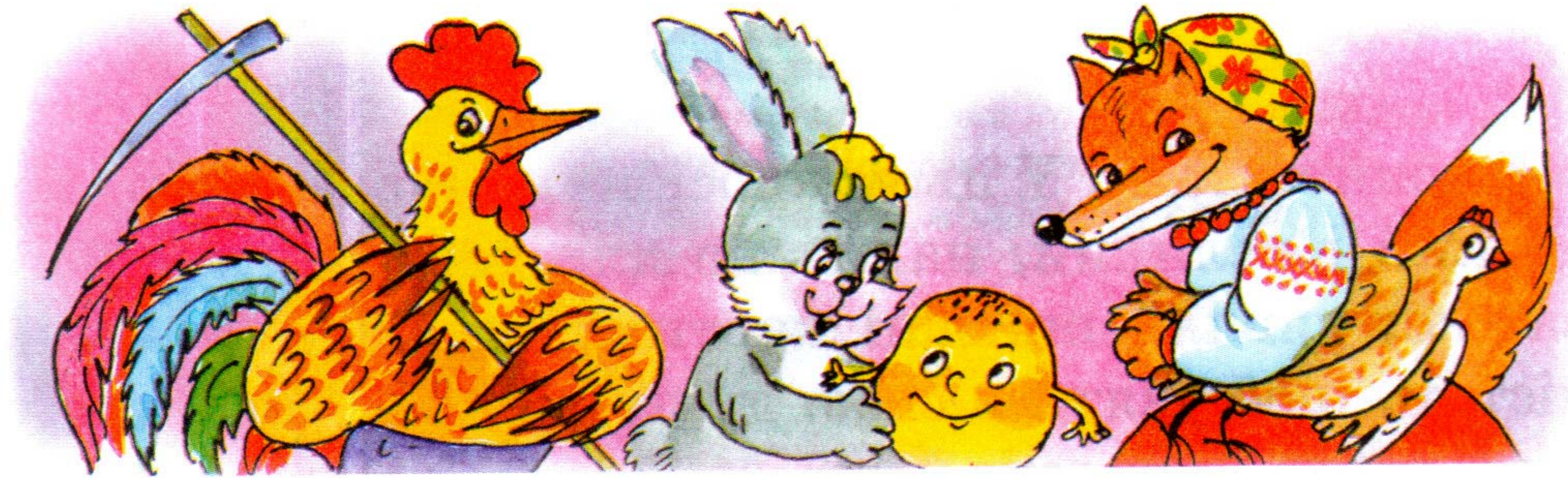
ВІД АВТОРА

Любий читачу! У цьому посібнику кожен твір, маленький і великий, написано для тебе. Читай його уважно, уявляй описані картини, думай над їхнім змістом, щоб узяти в свою душу ту цінну перлинку, яку в нього вкладено.

Зростає гарним читачем!

З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА

З давніх-давен народ створював пісні, казки, зразки малих жанрів (прислів'я, приказки, скормовки, загадки). У них він втілював свої мрії, бажання, уявлення про життя, мудрість.

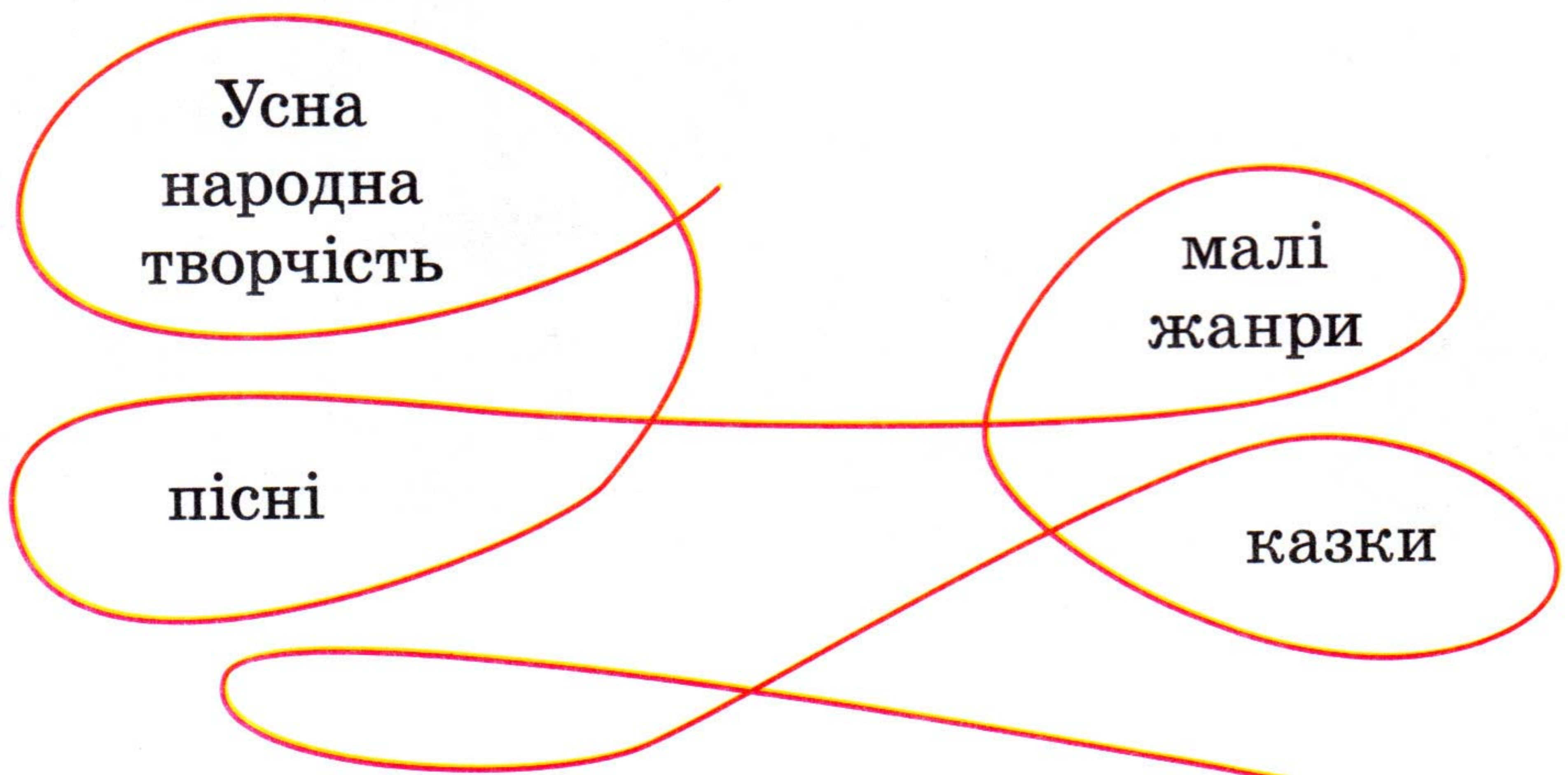
Твори передавалися з уст в уста. З них складалася усна народна творчість.

- Чому усна? Чому народна? (Перечитай, зверни увагу на виділені слова).

Котився клубок творів через віки, від покоління до покоління. Щось загубилося, та більше залишилося в пам'яті народній, зібране й записане у збірках казок, прислів'їв та приказок, загадок, пісень...

Спробуймо відмотати той тугий клубочок.

МАЛІ ЖАНРИ

Малі жанри

загадки

прислів'я

приказки

скоромовки

Загадки

- Відгадай загадку.

Все зібрала, на зиму сховала,
багатою стала.

Перевір себе: 'ко^срінь

- Склади загадки за малюнком про дари осені.

- Відгадай загадку Марійки Підгірянки.

Моє тіло під землею,
кучерики понад нею.
Любить мене кожна юшка.
Називаюся

Чи знаєш ти?

У Давньому Єгипті петрушка символізувала смуток. Плетивом з неї покривали голову на знак суму.

Великої слави зажив кріп. Давні греки вважали, що запах цієї рослини не поступається аромату троянди. Тому гілочки кропу вплітали у вінки.

- Вивчи народні загадки, відгадками до яких є морква, капуста, буряк, гарбуз, картопля, квасоля, кукурудза.

Сидить дівчина в коморі, а коса її надворі.

Вузлата, листата, а росте головата, на нозі стоїть одній, сто сорочок на ній.

Червоні чоботи в землі закопані.

Без вікон, без дверей, повна хата людей.

У землі птиця гніздо звила і яєць нанесла.

Без рук, без ніг, а пнеться на батіг.

Білі зуби маю, та усі ховаю, довгі коси маю, та не заплітаю.

- Склади усну розповідь за поданим початком.

Осіннього погожого дня по городу йду, розмову загадками веду. Ой, без вікон, без дверей, повна хата людей! Дивлюся: сидить дівчина в коморі, а коса її надворі...

Скоромовки

- Прочитай скоромовки.
- Вивчи п'ять скоромовок напам'ять. Промов кожну спочатку повільно, потім швидше і швидко. Промов її тричі поспіль дуже швидко, але чітко вимовляй звуки.

Стриб-стриб-стриб — підстрибує по стерні рідня:
перепілка, перепел, перепеленя.

Бобер на б́ерезі з бобренятами бублики пік.

Їхав Прокіп з Прокопихою, ще й з маленькими
прокопенятами.

Ходить перепел між полукіпками зі своїми пере-
пеленятами.

Пилип прилип, Пилип прилип.

Біг пес через овес.

- **Робота в групі.** Зіграйте в гру «Хто кого переско-
ромовить». Переможцем буде той, хто промовить
5 скоромовок дуже швидко, не спотикаючись.
Швидко, але чітко.

Прислів'я. Приказки

Народ-творець не мислить дрібно,
а дерзновенно, молодод.

То й кажуть люди: слово — срібло,
але мовчання — золото!

Дмитро Білоус

- Склади коротку розповідь, у якій використай
приказку чи прислів'я з поданих:

*Між трьома деревами заблукав; хто питає, той
не блукає; семеро одного не ждуть; не вір словам,
а вір ділам; знання людині, що крила пташині.*

- До частини прислів'я чи приказки, записаної зліва, знайди продовження справа.

Без вірного друга
Друзі пізнаються
Людина без друзів —
Згода буде,
Де незгода,

що дерево без коріння
а незгода руйнує
там часто шкода
велика туга
в біді

- Прочитай спочатку прислів'я і приказки про значення дружби в житті, а потім — прислів'я, які дають пораду жити в згоді.

Народні дитячі
пісні

пісні-заклички

пісні-небиліці

пісні-забавлянки

пісні-ігри

щедрівки

Пісні колискові тихі й мелодійні.

Пісні — і сумні, і веселі, і жартівливі — супроводжують людину протягом усього її життя.

- Прочитай розмову бабусі з покупцем.

— Та продай, бабусю, бичка!

— Якого?

— Та того бичка чорного.

— Він у мене чорний-чорний,
він у мене добрий-добрий —
цього не продам бичка!

- Що ти можеш сказати про бабусю, прочитавши ці рядки?
- Прочитай пісню. Чи можеш ти її назвати піснею-грою? Пригадай пояснення в «Літературній читанці» про особливості пісень-ігор.

А ПРОДАЙ, БАБУСЮ, БИЧКА

— А продай, бабусю, бичка!

— Якого?

— Та того бичка полового¹.

— Він у мене половий,
він у мене дорогий —
цього не продам бичка!

— А продай, бабусю, бичка!

— Якого?

— Та того бичка мурого².

— Він у мене мурий-мурий,
нагодує свині й кури —
цього не продам бичка!

— Та продай, бабусю, бичка!

— Якого?

— Та того бичка лисого³.

— Він у мене лисий-лисий,
переміє ложки й миски —
цього не продам бичка!

¹ *Половій* — тут: світло-руді масті.

² *Мурій* — темно-сірий або сіро-бурий із плямами.

³ *Лисий* — тут: з білою плямою на лобі.

- Та продай, бабусю, бичка!
- Якого?
- Та того бичка сірого.
- Він у мене сірий-сірий,
вими́тає хату й сіни —
цього не продам бичка!
- Та продай, бабусю, бичка!
- Якого?
- Та того бичка білого.
- Він у мене білий-білий,
намо́лотить й пере́віє —
цього не продам бичка!
- Та продай, бабусю, бичка!
- Якого?
- Та того бичка чорного.
- Він у мене чорний-чорний,
він у мене добрий-добрий —
цього не продам бичка!

- Хто бере участь у розмові?
- Чи сподобалася тобі бабуся? Чим? Чому бабуся не продала бичків?
- Знайди в пісні слова бабусі та покупця. Прочитай слова бабусі так, аби всі переконалися, що вона дуже любить своїх бичків. Слова покупця читай, передаючи голосом прохання.
- Поміркуй, як слід одягтися виконавцям цієї пісні для виступу на сцені.
- **Робота в парі.** Уявіть себе на сцені театру. Розіграйте розмову бабусі з покупцем.
- Перевір свою пам'ять. Які кольори згадуються в пісні? На аркуші паперу намалюй трикутники і зафарбуй олівцями таких кольорів.

- Доповни за змістом малюнка забавлянку.

— Ладки, ладоньки, ладусі,

Ой ладусі, ладки,

Де були ви?

— У бабусі.

— Що їли?

—

— З чим оладки?

— Із м..дк..м та солодким

- Промов забавлянку. Промовляння супроводжуй плесканням у долоні.

- Спробуй скласти забавлянку, користуйся довідкою.

... .. чуки-чук,

... .. щук,

... .. Надійці,

... .. Марійці.

Довідка: ой чук-чуки, наловив дід, і приніс, а також.

- Розкажи за малюнком про гру «Піжмурки». Якою лічилкою ти скористаєшся?

- Прочитай уривок з вірша Платона Воронька «Жмурка». До якого малого жанру народної поезії він подібний?

Ми розлетимося,

як вітри!

Шукай,

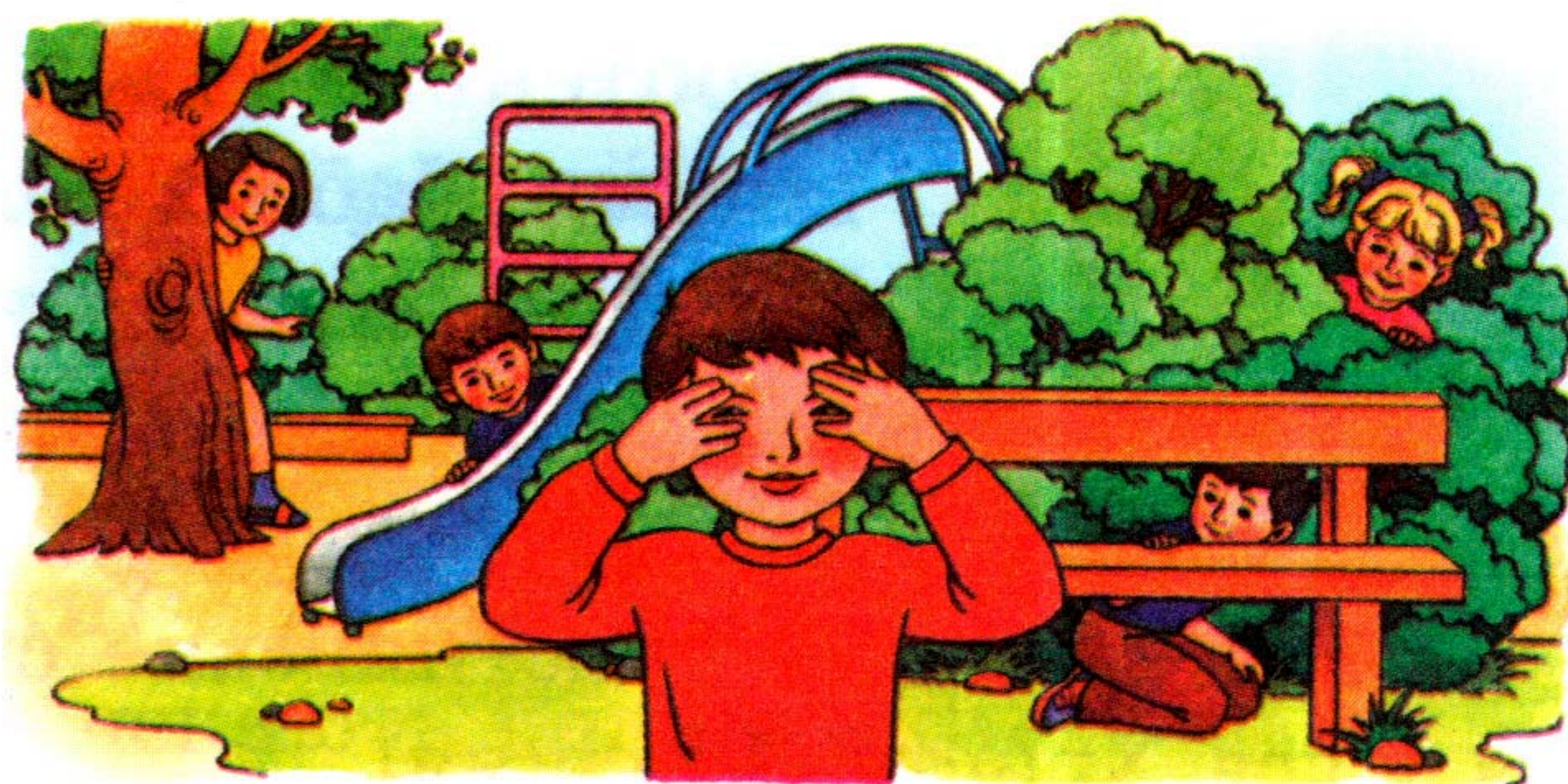
шукай,

жмурилочко!

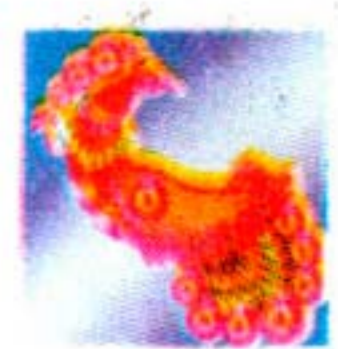
Раз...

Два...

Три...

Коля́дки

Найяскравішим зі святкових зимових обрядів є колядува́ння. За традицією це дійство відбувається з Різдва до Водохреща¹.

Першими йдуть колядувати діти (переважно хлопчики). Зайшовши на подвір'я, просять у господаря дозволу колядувати. Тільки після його згоди діти починають співати пісні, які називаються колядками.

- Прочитай колядки. Визнач, що в них спільного.

КОЛЯДИН, КОЛЯДИН

Колядин, колядин,
а я в батька один,
коротенька юпочка,
винось, бабо, бубличка.
Коротенький кожушок,
винось, бабо, пиріжок.

¹ *Водохреще* — християнське свято на честь хрещення Ісуса Христа (19 січня).

КОЛЯД, КОЛЯД, КОЛЯДИН

Коляд, коляд, колядин,
а я в батька один.
Якщо дасте кишку,
то з'їм у затишку.
А як дасте ковбасу,
я матері занесу.
Виносьте дохід,
бо занесем хату на лід,
а з льоду та в воду,
а з води та знов сюди.
Добривечір!

КОЛЯД, КОЛЯД, КОЛЯДНИЦЯ

Коляд, коляд, колядниця,
добра з медом паляниця,
а без меду не така,
дайте, тітко, пирога.
Як не дасте пирога,
візьму бика за рога,
поведу на торжок,
куплю собі пиріжок.

КОЛЯД, КОЛЯД, КОЛЯДНИЦЯ

Коляд, коляд, колядниця,
добра з медом паляниця,
а без меду не така.
Дайте, дядьку, п'ятака,
а ви, тітко, грошей,
я хлопець хороший.

- Які колядки тобі сподобалися? З якою з них ти підеш колядувати?
- Яких дарунків чекають колядники?

Щедрі́вки

Новорічний вечір наші пращури називали Щедрим, тому відзначали його за багатим святковим столом. У давнину новорічне свято в Україні супроводжувалося щедруванням.

Напередодні Нового року діти (переважно дівчатка) обходили хати односельців і виконували величальні пісні — щедрівки. До оселі заходити не годилося. Щедрувальники співали під вікнами, бажаючи родині щастя й розквіту господарства. Господарі обдаровували їх печивом, яблуками, горіхами.

Цей давній народний звичай зберігся донині.

Чи знаєш ти?

У зв'язку зі зміною календаря Щедрий вечір нині припадає на 13 січня.

- Прочитай, як у творі Андрія М'ястківського Андрійко вчився щедрувати.

Андрій М'ястківський

СІЮ, ПОСІВАЮ

Щовечора перед Новим роком дідусь Демид навчав Андрійка щедрувати:

— Щедрий вечір, хато-світлице. Сійся-родися, житечку, пшенице!..

Андрійко засівав разом з дідусем та уявляв, як він прийде із дзвіночком до дядька Івана, потім до дядька Юхима і сам лунко, як дзвіночок, щедруватиме. А йому за це дякуватимуть, пригощаючи цукерками, горіхами. Він ще й посіватиме з правої руки: «Сію, сію, посіваю. З Новим роком вас вітаю!».

— Усе це дуже давнє, — зауважила мама.

— Хто давнє забуває, той теперішнього не знає, — сказав дідусь.

— Жито, пшениця теж давні, а щороку нові родять, — додав тато.

І Андрійко тішився, що скоро піде щедрувати.

• Відшукай у тексті слова дідуся, мами й тата про щедрування. Поясни їх.

• Як за народним звичаєм слід виконувати щедрівки? Прочитай.

• Прочитай щедрівки. Визнач, кому співають кожну з них.

ВИЛЕТІВ СОКІЛ З КИЄВА НА ДВІР

Вилетів сокіл з Києва на двір.

Добрий вечір! Добрий вечір!

Да й сів же він на віконечку,

заглядає у світлоньку¹.

Ще й світлонька не метена,

ще й дівочка Ганночка не чесана.

Ми й світлоньку виметемо,

і дівочку вичешемо

і в косоньки заплетемо.

Черевички шили — помалили²,

а суконьку³ вкоротили,

бувай же здорова, красная панно,

з Новим роком,

з усім родом!

Добрий вечір!

¹ *Світло́нька, світлі́ця* — чиста, світла, парадна кімната в будинку.

² *Помалі́ти* — зробити меншого розміру, ніж потрібно.

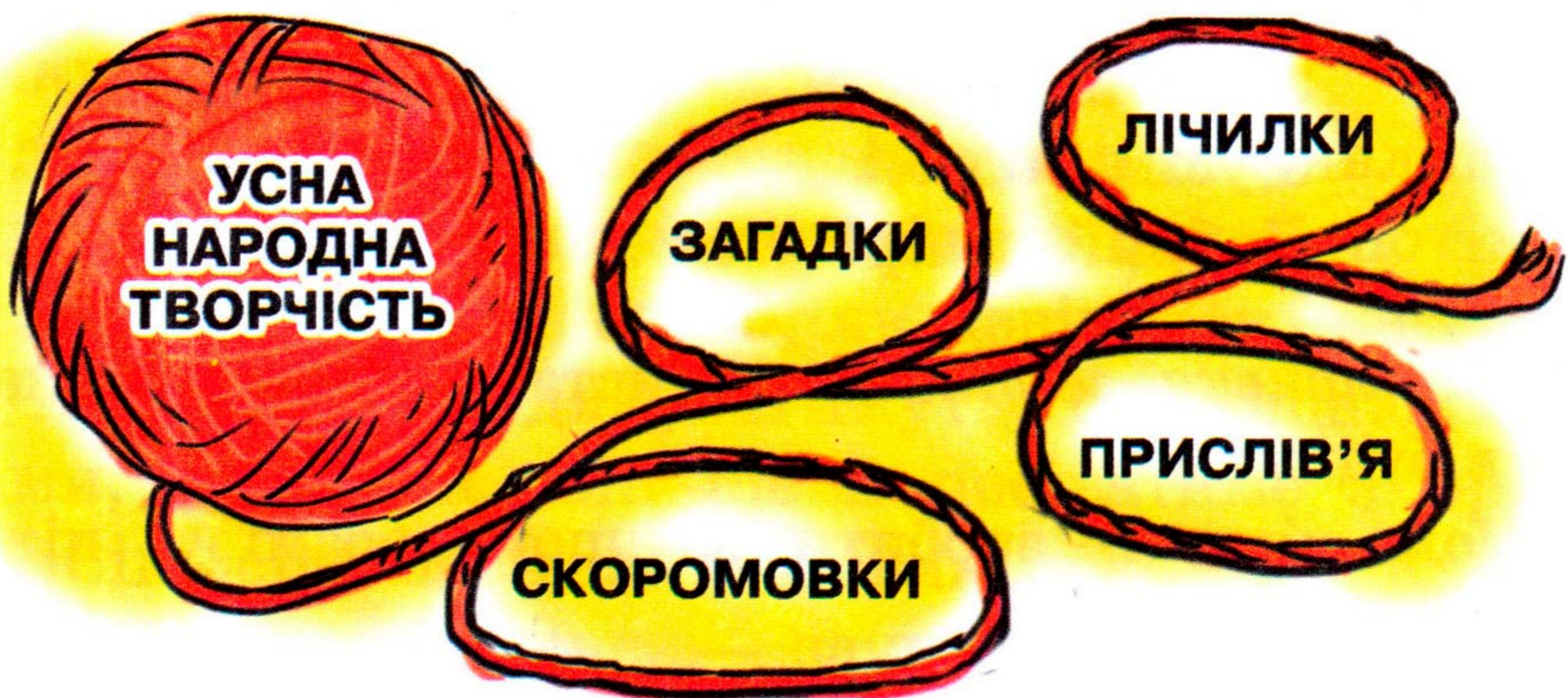
³ *Суко́нька* — те саме, що платтячко.

ЩЕДРІВОЧКА ЩЕДРУВАЛА

Щедрівочка щедрувала,
до віконця припадала:
— Чи ти, тітко, наварила,
чи ти, тітко, напекла?
Неси мені до вікна.
А в нашої неньки
ручечки біленькі,
кругом столу ходить,
варенички робить.

- Визнач, що спільного в цих щедрівках.
- Вивчи пісню «Щедрівочка щедрувала» напам'ять.
- Коли співають щедрівки та колядки? Чим вони відрізняються? Розкажи з пам'яті одну щедрівку або колядку.
- Чи суголосні щедрівки й прислів'я: *Хто людям добра бажає, той і собі має*? Поясни свою відповідь.
- Розглянь малюнок. Які ще жанри усної народної творчості ти знаєш?

НАРОДНІ КАЗКІ

Українські народні казки

- Прочитай казку «Колобок». Перевір, чи правильно відтворено розвиток подій за схемою в підручнику.

КОЛОБОК

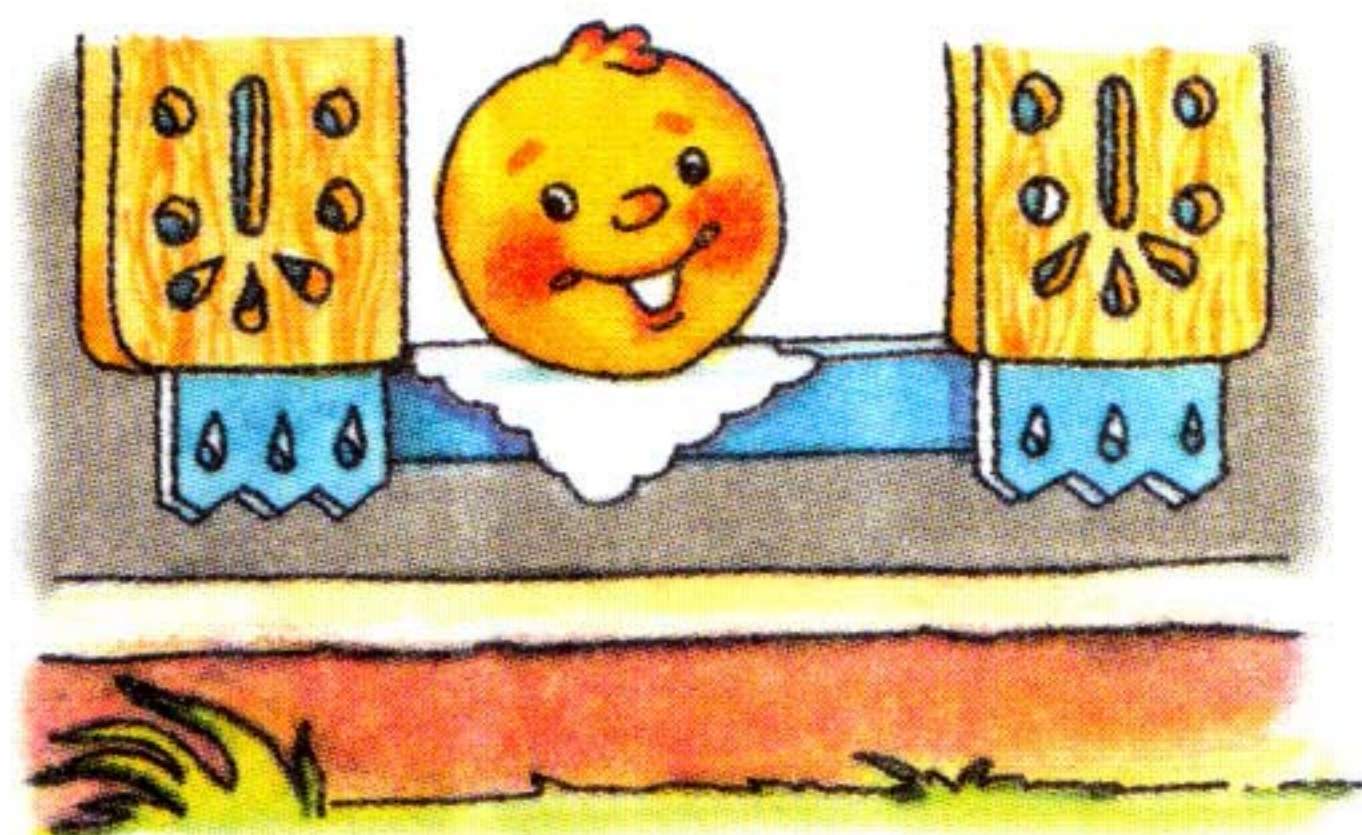
Був собі дід та баба і дожилися вже до того, що й хліба нема.

Дід просить:

— Бабусю! Спекла б ти колобок!

— Та із чого я спечу, коли й борошна нема?

— Ото, бабусю, піди в хижку та назмітай у засіку борошенця, то й буде на колобок.

Послухалася баба, пішла в хижку, назмітала в засіку борошенця, витопила в печі, змісила яйцями борошно, спекла колобок та й поклала на вікні, щоб охолонув.

Він лежав, лежав на вікні, а тоді з вікна — на призьбу¹, а з призьби та на землю в двір, а з двору та за ворота і побіг-покотився дорогою.

Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому зайчик.

¹ *Прізьба* — невисокий земляний насип уздовж стін хати знадвору.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

А він і каже:

— Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісеньку заспіваю.

— Ану заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда втік,
то й від тебе втечу!

Та й побіг знову. Біжить та й біжить дорогою...
Перестриває його вовк.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісеньку заспіваю.

— Ану заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда втік,
то й від тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить дорогою...
Перестриває його ведмідь.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, ведмедику-братику, я тобі пісеньку заспіваю.

— Ану заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда втік,
то й від тебе втечу!

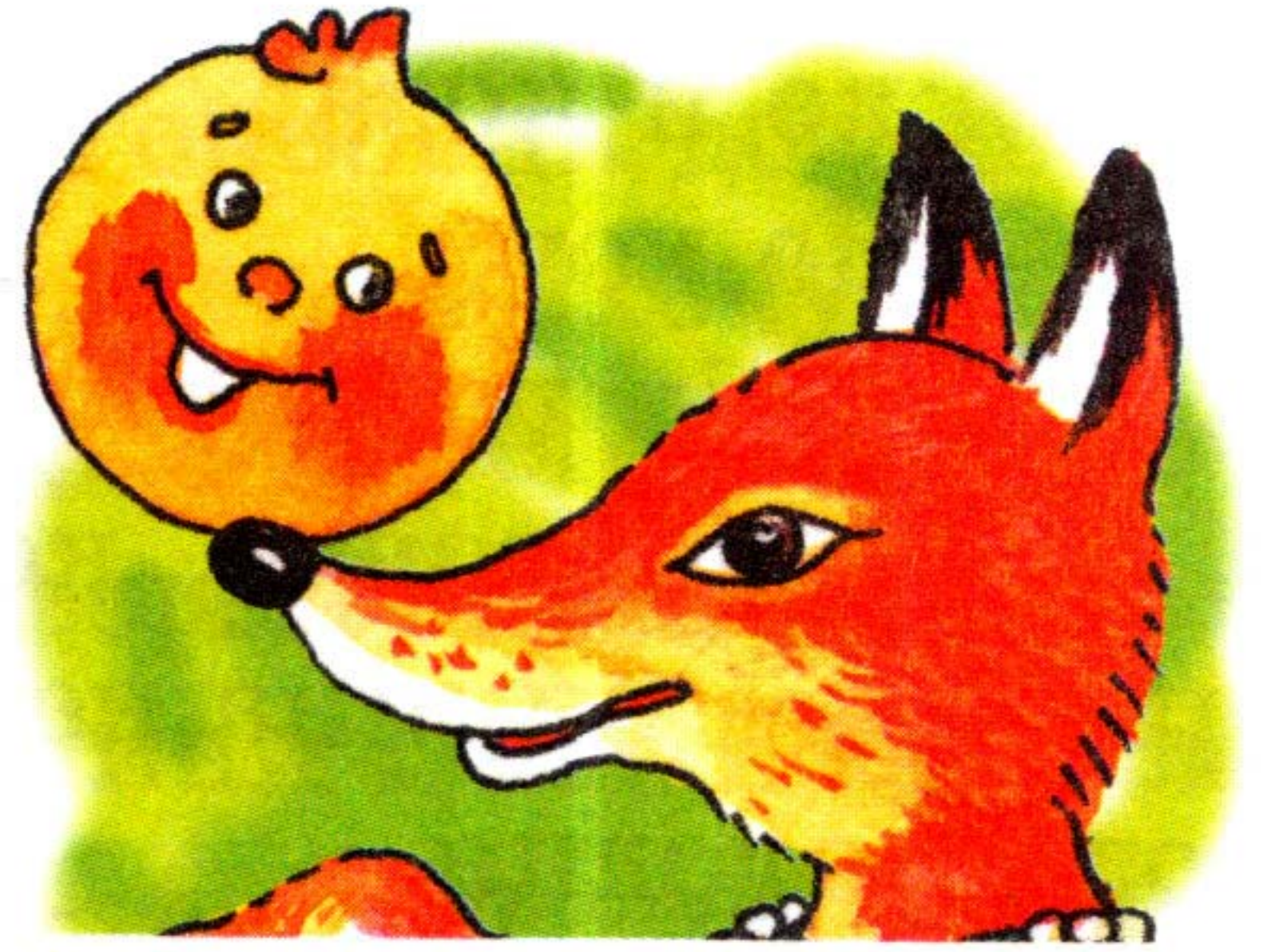
Та й побіг. Біжить та й біжить дорогою... Стрічається з лисичкою.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісеньку заспіваю.

— Ану заспівай!

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік,
я від діда втік,
то й від тебе втечу!

— Ну й пісня ж гарна! — каже лисичка. — От тільки я недочуваю трохи. Заспівай-бо ще раз та сідай до мене на язик, щоб було краще чути.

Колобок скочив їй на язик та й почав співати.

— Я по засіку метений,
я на яйцях спечений,
я від баби втік...

А лисичка — гам його!

Та й з'їла.

• **Робота в групі.** Прочитайте казку в особах. Промовляючи слова героїв, використовуйте міміку й жести.

• Спробуй скласти загадку про колобка.

• Прочитай казку. Перевір, чи правильно відтворено розвиток подій у казці з опорою на схему в підручнику.

ГОРОБЕЦЬ ТА БИЛИНА

Прилетів якийсь горобець до билини та й просить:

— Билино, билино, поколиши мене, горобця — доброго молодця!

Билина каже:

— Не хочу.

Розсердився горобець. Полетів до кози.

— Іди, козо, билину гризти, бо не хоче билина поколихати горобця — доброго молодця!

Каже й коза:

— Не хочу!

Полетів горобець до вовка.

— Йди, вовче, козу їсти, бо коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця.

Вовк каже:

— Не хочу!

Полетів горобець до людей.

— Ідіть, люди, вовка бити, бо вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Люди кажуть:

— Не хочемо!

Полетів горобець до вогню.

— Іди, вогонь, людей палити, бо люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Так і вогонь каже:

— Я не хочу!

Полетів горобець до води.

— Іди, вода, вогонь тушити, бо вогонь не хоче людей палити, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Так і вода каже:

— Не хочу!

Полетів горобець до волів.

— Ідіть, воли, воду пити, бо вода не хоче вогню тушити, а вогонь не хоче людей палити, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Так і воли не хочуть. Полетів горобець до довбні¹.

— Іди, довбне, волів бити, бо воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню тушити, а вогонь не хоче людей палити, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Довбня каже:

— Не хочу!

Полетів горобець до червів.

— Ідіть, черви, довбню точити, бо довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню тушити, а вогонь не хоче людей палити, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Черви теж не хочуть.

Полетів горобець до курей.

— Ідіть, кури, червів їсти, бо черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню тушити, а вогонь не хоче людей палити, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Так і кури кажуть:

— Не хочемо!

¹ Довбня — велика дерев'яна палиця з потовщенням на кінці.

Полетів горобець до шуліки¹.

— Йди, шуліко, курей хватати, бо кури не хочуть червів їсти, а черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню тушити, а вогонь не хоче людей палити, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця — доброго молодця!

Шуліка до курей, а кури до червів, а черви до довбні, а довбня до волів, а воли до води, а вода до вогню, а вогонь до людей, а люди до вовка, а вовк до кози, а коза до билини, а билина тоді:

— Ко-о-о-лих, ко-о-о-лих!

• Назви всіх персонажів у тій послідовності, у якій вони з'являються в казці.

• До кого з персонажів і з яким проханням звертався горобець?

• Як закінчилася казка? Чи могла б вона закінчитися раніше? Від кого, на твою думку, це залежало?

• Хто головний герой казки? Що ти можеш про нього сказати? Яким ти уявляєш горобця на початку казки, а яким — у кінці?

• Підготуйся до читання казки в особах. Чи в однаковому темпі слід читати слова горобця? Де темп змінюється?

• **Робота в групі.** Поміркуйте, чи змінився б зміст казки, якби билина відразу погодилася поколихати горобця? Обміняйтеся думками.

• Прочитай казку. Перевір себе, чи правильно продовжено казку за малюнками в «Літературній читанці». Яка ще частина казки в ній відсутня? Перекажи зміст цієї частини близько до тексту.

¹ Шуліка — великий хижий птах; коршак, яструб.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА

Украла собі лисичка-сестричка курочку та й біжить. Біжить вона, біжить, коли ж ніч уже близько. Бачить лисичка хатку, заходить туди, вклонилася низенько та й каже:

— Добри вечір, люди добрі!

— Доброго здоров'я!

— Пустіть переночувати!

— Ой, лисичко-сестричко, у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую.

Хазяї й кажуть:

— Добре, ночуй!

— А де ж я свою курочку подіну?

— Пустити її під піч.

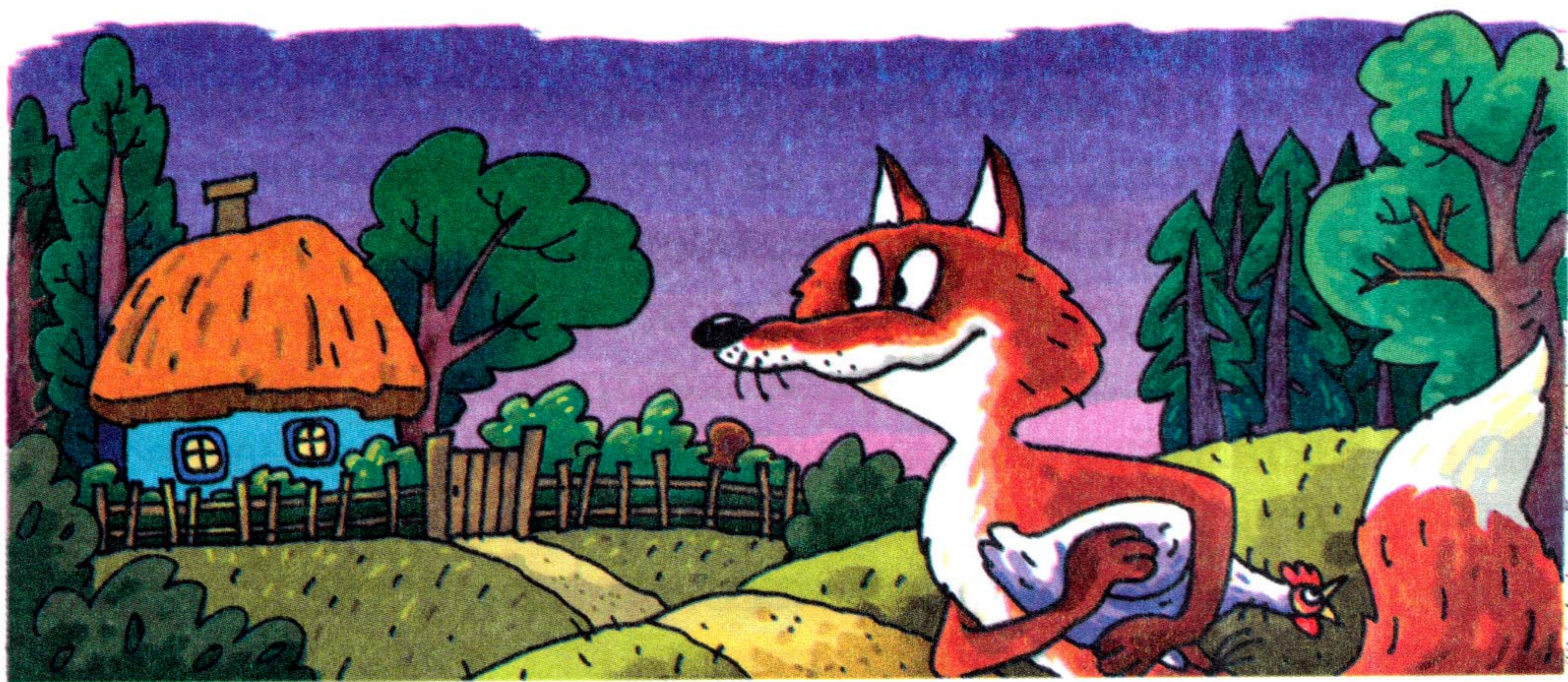
Лисичка так і зробила. А вночі нишком устала, курочку з'їла й пір'ячко загребла.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала.

— Ой, де ж моя курочка?

— А під піччю.

— Я дивилася, там нема.

Сіла лисичка та й плаче:

— Тільки й було добра, що курочка, та й ту забрано. Віддай мені, хазяїне, за курочку качечку!

Нема що робити — треба давати.

Взяла лисичка качечку в мішок та й пішла.

Біжить вона, біжить, аж застала її на дорозі ніч.

Бачить вона хатку, заходить туди та й каже:

— Добри вечір, люди добрі!

— Доброго здоров'я!

— Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую.

— Ну добре, ночуй!

— А де ж я свою качечку подіну?

— Пустити її в хлів між гуси.

Так лисичка й зробила. А сама вночі ніщечком устала, качечку з'їла і пір'ячко загребла.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала.

— А де ж моя качечка?

Глянули в хлів — нема. Хазяїн і каже:

— Мабуть, гусей випускали та випустили і її.

А лисичка плаче:

— Тільки й добра було, що качечка, та й ту забрано. Віддай мені, хазяїне, за качечку гусочку!

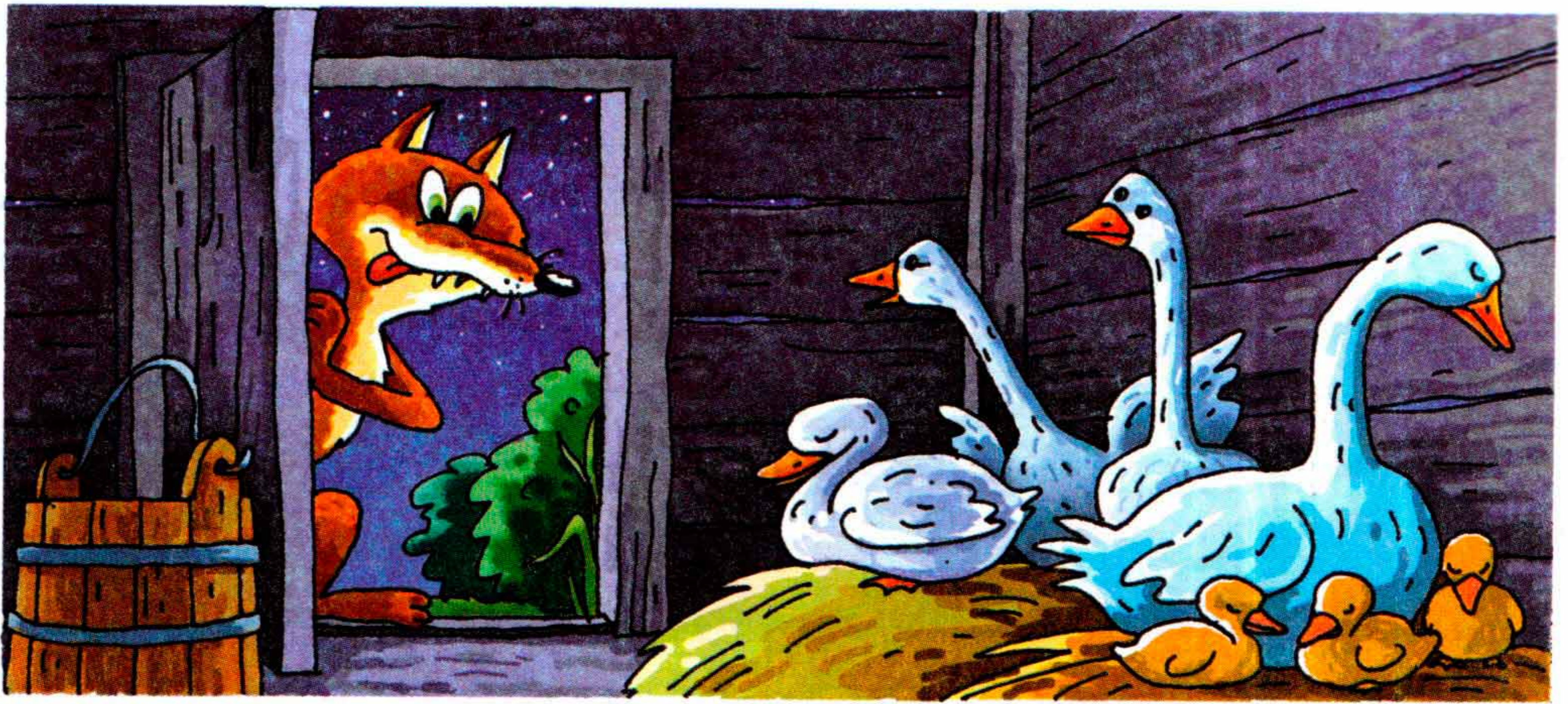
Нема що робити — треба давати.

Взяла вона гусочку в мішок та й пішла.

Іде та й іде... Аж ізнову вечір настає. Бачить лисичка, що стоїть хатка, зайшла туди та й каже:

— Добри вечір, люди добрі! Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся, так і переночую.

Люди кажуть:

— Ну добре, ночуй!

— А де ж я свою гусочку подіну?

— Пусти її в хлів до ягнят.

Лисичка так і зробила. А сама вночі нищечком устала, гусочку з'їла і пір'ячко загребла.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала, а тоді:

— А де ж моя гусочка?

Подивилися — нема. От лисичка й каже хазяїнові:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, щоб у мене що вкрадено!

Хазяїн і каже:

— То, може, ягнята затоптали її.

А лисичка:

— То вже як хоч, хазяїне, а віддай мені ягня.

Віддали. Узяла лисичка в мішок те ягня та й пішла.

Біжить вона, біжить, застала її знову ніч. От вона, побачивши хатку, стала проситися на ніч:

— Пустіть, люди добрі, переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі й лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую.

— Добре, ночуй!

— А де ж я своє ягня подіну?

— Пусти в загороду.

Лисичка так і зробила. А вночі нищечком устала та й з'їла те ягня.

Другого дня прокинулася раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала та й питає:

— А де ж моє ягня?

Сіла і ну плакати та примовляти:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, щоб одне було добро, та й те вкрадено!

Хазяїн їй каже:

— Невістка гнала воли, то, може, й випустила.

А лисичка йому:

— Ну, як собі хоч, хазяїне, а віддай мені невістку!

Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче, діти плачуть.

А лисичка таки зав'язала невістку в мішок. От іще вона не пішла, та якимось там на часину виско-

чила з хати, а син узяв, вив'язав з мішка невістку, а ув'язав собаку. Прийшовши, лисичка взяла, не розв'язуючи, той мішок із собакою та й понесла. Несе та ще й приказує:

— За курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — ягнятко, а за ягнятко — невістку!

Та як струсоне тим мішком, а собака: «Авурр!...». А лисиця:

— А, капосна невістко, пособачилася! Ану, гляну на тебе, яка ти є.

Сіла та й розв'язала мішок. Тільки розв'язала — собака звідти як вискочить! Лисичка навтіки, собака за нею та далі в ліс... От-от дожене! Ні, таки добігла лисичка до нори, заховалася.

* * *

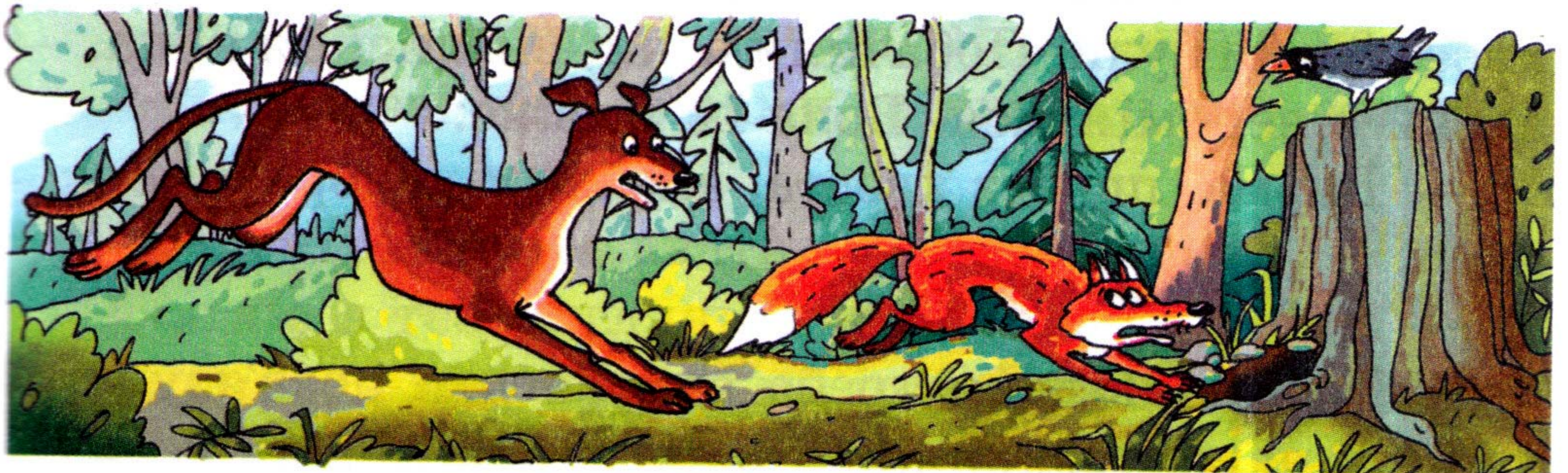
Сидить вона в норі, а собака над корою — не може влізти. Лисичка і давай питатися ушей:

— Ушечки мої любі, що ви думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— Спасибі ж вам, мої любі ушечки, я вам сережки золоті куплю.

Тоді до очей:

— Що ви, оченьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, туди-сюди розглядали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— Спасибі ж вам, мої оченьки любі, я вам золоті окуляри куплю.

Потім до ніг:

— Що ви, ніженьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, швидше втікали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— О, спасибі ж вам, мої ніженьки, я вам куплю червоненькі черевички зі срібними підківками.

— А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як від того проклятого хортища втікало?

А хвіст розсердився, що лисичка до нього так неласкаво заговорила, та й каже:

— Те я думав-гадав, поміж ногами плував, щоб хорт догнав, золоту кожушину зняв.

Розсердилася лисиця на хвоста та й вистромила його з нори.

— На тобі, хортище-собачище, хвоста, відкуси!

А хорт як ухопив, так увесь хвіст і відкусив.

* * *

От тоді лисиця пішла між зайці. А зайці тоді ще хвостатими були. Побачили вони, що лисиця куца, — давай з неї сміятися. Вона їм і каже:

— Дарма, що без хвоста, але я вмію хоровода скакати.

— Як?

— Та так! Тільки треба вам хвости позв'язувати, то й ви навчитеся.

— Ну, позв'язуй!

Позв'язувала їм хвости, а сама збігла на шпиль та звідтіля як гукне:

— Тікайте, бо йде вовчище!

Зайці як дременуть в усі боки — так хвости й пообривали. Після того як посходилися докупи, бачать — усі без хвостів. От і давай питатися один одного:

— Ти був у лисички?

— Був.

— І я ж, братику, був!

Почали вони змовлятися, щоб якось віддячити лисиці. А вона й підслухала. Бачить, що лихо, та мерщій з того лісу, більше про неї й не чули.

Олена Пчілка збирала й записувала народні дитячі пісеньки, смішинки, ігри, загадки, прислів'я, приказки, казки.

- Прочитай записану нею народну казку.

У ПРИГОДІ

Пішов раз лев на лови й зустрів мишку. Хотів її з'їсти, вже й лапою надушив. А мишка й каже йому:

— Ой, леве, могутній володарю! Не їж мене, змилуйся наді мною, бідною, маленькою мишкою! Я тобі за те в пригоді стану!

Засміявся лев:

— Ти мені в пригоді станеш? Якась нещасна мишка мені, цареві над звірами, в пригоді може стати? У якій же це пригоді?

— А хто може тебе знати, — каже мишка, — тільки благаю я тебе, зглянься наді мною!..

Зглянувся лев, пустив мишку. Подякувала вона й побігла швиденько до своєї нірки.

Коли це за яким часом попався лев у тенета. Б'ється, сердешний, борсається в тенетах, нічого не зробить — ще гірше заплутався в сітку. Аж де не взялася мишка, одну петельку перегризла, другу... Як заходилася, то таку дірку в тенетах зробила, що й лев виліз! Тоді мишка й каже левові:

— А що, бачиш, і я, маленька мишка, тобі в пригоді стала!

— Бачу, — каже лев, — віддячила ти мені й навчила мене! Спасибі тобі.

- Назви персонажів прочитаної казки. Розкажи про кожного з них. Чи можна назвати їх мудрими?
- Прочитай останній абзац тексту. Що зрозумів лев?
- Над чим пропонує задуматися казка про лева та мишку?
- **Робота в парі.** Зверніть увагу на виділені слова. Визначте, які почуття й думки треба передати, виконуючи роль кожного з персонажів. Розіграйте розмову мишки й лева.

Казки народів світу

- Прочитай казку. Перевір, чи правильно зроблено переказ казки за малюнками, вміщеними в «Літературній читанці».

МІНЬБА

(Російська казка)

Купався багатий крамар¹ у річці, потрапив на глибіню, почав тонути.

Проходить неподалік дід старий, мужичок-сірячок, почув крик, метнувся до річки й витяг крамаря

¹ *Крámар* — торгівéць.

з води. Крамар не знає, як дідові й дякувати: запросив до себе в місто, пригостив щедро й подарував йому шмат золота завбільшки з конячу голову.

Узяв дід золото і йде додому, а назустріч йому перекупник табун коней жене.

— Добридень, діду. Звідки чвалаєш?

— З міста, від багатого крамаря.

— Що ж тобі крамар дав?

— Шмат золота з конячу голову.

— Віддай мені золото, візьми найкращого коня.

Узяв дід найкращого коня, подякував та й пішов далі. Коли так назустріч йому пастух воли жене.

— Добридень, діду! Звідки чвалаєш?

— З міста, від крамаря.

— Що ж тобі крамар дав?

— Золота з конячу голову.

— А де ж воно?

— Проміняв на коня.

— Віддай мені коня за найкращого вола.

Дід вибрав вола, подякував і пішов. Коли ось назустріч йому вівчар отару жене.

— Добридень, діду! Звідки чвалаєш?

— Від багатого крамаря з міста.

— Що ж тобі крамар дав?

— Золота з конячу голову.

— Де ж воно?

— Проміняв на коня.

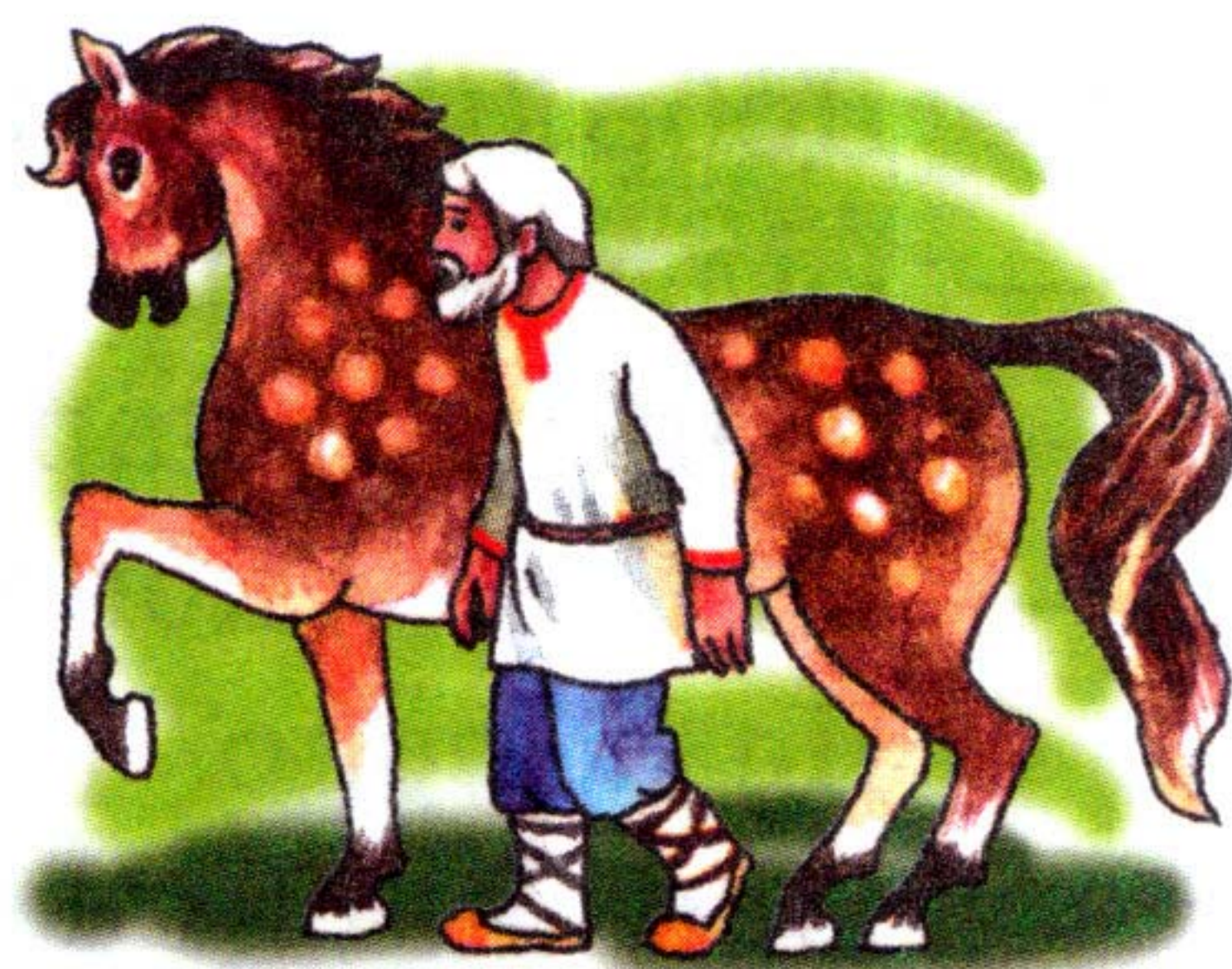
— А кінь де?

— Проміняв на вола.

— Віддай мені вола за найкращого барана.

Узяв старий барана, подякував та й пішов далі. Аж назустріч йому свинопас поросят жене.

— Добридень, діду! Де був?

- У місті, в багатого крамаря.
- Що ж тобі крамар дав?
- Шмат золота з конячу голову.
- Де ж воно?
- Проміняв на коня.
- А кінь де?
- Проміняв на вола.
- А віл де?
- Проміняв на барана.
- Віддай мені барана за най-

краще поросся.

Вибрав дід поросся, подякував свинопасові та й пішов далі.

Аж назустріч йому коробейник¹ з коробом.

- Добридень, діду! Звідки йдеш?
- Від крамаря, з міста.
- А що крамар дав?
- Золота з конячу голову.
- Де ж воно?
- Проміняв на коня.
- А кінь де?
- Проміняв на вола.
- А віл де?
- Проміняв на барана.
- А баран де?
- Проміняв на поросся.

— Проміняй мені поросся хоч на яку з моїх голок.

Вибрав старий гарну голку і пішов додому. Вже біля самісінької хати почав через тин перелазити і згубив голку.

Вибігла дідові назустріч баба:

¹ *Коробейник* — мандрівний торгівець, що розносив по селах у кóробі дрібний товар.

— Ох, голубе, я тут без тебе геть пропадаю! Ну, розкажуй: був у крамаря?

— Був.

— А що крамар дав?

— Шмат золота з конячу голову.

— Де ж воно?

— Проміняв на коня.

— А кінь де?

— Проміняв на вола.

— А віл де?

— Проміняв на барана.

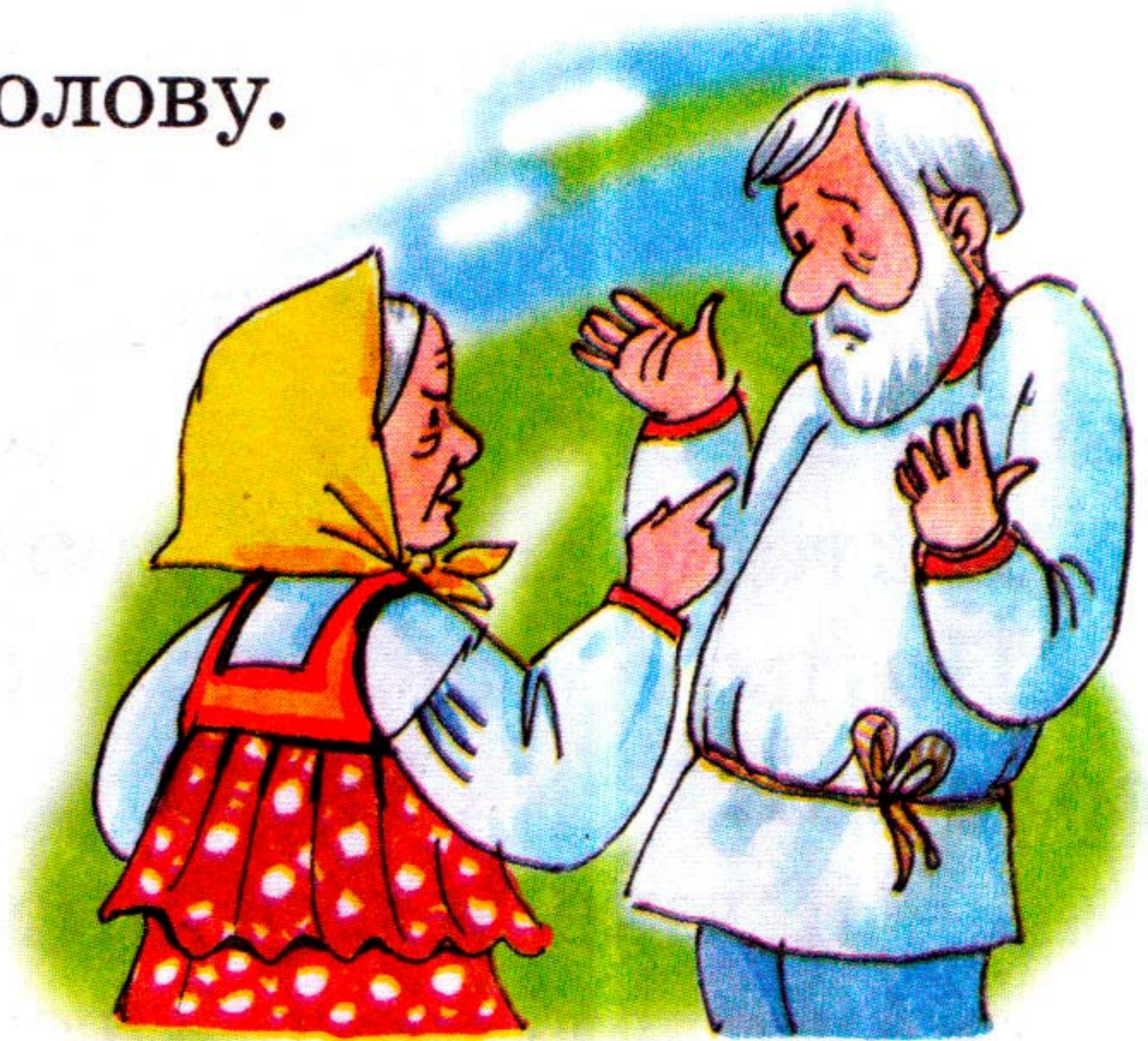
— А баран де?

— Проміняв на порося.

— А порося де?

— Проміняв на голку: хотів тобі, стара, гостинця принести, почав через тин перелазити і згубив.

— Ну, добре, голубчику, що хоч сам вернувся! Ходімо в хату вечеряти.

• Прочитай початок англійської казки. Що ти можеш розповісти за ним про сороку?

Передбачення

СОРОЧАЧЕ ГНІЗДО

(Англійська казка)

Усі птахи прилетіли до сороки і попросили її:

— Навчи нас, як вити гніздо.

Усім відомо, що сорока — майстер вити гнізда. У неї вони набагато кращі, ніж у будь-якого іншого птаха.

Зібрала сорока всіх птахів навколо себе і почала вчити. Спершу принесла грязюки й зліпила кругленький млинець.

— Так он як воно робиться, — сказав дрізд і полетів собі.

Відтоді всі дрозди роблять свої гнізда з грязюки на зразок млинця.

Потім сорока принесла прутиків і поклала їх на млинець.

— Тепер мені зрозуміло, — сказав чорний дрізд і полетів собі.

Відтоді всі чорні дрозди мостять свої гнізда саме так.

Потім сорока поклала на прутики ще один шар грязюки.

— Я вже знаю, як його робити, — сказала мудра сова і полетіла собі геть.

Ось чому сови не навчилися робити кращих гнізд.

Після цього сорока взяла кілька хворостинок і сплела з них кругленький обідок.

— І я це зумію зробити, — сказав горобець і полетів геть.

Відтоді горобці в'ють свої гнізда з хворостинок, хоч і роблять це абияк.

Потім сорока назбирала пуху та пір'я і встелила ними гніздо, зробивши м'якеньке ложе¹.

— Оце мені подобається! — вигукнув шпак.

Тим часом сорока продовжувала будувати гніздо. А пташкам не вистачало терпіння додивитися до кінця, як вона це робить.

Одна за одною вони відлітали геть. Сорока ж працювала, розказувала і навіть не дивилася, слухає її хтось чи ні. Зрештою, залишилася біля неї тільки горлиця. А горлиці не вистачало ані глузду, ні тямити чого-небудь навчитися. Вона й не дивилася, що сорока робить. Сидить і туркоче-торочить своє:

— Тягни три трісочки, тягни три-и.

¹ *Лóже* — тут: *пóстіль*.

Сорока саме клала прутик. Почула, що туркоче горлиця, і каже:

— Не трісочки, а прутики, і не три — вистачить і одного.

Горлиця ж торочить своє:

— Тягни три трісочки, тягни три-и.

Сорока розсердилася та їй:

— Кажу тобі, досить одного прутика.

А горлиця знову:

— Тягни три трісочки, тягни три-и.

Нарешті сорока озирнулася і побачила: біля неї немає нікого, крім горлиці. Розгнівалася вона, полетіла. І заприсяглася, що більше нікого не вчитиме, як робити гніздо.

Ось чому різні пташки в'ють гнізда по-різному.

- Назви головного героя прочитаної казки. Поясни свою відповідь.
- Чим закінчився урок сороки для кожної пташки?
- Поділи текст на частини. Склади план і перекажи казку близько до тексту.
- Промов швидко кілька разів слова горлиці. Чи можна назвати їх скоромовкою? Чому?

- Прочитай рубрику «Чи знаєш ти?». Порівняй точні відомості про пташині гнізда з відповідним текстом казки. Чим вони відрізняються?

Чи знаєш ти?

Кожен птах в'є гніздо по-своєму. Дрізд — з паличок, травинок, моху, всередині вимазує товстим шаром глини. Шпак робить гніздо зі свіжої трави, пуху й пір'я, горлиця — з тонких гілочок дерев або кущів. У горобця гніздо кулясте, з боковим входом, із соломинок і травинок.

- Прочитай назву й перших два абзаци казки. Як ти гадаєш, що буде далі?

Однакові герої в різних казках

ЖБАН¹ МЕДУ

(Сербська казка)

Це було тоді, коли вовк і лисиця жили разом у дружбі й злагоді.

Якось вони вкрали жбан меду, сховали в комірчину та й полягали спати. Вовк уместився на припічку, а лисиця — на лавці під грубкою.

От лисиці скортіло меду. Вона нетерпляче забила хвостом по кахлях². Вовк почув цей стукіт та й каже:

— Лисичко, відчини двері, хтось проситься до хати!

Вона встала, та пішла не до дверей, а в комору, наїлася меду, облизалася й лягла спати.

Вовк і питає:

— Хто там приходив?

¹ Жбан, дзбан — глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока тощо.

² Кахлі — керамічні плитки.

— Мене кликали за куму.

— А дитину як назвали?

— Початочок.

Невдовзі лисиці ще скортіло меду. Вдруге забила вона хвостом по кахлях. Почув вовк та й каже:

— Лисичко, відчини двері, ще хтось проситься до хати!

Хитруха встала, подалася до комори, з'їла півжбана меду й повернулася на лавку. Вовк знову цікавиться:

— Хто там був?

— Мене вдруге кликали кумою.

— Яке ім'я дали дитині?

— Половинка.

Невдовзі хитруха втретє забила хвостом по кахлях.

— Лисичко, відчини двері, знов хтось стукає!

Лисиця встала, пішла в комірчину, з'їла увесь мед, ще й жбан вилизала дочиста, повернулася в хату й лягла спати.

А вовк до неї:

— Лисичко, хто там був?

— Мене втретє кликали кумувати.

— Яке ж ім'я дали дитині?

— Остаточок.

Хитра лисиця перевернулася на другий бік. Та не спалося їй! Полежала, полежала, а потім і мовить:

— Вовчику-братику, я чула, що цього літа мед чомусь псується та висихає. Погляньмо, чи не сталося чогось і з нашим медом.

Повставали вони, пішли до комірчини, а жбан порожній. І ну сваритися — хто з'їв мед? Нарешті хитруха каже:

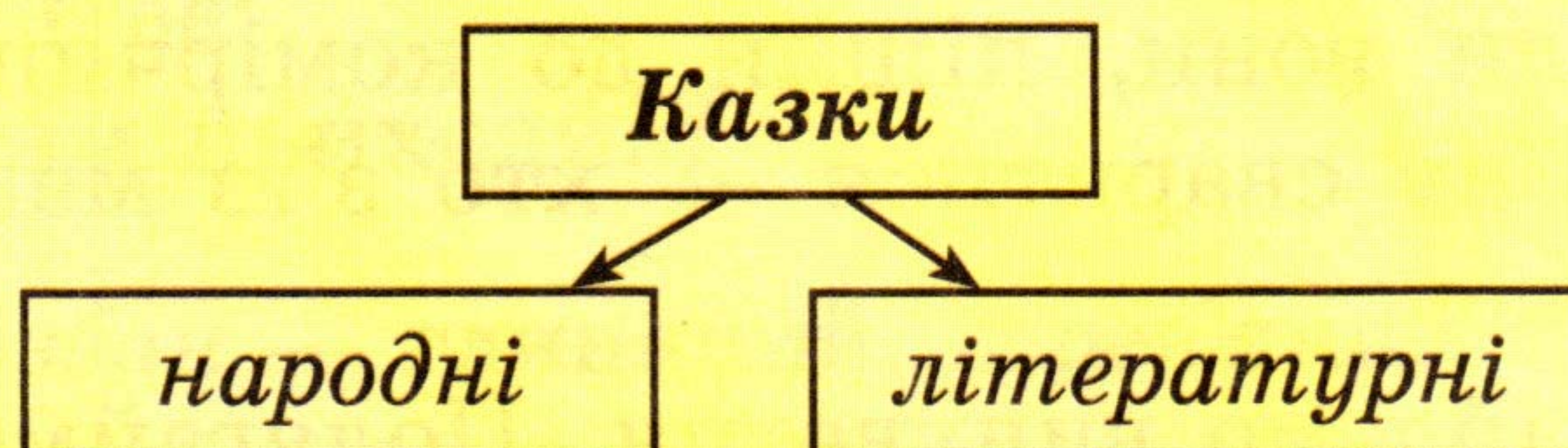
— Ми знайдемо винуватця. Полягаймо на сонці. У кого на животі виступить мед — той і з'їв його!

Вранці вийшли вони з хати й полягали на сонці. Вовк скоро розімлів од спеки й захропів на весь двір. Розімліла й лисиця. Мед розтопився в ній і виступив на животі. Та хитруха не розгубилася. Швиденько встала, згорнула той мед лапкою та вимастила ним вовка, а тоді збудила його й каже:

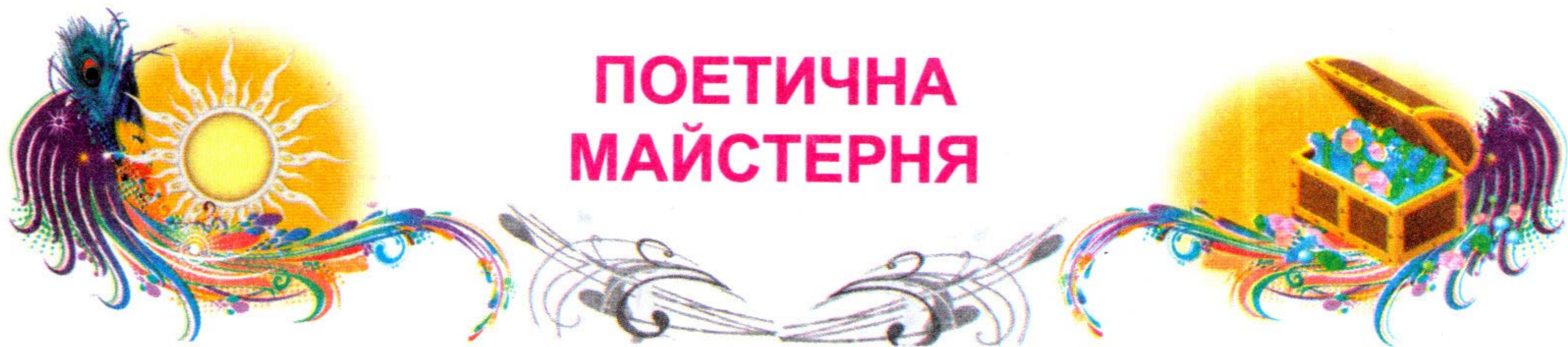
— Ану, братику, признавайся, це ти з'їв увесь мед? Подивися, як він у тебе на животі виступив!

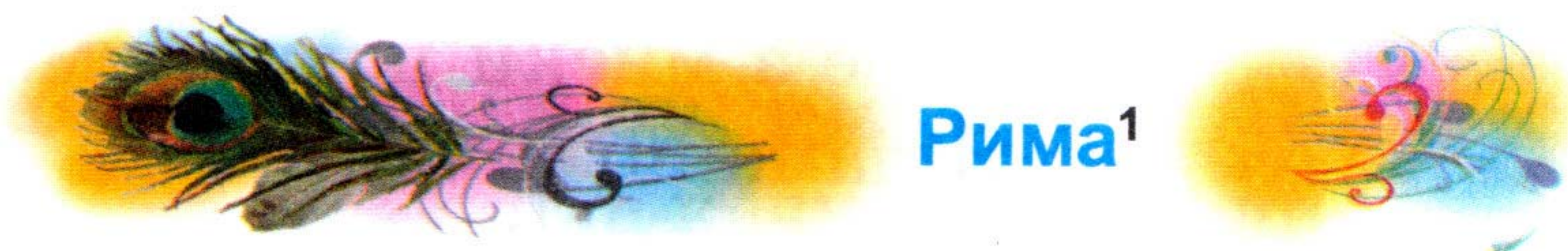
- Назви персонажів прочитаної казки.
- Із чого почалася описана історія з медом? Чим закінчилася?
- Знайди частину казки в цьому тексті, яку пропущено в підручнику. Перекажи її зміст близько до тексту.
- Чи знаєш ти українську народну казку, за змістом подібну до сербської?
- **Робота в групі.** Розподіліть ролі. Прочитайте казку в особах.
- Склади продовження казки.
- **Робота в парі.** Оберіть і виконайте завдання:
 1. Розіграйте останню розмову лисички й вовка з казки «Жбан меду» та розмову колобка з одним з персонажів казки.
 2. Розіграйте епізод з будь-якої казки так, щоб можна було впізнати твір і його персонажів.
- Наведи по кілька прикладів народних і літературних казок. Назви їхніх авторів.

3 ЛІТЕРАТУРНОЇ СКАРБНИЦІ

ПОЕТИЧНА МАЙСТЕРНЯ

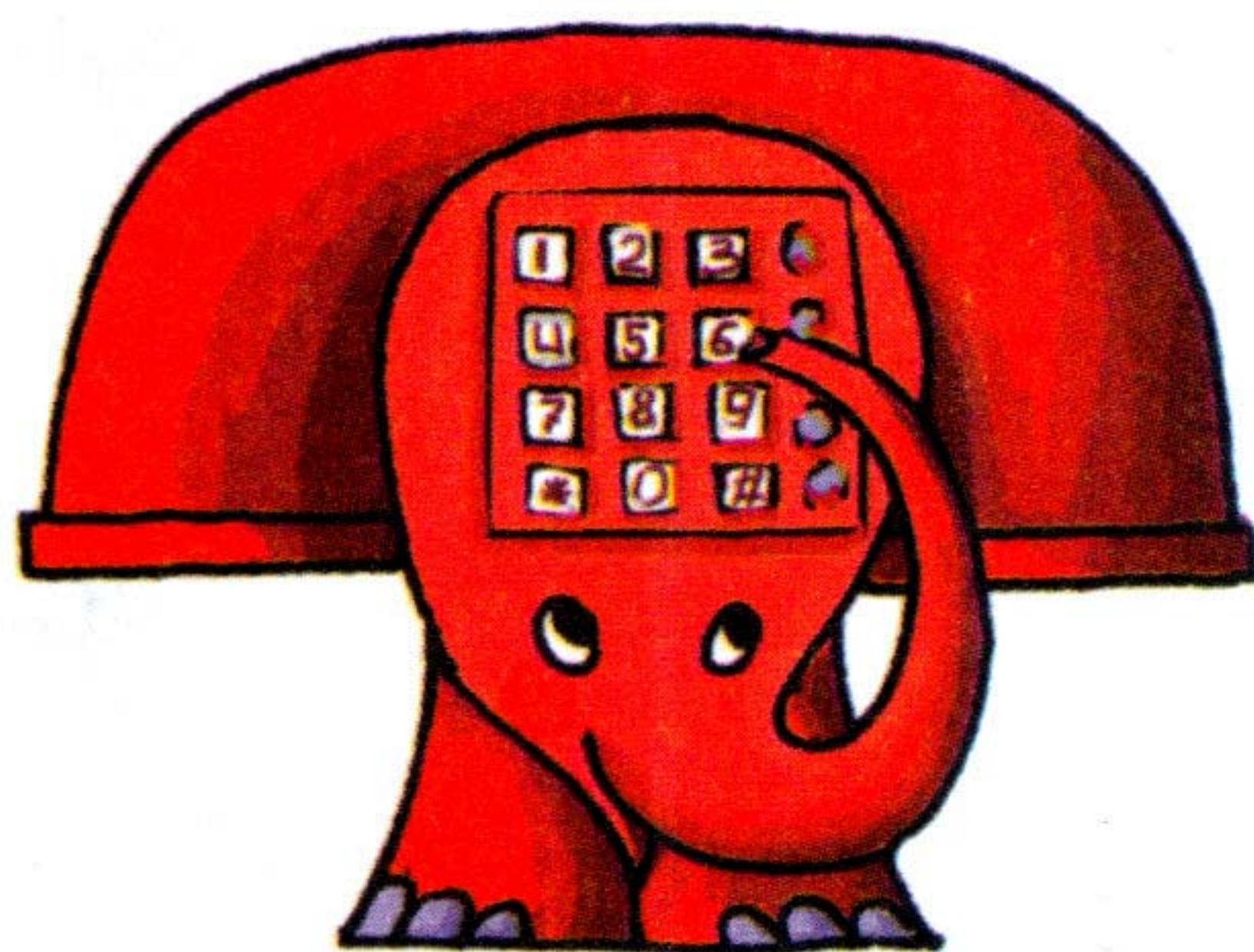
Рима¹

- Зіграй у гру «Складно — нескладно»: уважно читай пари слів і, якщо вони римуються, плескай у долоні.

Води — сюди.
Вода — сироп.
Вода — коса.
Вода — стіна.
Рама — мама.
Рама — пляма.
Рама — телеграма.
Рама — програма.
Дочки — синочки.

Дочки — рядочки.
Дочки — помічники.
Дочки — листочки.
Слон — телефон.
Слон — сон.
Слон — дзвін.
Слон — Мирон.

¹ *Рíма* — співзвучність прикінцевих частин слів у віршових рядках.

- Прочитай вірші, закінчуючи рядки словами з довідки.

Леонід Куліш-Зіньків

СКОРОМОВКА

Любить ячну кашу Яша,
смачна Яші ячна
Бере з миски повну жменю
Яша каші із

Кажуть Яші дітки наші:
— Що ти, Яшо, робиш з ... ?
Кашу, Яшо, їж потрошку
і не жменею, а з

Д о в і д к а: ложки, каша, ячменю, каші.

Андрій М'ястківський

ЯК ВЕСНУ Я ПАМ'ЯТАЮ

Наш дідусь малят питає,
як весну хто пам'ятає.
Пам'ятаю квіти з гаю,
пам'ятаю — в ліс ходив,
та найкраще пам'ятаю:
дві берізки
Посадив їх навесні
біля стежки при вікні.
Рясно дощики пішли —
дві берізки

Д о в і д к а: підросли, посадив.

- Прочитай подані далі вірші, уважно вслухаючись у звучання слів. Так ти зможеш почути звуки, якими наповнені описані картини.

Микола Вінграновський

* * *

Почалапали каченята
та по чаполоті,
каченята-чапенята:
сухо нам у роті.
В білих льолях
сплять лілеї,
чапленя на чатах.
Ці лілеї — дрімолеї,
а ми — каченята!

Свого дядька
ми приспали,
і тата, і маму,
діда-качура поклали
спати в красноталу.
А самі, хоч далеченько,
чап по чаполоті
до води, до водиченьки —
сухо ж нам у роті!

- Прочитай вірші про синичок. Поміркуй, у чому особливість кожного з них.

Ганна Чубач

ЙШЛА СИНІЧКА ДО КРИНИЧКИ

Йшла синичка
до кринички —
загубила черевички.
Кіт ішов
та й знайшов.
У торбину поклав,
під лопух заховав.
Щоби вітер не здув
і хтось інший не взув.

Йосип Струцюк

СИНИЧЧИНА КРИНИЧКА

У синички
є криничка.
Як настане
синя нічка,
до кринички
йде синичка.
Зорі вибира
з кринички
і чіпля
на шию
нічці.

- Чи сподобалися тобі прочитані вірші? Якщо так, то чим саме?
- Чи вдалося тобі під час читання почути човгання черевичків? У яких словах?
- Прочитай вірш виразно, голосом підкресли звукопис у відповідних словах.
- Поміркуй, чим схожі поезії про синичок.
- Визнач ритм цих віршів (бадьорий, спокійний тощо).

Оксана Сенатович

ДІВЧИНКА МАЛЮЄ СОНЦЕ

Тихше, вітре-вітровію,
не здіймай тут веремію!
Не клубочтесь, хмари сиві,
сиві хмари гомінливі,
тихо-мирно голубами
линьте вдаль за літаками.

Гуркотить тихіш, машини,
шурхотить тихіше, шини.
Тихше, вулиці!
Доми,
не вигрюкуйте дверми!
Тихше, люди!
Зупиніться,
придивіться, усміхніться:
сонце дівчинка малює,
мир і тишу всім дарує!

- З яким проханням звертається поетеса до вітру, хмар, машин?..
- У яких словах ти чуєш: ш-ш-ш?

Коли твір відкриває свої таємниці

*Під час читання розмірковую, уявляю,
придивляюся, прислухаюся*

- Прочитай ще одну поезію Оксани Сенатович. Зверни увагу на заголовок — він допоможе краще зрозуміти зміст твору.

ВЕСЕЛИЙ СНІГ

Падав сніг,
падав сніг —
для усіх,
усіх,
усіх,

і дорослих, і малих,
і веселих, і сумних.
Всім, хто гордо носа ніс,
він тихцем спадав на ніс.

А роззяві, як на сміх,
залетів до рота сніг.
Вереді за комір вліз
і довів його до сліз.
А веселі грали в сніжки —
сніг сідав їм на усмішки
і сміявся з усіма:
— Ой, зима,
 зима,
 зима!

- Поміркуй, чому одним весело, коли йде сніг, а іншим — ні.
- Добери пари слів, що передають протилежні почуття, наприклад: *весело* — *сумно*.

- Прочитай вірш Степана Жупанина.
- Зверни увагу на виділені слова. Який настрій принесла людям зима?
- Якими звуками наповнилося село?
- Назви слова, якими описано сніг, поле. Поміркуй, чому поет називає сніги *оксамитами*, *стужами*.
- Розглянь малюнок. Якими словами з вірша його можна підписати?

ВІХОЛА

Віхола-метелиця
срібним снігом стелиться,
сніжні хороводи
в чистім полі водить.
Ух!

На білих конях віхола
в село моє заїхала.
Цок-цок-цок...
І лине над алеями,
мов з білими лілеями.
Ух!

Село дзвенить копитами,
снігами-оксамитами.
І світиться домівками
з веселими щедрівками.
Тпру!

Линемо крізь віхолу
з радісною втіхою.
А між снігами-стужами
цвітуть будинки ружами.
Ух!

Зовуть нас теплі вогники,
гарцюють коні-коники.
Цок-цок-цок...
Село дзвенить весіллями,
сіяє новосіллями.
Ух!
Тпру!

Чи знаєш ти?

Найбільші сніжинки впали на землю наприкінці 19 століття в Саксонії. Їхній діаметр становив 12 см.

- Виріж з паперу таку сніжинку.
- Розкажи все, що ти знаєш про сніжинки.

- Прочитай текст Алевтини Волкової «Зимова казка». Визнач, які відомості, наведені в ньому, можна назвати науковими. Знайди спільне в описі сніжинок Алевтини Волкової та письменників, твори яких уміщено раніше.

ЗИМОВА КАЗКА

У холодному повітрі жодного звуку, тільки кружляють у веселому танку сніжинки. Вони то піднімаються вгору, то ніби притискаються до землі. Здається, чути їхній тихесенький шепіт.

Ніжні льодяні кристалики найрізноманітніших візерунків і розмірів кружляють у вихорі. Жодна не схожа на свою сусідку. Довго вивчали вчені утворення, форму і будову сніжинок.

У переважній більшості сніжинки невеличкі. Найчастіше вони бувають у формі різних зірочок, пелюсток дивовижних квіток, стрілочок. Важко

описати всю красу й багатство форм цих найтонших витворів природи. Проте виявилось, що в такій різноманітності є чіткі правила: сніжинка завжди шестигранна.

У ясний сонячний день серед поля висить у повітрі, переливаючись і виблискуючи, алмазний пил з найдрібніших сніжинок.

• Що з прочитаного про сніжинки виявилось для тебе новим?

• Закінчи подані речення.

Сніжинки бувають у формі... Жодна з них не... Сніжинки завжди...

• **Робота в групі.** Порівняйте сніжинки, вирізані в класі. Чи є серед них однакові?

Читаючи вірші, вміщені в цій збірці, прислухайся до звучання виразної поетичної мови. Помічай, як за допомогою слів явища природи й предмети перетворюються на живих істот, здатних переживати та діяти: засинає гай, сніговій дивиться весело з-під брів, верба одягла сережки...

Читай вдумливо, читай уявляючи. Тоді ти навчишся бачити незвичайне у звичних речах, розуміти настрої описаних картин і їх автора: радісний, світлий чи сумний, журливий, а може, пустотливий.

Вірші читай уголос. Обирай такий темп читання, ніби ти голосом малюєш описану картину.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Тарас Григорович Шевченко — великий український поет.

У Тараса рано розвинувся талант поета і художника.

Але життя в нього було тяжке.

- Прочитай, що розповіла про Шевченка Катря Гриневичева.

Спека липневого дня спадала. У хату влетів вітер, приніс різкий подих Дніпра і заметушив сторінками книжки, яка лежала на колінах поета. Недавно повернувся він додому і відпочивав; зустрівся під Лаврою дід лірник¹, то поет просидів день, малюючи його. Тепер віддавався всією душею своїй самоті, споминам, мріям.

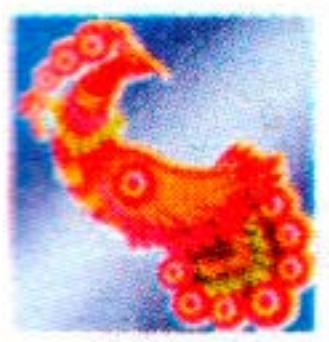

¹ *Лірник* — народний співець, що акомпанує собі на лірі. *Ліра* — давньогрецький музичний інструмент.

Ще так недавно він пас ягнята «голодний, босий, трохи не голий». Ще так недавно він був бездомним кріпаком, потім слугою у панських покоях...

Потім, Боже милий! У царськiм саду, на лавочці, сидить він, оточений статуями з мармуру, і малює їх. Вони немов нахиляються над ним і розповідають про світ краси, недоступний бідному Тарасу.

Та ось щирі друзі викупили його, і він — вільний чоловік! Став учнем художньої академії.

За складання бунтівливих поезій Тараса Шевченка на десять років заслали в казахські степи, заборонили віршувати й малювати. Однак поет потайки робив записи в невеличких книжечках і, щоб ніхто не побачив, ховав їх у чоботі, за халавою.

Так у неволі з'являлися мрійливі твори надзвичайної краси.

* * *

Зацвіла в долині
червона калина,
ніби засміялась
дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
пташечка зраділа
і защебетала.
Почула дівчина
і в білій свитині
з біленької хати
вийшла погуляти
у гай на долину.

- Яка картина постала у твоїй уяві? опиши кольори.
- Який цвіт у калини? Чому поет говорить: *зацвіла червона калина*?

- Розглянь пейзаж Миколи Пимоненка. Яким рядкам вірша Тараса Шевченка «Зоре моя вечірняя...» він відповідає?

Микола Пимоненко. Вечоріє

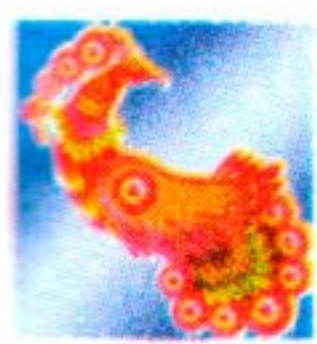
- Прочитай загадку Дмитра Білоуса. Дізнайся ім'я української поетеси.

ВІДГАДАЙ ІМ'Я

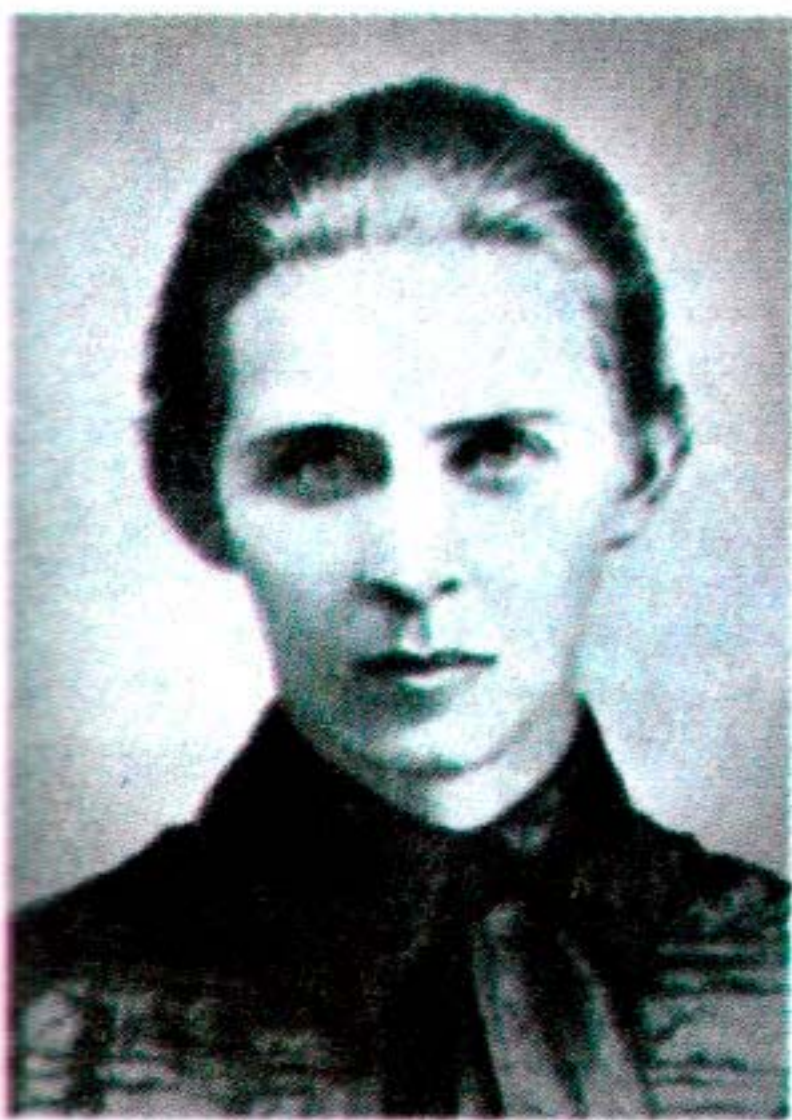
«Ой вишеньки-черешеньки,
червонії, спілі,
чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі».

Як же звали Українку,
невмирущу в часі,
що її цей вірш ми любимо
аж з дитячих ЯСЕЛ?

Прочитай з кінця, будь ласка,
виділене слово,
й відгадаєш цю загадку
ти обов'язково.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Найяскравіше обдарованість Лесі розкривається в силі й буянні її фантазії, нестримному леті уяви. Фантазія дитячих літ зваблювала Лесю в таємничий світ народних легенд і казок, у хащі волинських лісів та в нічну тишу озер, де багата уява вигледжувала русалок, мавок...

Олесь Гончар

Одного разу мама сказала: «Діти, підемо в лісову казку». Довго їхали возом. Ось і озеро Нечімне. Навколо — предковичний ліс. На галявині — столітній дуб, плакуча береза. Дядько Лев, що мав тут хатинку, цікаво розповідав про всіляку силу лісову, водяну, і дівчинці захотілося написати казку.

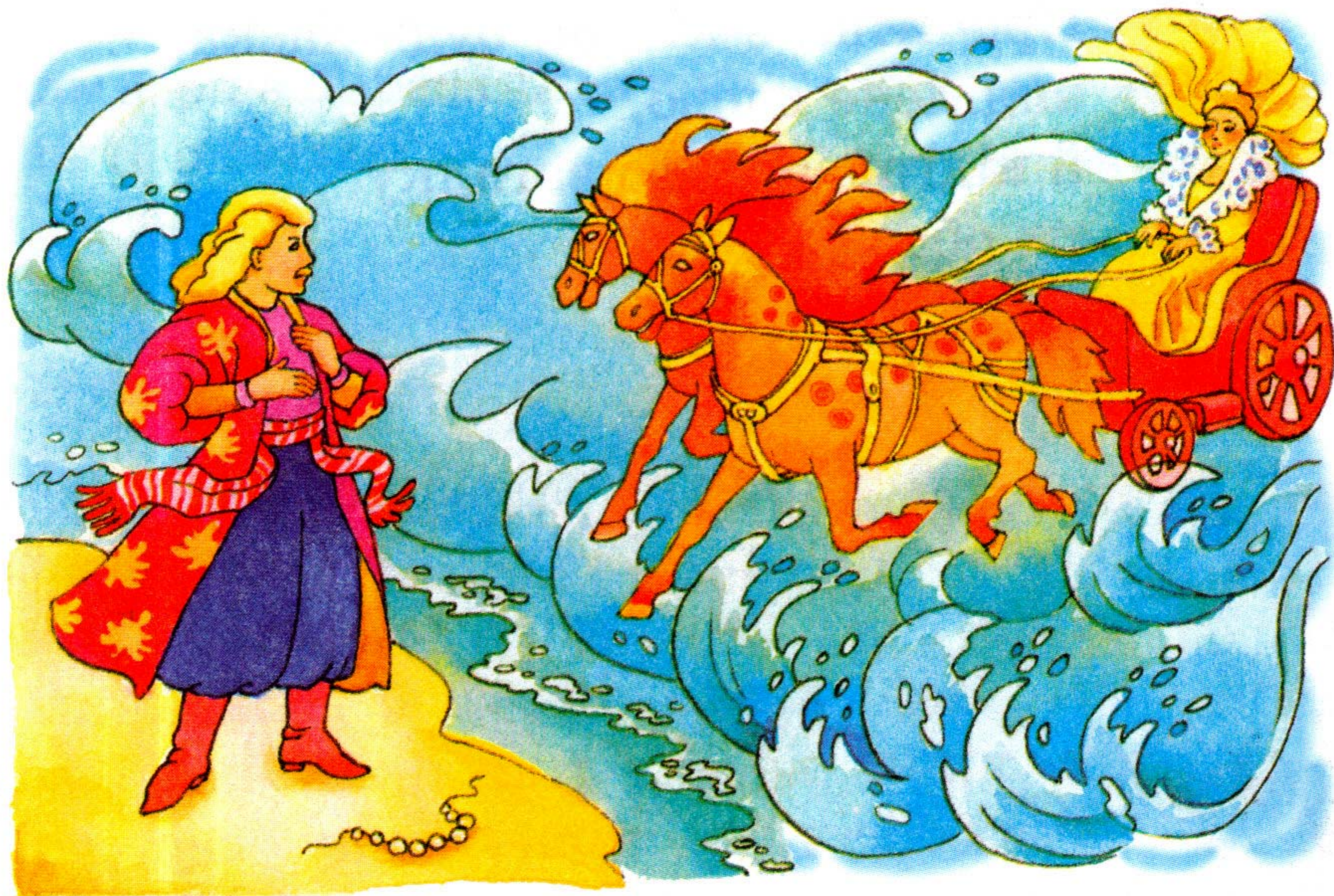
* * *

Якби нам хата тепла
та люди добрі,
казали б ми казку,
баяли¹ байку
до самого світу²...
За темними борами³,
та за глибокими морями,

¹ *Баяти* — розповідати.

² *До самого світу* — до світанку.

³ *Бір* — сосновий або мішаний (із переважанням сосни) ліс.

та за високими горами
то єсть там дивний-предивний край,
де панує Урай.

Що в тому краю сонце не сідає,
місяць не погасає,
а ясні зорі по полю ходять,
таночки водять...

Отож у найкращої зорі та знайшовся син
Білий Палянин.
На личку білий,
на вроду милий,

золотий волос по вітру має¹,
а срібна зброя в рученьках сяє...

От як став Білий Палянин до літ доходжати,
став він собі думати-гадати,
про своє життя розважати².

«З усіх я, — каже, — вродою вдався,
а ще ж бо я долі не діждався.

¹ *Маяти* — розвіватися.

² *Розважати* — тут: розмірковувати.

Порадь мені, Зірнице-мати,
де мені пари шукати:
чи межі боярством,
преславним лицарством,
чи межі князівством,
чи межі простим поспільством¹?

Що хіба яка царівна
та була б мені рівна...»

От і пішов він до синього моря
і розіслав на березі перлове намисто...
От і розбіглася на морі супротивна хвиля,
а з тої хвилі вилетіли коні,
як жар червоні,
у червону колясу запряжені...
А на тій колясі...

- Хто, на твою думку, міг бути в колясці? Спробуй скласти продовження казки.
- Доведи словами з тексту вірша, що описаний край справді «дивний-предивний».

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ

Якщо уважно вчитаєшся в поетичні рядки Олександра Олеса — відчуєш, як *на-вколишній світ виграє неповторними звуками і різнобарв'ям кольорів*. Як тонко автор зумів передати привабливість кожної пори року! З якою любов'ю до всього живого на землі розповів про зайчиків і жайворонків, лебедів і метеликів, снігурів і білок, щигликів і бджілок!

За Ростиславом Радишевським

¹ *Поспільство* — простий люд.

У багатьох творах поета втілилися враження дитинства.

* * *

В дитинстві ще давно, давно колись
я вибіг з хати в день майовий...
Шумів травою степ шовковий,
сміявся день, пісні лились...

Весь Божий світ сміявсь, радів...
Раділо сонце, ниви, луки...
І я не виніс щастя-муки,
і задзвеніли в серці звуки,
і розітнувсь мій перший спів...

- Що запам'ятав поет зі свого дитинства?
- Визнач настрій вірша. Які слова його створюють?

ЖИВ СОБІ ЗАЙЧИК...

Жив собі зайчик в бузиновій хатці,
мився з миски, спав на канапці¹.
Мав кожуха і сіренькі капці².
Сіяв моркву, редьку і капусту,
щоб не було в животу пусто,
а в коморі щоб лежало густо.

- Прочитай рядки, у яких автор розповідає про те, де жив і що робив зайчик.
- До яких слів вірша тобі хотілося б виконати малюнок? Що на ньому буде зображено?
- Чи погоджуєшся ти, що зайчик був дбайливим? Якщо так, доведи це словами з вірша.

¹ *Канáпка, канáпа* — те саме, що диван.

² *Кáпці* — м'яке кімнатне взуття.

КАПУСТОНЬКА

Покинута, занедбана на лузі,
зеленіє капустонька у снігу,
а до неї стежечку не одну
протоптали ніженьки по лану.

Догадайтесь, дітоньки, ви самі,
хто ці робить стежечки у зимі.
Я вам в цьому віршику не скажу,
бо сам ще раз подивитися побіжу.

- Чим вірш Олександра Олеся схожий на загадку? Хто, на твою думку, протоптав стежку до капусти?
- Прочитай вірш уголос, намагаючись передати його настрій.

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО

Володимир Самійленко народився на Полтавщині. Описи природи, створені цим поетом, надзвичайно живі та яскраві. Його вірш «Вечірня пісня», музику до якого написав композитор Кирило Стеценко, став однією з улюблених пісень українців.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Тихесенький вечір
на землю спадає,
і сонце сідає
в темнесенький гай.
Ой сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Світи ще годину,
бо рано ще спати;
милуй нас, як мати,
теплом обгортай.
Ой сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Без тебе так страшно
і темно надворі,
хоч місяць і зорі
освітять наш край.
Ой сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Не слухає сонце,
за гору сідає
і нам посилає
на всю ніч — прощай!
Ой сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

- Хто, на твою думку, звертається до сонечка? Обери потрібну інтонацію і підготуйся до виразного читання вірша.
- Які слова використовує автор, щоб змалювати вечір, гай, сонце?
- Добери порівняння до слова *сонце*. Запиши їх у зошит.
- Вивчи вірш напам'ять.

ПЛАТОН ВОРОНЬКО

Платон Воронько – український дитячий поет. Писав він і для дорослих. Але хто ж виріс так, що не читав і не знав напам'ять віршів Платона Воронька? Падав сніг на поріг, кіт зліпив собі піріг... Або: хвалився кіт, що він убрид Дніпро перебререде... Чи: у моєї доні оченята сонні...

Художній образ

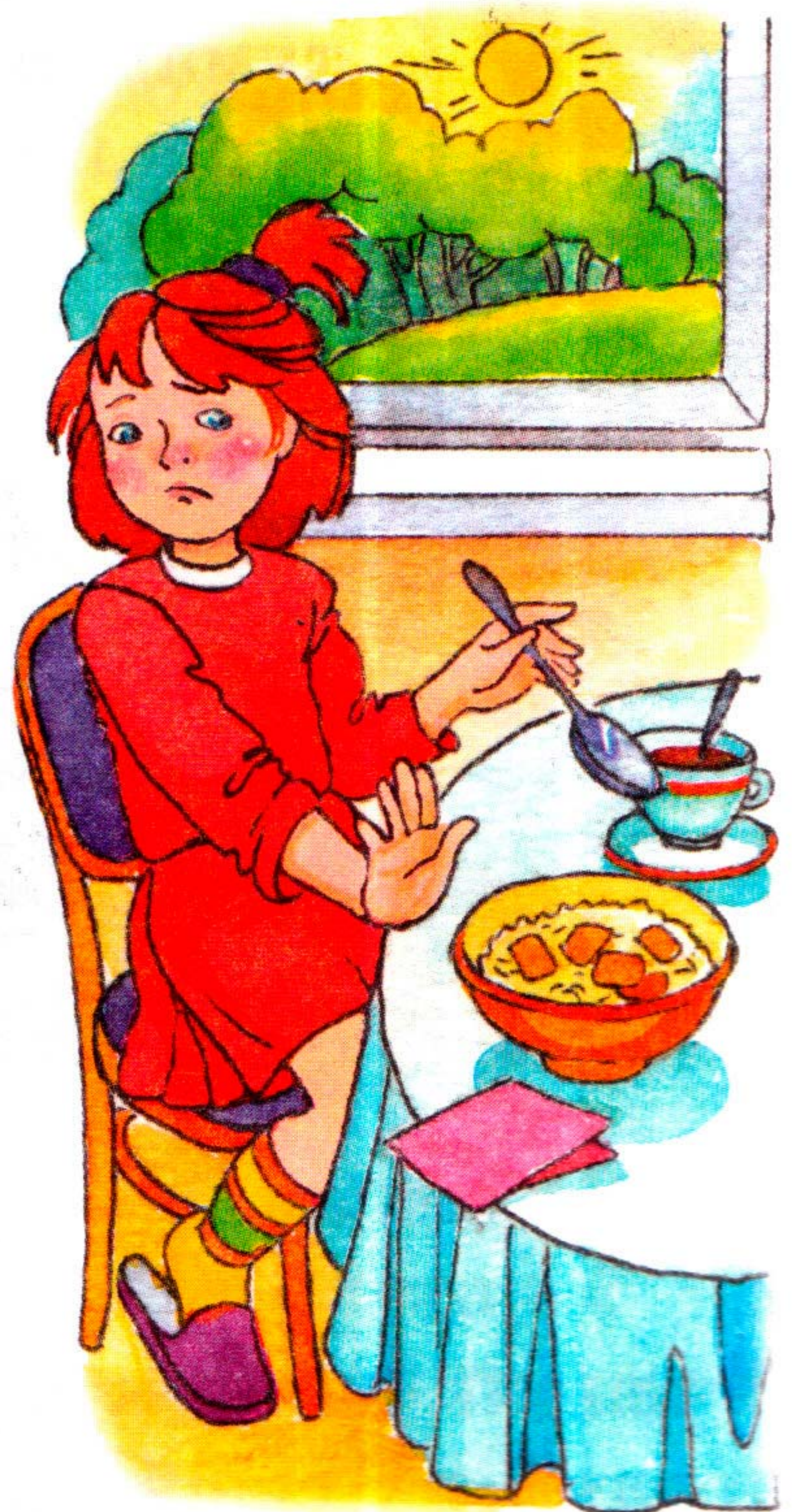
КАША, АБИ НЕ НАША

«Я люблю гречану кашу,
рисову, пшоняну,
ще якусь — аби не нашу.
Їсти цю не стану».

І сказала гарбузова,
найсмачніша каша:
«Ну, тоді бувай здорова,
вередо Наташо».

Покрутилась по світлиці,
стала під віконце
гарбузова каша в мисці,
золота, як сонце.

Потім — скік до перелазу.
Вслід кричить Наташа:
«Почекай-но, з'їм відразу,
ти ж уже не наша!»

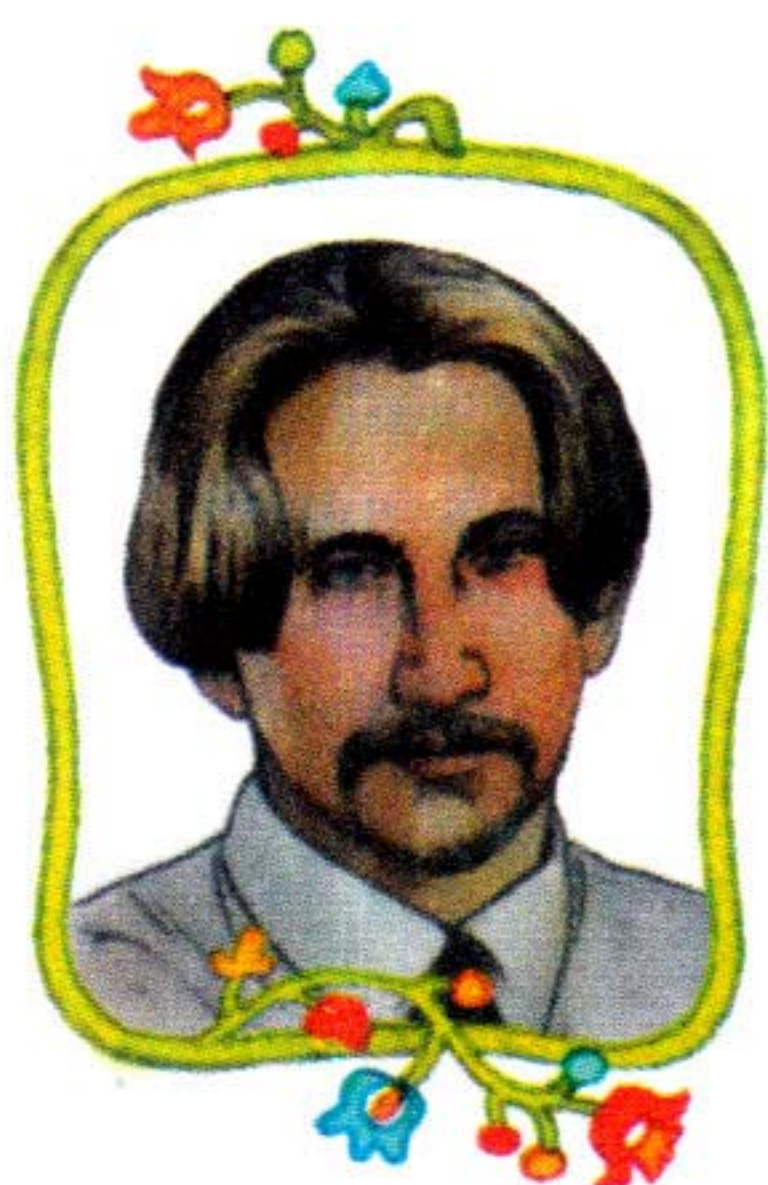

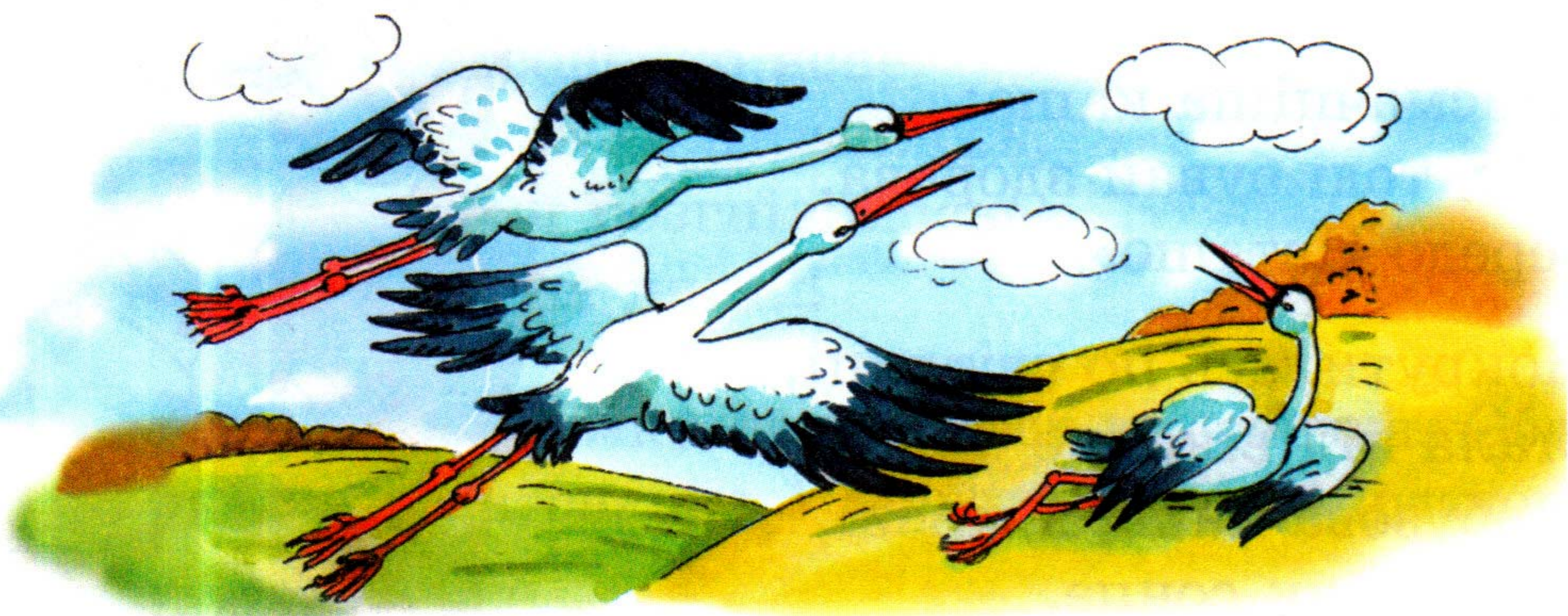
- Розкажи, якою ти уявляєш Наташу.
- Прочитай, як поет описав гарбузову кашу. Чи подобається тобі цей художній образ?
- Чому автор назвав дівчинку вередою? Чи справді їй не хотілося їсти кашу?
- Порівняй Наташу і ведмежа з вірша «В лісі є зелена хата». Чим вони схожі? Зауваж: розповідаючи про цих героїв, поет створює образ вередливих дітей.
- Уяви, що на лісовій галявині зустрілися вередливе ведмежа, Наташа і Галочка-сестричка. Звідки вони? Про що розповіли б одне одному?

ВОЛОДИМИР ЛУЧУК

У творах Володимира Лучука окуні з жовтих глечиків, як він образно називає квіти латаття, п'ють молоко вранці. Адже туман над водою нагадує молоко. А ще його персонажі добрі та дбайливі.

ЯК ЛЕЛЕКА ЗИМУВАВ

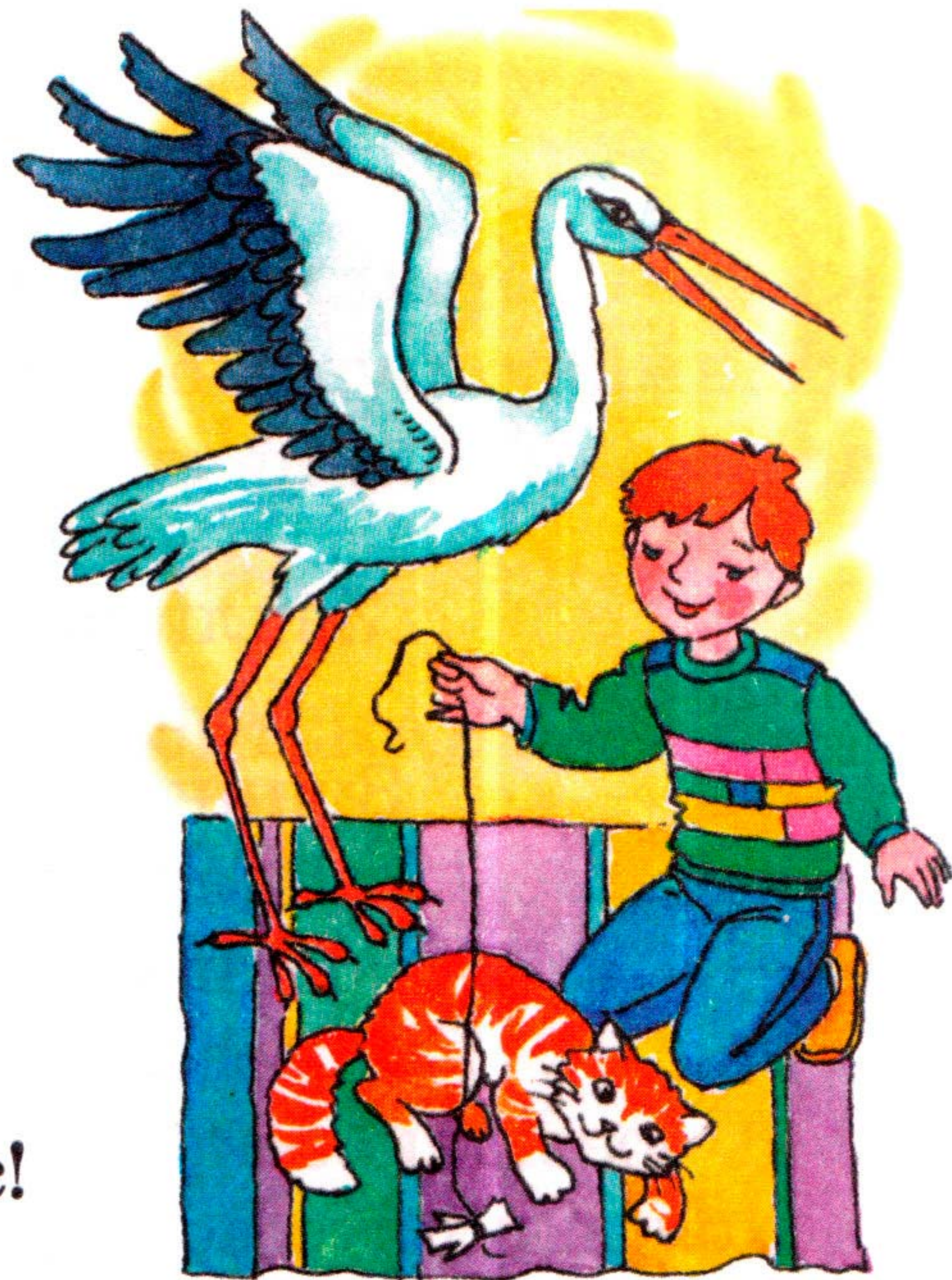
В теплий вирій путь далека
пролягла у сизій млі...

А поранений лелека
залишився на землі.

Повертала з поля мати,
принесла його до хати.
Кожен вечір ми сиділи
з ним обидва за столом.

Разом спали, разом їли,
разом гралися з котом.
Та прийшла весна здалека,
і крильми змахнув лелека...

— Линь у небо! В добрий час!
Прилітай гостить до нас!

- Яку подію описано у вірші? Простеж, як змінюється настрій від початку до кінця твору.
- Спробуй описати, що ти уявляєш, читаючи вірш. До яких слів твору малюнки художника?
- З якою інтонацією слід прочитати останні рядки вірша? Поясни свою відповідь.

Поет майстерно користується словом, формою, створюючи не лише художні образи, а й настрої читача.

- Прочитай вірш «Джерело». Дай відповіді на запитання, виконай завдання.
- Яке відкриття зробив герой, приїхавши до табору в горах?
- Уважно придивись до вірша. Яке дерево він нагадує за формою запису? Куди веде «стежка»?
- Як ти гадаєш, чому автор записав свій твір у вигляді ялинки? Про яку місцевість ідеться?

ДЖЕРЕЛО

Гув
автобус,
їхав-їхав,
то під гору,
то — униз...

Захлинались охи сміхом,
бо автобус в гори віз!
Зупинились там, де треба,
біля табору якраз, —
сосни тут ростуть до неба,
весело мине тут час!..

Я розвідаю секрети — стану славним на віки,
хоч відкрито всі планети, всі земні материки!

Всі машини і мотори, самокати і м'ячі!

Всі галактики і зорі, ті, що видно уночі!

Марно часу я не тратив — приглядався що не крок —
і під каменем бокатим розшукав буркун-струмок!

Дивовижне, неймовірне відкриття моє було —
камінцями, як годиться, обкладав я джерело
і прочистив, щоб водиця вигравала, мов сріблО...

До Дніпра летів лелека, —
добру вість приніс здалека:
— У Карпатах, гей, Олежку,
від Дземброні — від села —

про-

топ-

та-

ли люди

стежку

до дзвінкого

д а.

ж л

е е

р

Про прихід весни повідомляють телеграмами зайці. Літо виросло сонечками. Веселий дощ і день полив'яний. Такі красиві образи...

ТЕЛЕГРАМА-БЛИСКАВКА

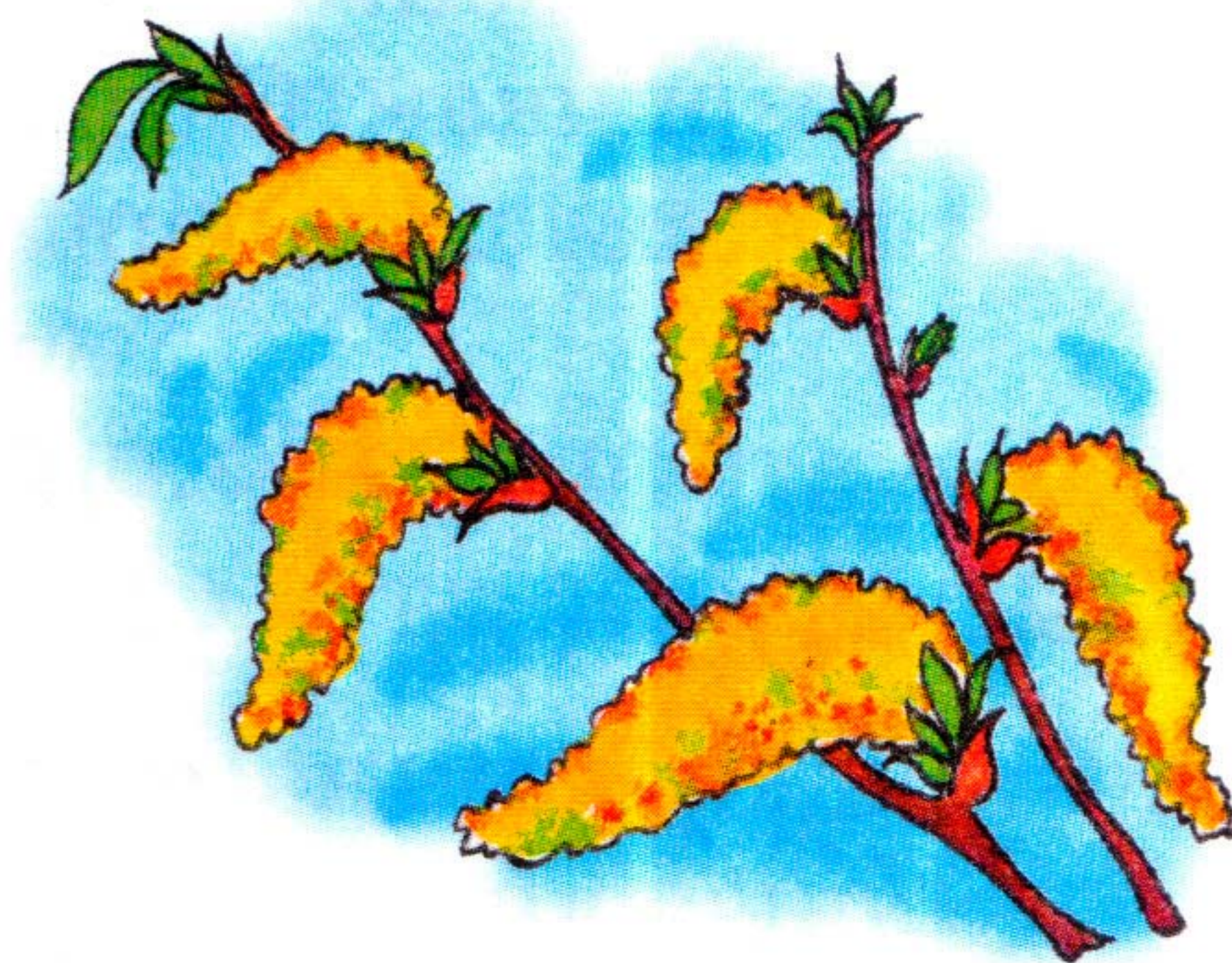
Вночі за вовчими ярами
зайці давали телеграми.
І прочитала так сосна:
«Чекайте квітами. Весна».

- Назви персонажів вірша.
- Як ти розумієш заголовок твору?

ВЕРБОВІ СЕРЕЖКИ

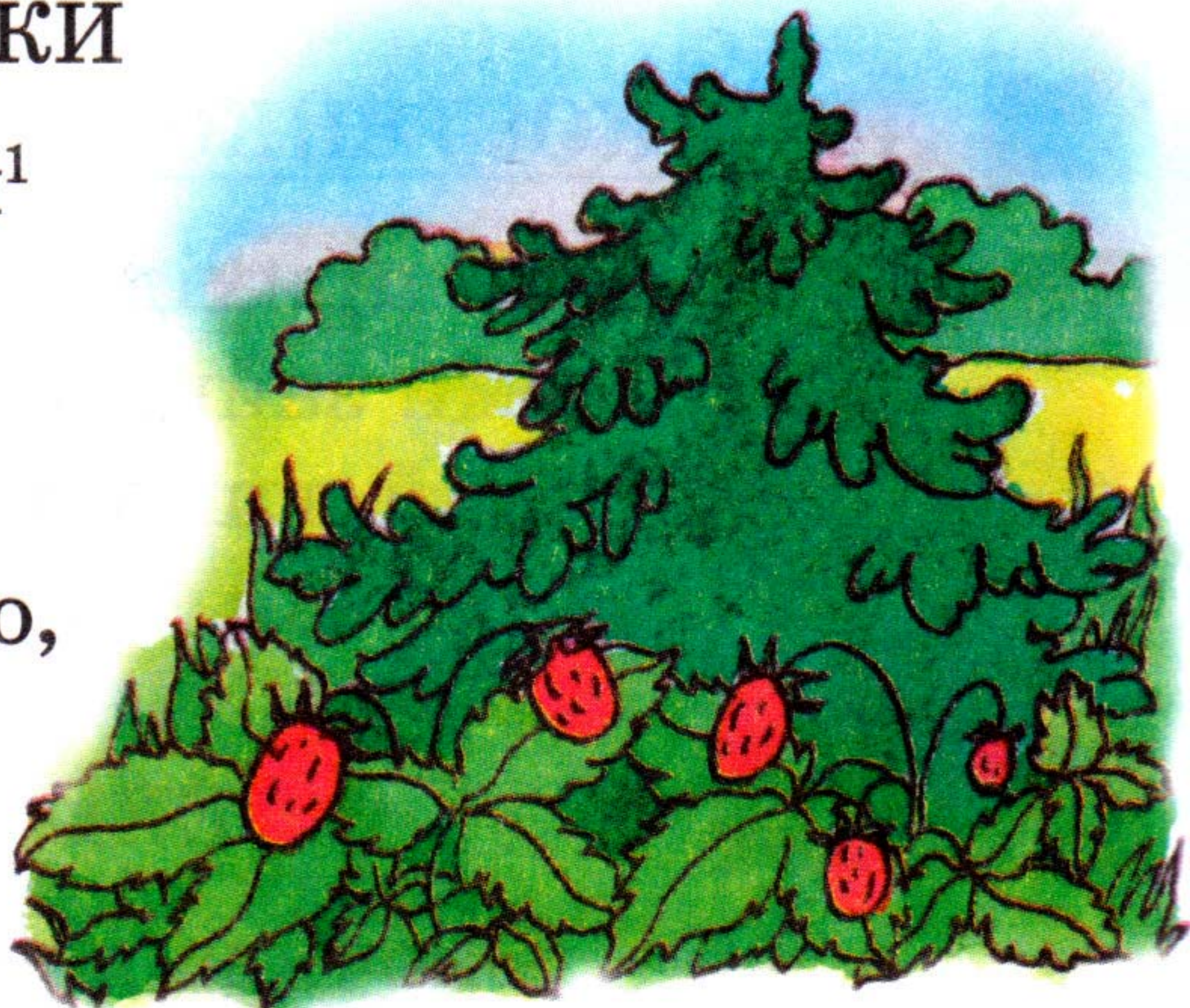
Біля яру, біля стежки
одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихесеньку питала:
— Де ота біленька хатка,
що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки.
Подарую їм сережки.

- Зверни увагу на виділені слова. Чи можна сказати, що авторка наділила вербу людськими рисами? Як ти вважаєш, з якою метою у вірші використано такий художній прийом?
- У якому значенні у вірші вжито слово *сережки*? Яке ще значення цього слова ти знаєш?
- Вивчи вірш напам'ять і розкажи з відповідною інтонацією.

СУНИЧКИ

Під маленькими яличками¹
у смарагдовій² траві
літо виросло суничками —
то по одній, то по дві.
— Ой, сестриченько-яличко,
ти не дряпай моє личко,
я суничок назбираю
жменьку мамі і собі!

- Хто звертається до ялички? Якою ти уявляєш цю людину? Чому вона називає яличку *сестриченькою*?
- Що таке смарагд? Чому траву у вірші названо смарагдовою?
- Відгадай загадку.

Червона, солодка, пахуча,
росте низько, до землі близько.

- Пригадай вірш Платона Воронька «Суничка-сестричка». Склади свою загадку про суничку за змістом двох віршів.

Коли твір відкриває свої таємниці

*Під час читання розмірковую, уявляю,
придивляюся, прислухаюся*

ВЕСЕЛИЙ ДОЩ

Дощ полив, і день такий полив'яний.
Все блищить, і люди як нові.
Лиш дідок старесенький, кропив'яний
блискавки визбирує в траві.

¹ *Ялічка, яліця* — вічнозелене дерево з м'якою плескатою хвоєю і великими шишками.

² *Смарагдовий* — тут: яскраво-зелений.

Струшується сад, як парасолька.
Мокрі ниви і порожній шлях...
Ген корів розсипана квасолька
доганяє хмари у полях.

- Яка картина постала у твоїй уяві під час читання вірша? Порівняй її з тією, що зобразив художник.
- Знайди і прочитай рядки, у яких створено образ старої кропиви в крапельках дощу.
- Як ти гадаєш, чому череду корів поетеса порівнює з *розсипаною квасолькою*?
- Поміркуй, чому дощ *веселий*. Які почуття він викликав у тебе? Яким іще може бути дощ?

- У вірші Михайла Стельмаха знайди рядки, які перегукуються із закличкою, що в підручнику.

ДОЩ

Грім гуркоче навкруги,
хмара дощ несе в луги.
Лийся, дощину, навкруг —
на поля, баштан¹ і луг.

¹ *Баштан* — ділянка поля, на якій вирощують дині, кавуни.

Лийся, лийся над травою,
молодою, запашною,
лийся, лийся густо-густо
на розложисту капусту.

Лийся, лийся, наче з бочки,
на зелені огірочки,
на петрушку, на чорнушку,
на квасолю, бараболю,
і на мак, на пастернак,
на коноплі, і на льон,
на козелець, на пасльон.

На буряк гладкий, чубатий,
і на сонях головатий.
На червоні помідори,
і на рапс, і на цикорій.

Дощик, лий, дощик, лий
і на кóльзу, й на рижій,
кукурудзі вимий коси,
лопоти, шуми в горосі,
у горосі і у просі,
в жовтому люпінні,
у червоній конюшині,
опустись на дині,
на смугасті кавуни,
що ростуть на цілині.

Лийся, дощику, кругом,
а найбільше над вівсом,
над вівсом, над ячменями,
над житами-пшеницями.

Заіскрись на сочевиці,
на люцерні і на виці,
припади до гречки,

з медом на вершечку,
не мини й стеблини
у моїй країні,
всюди, дощю, співай
і на щастя, й на врожай!

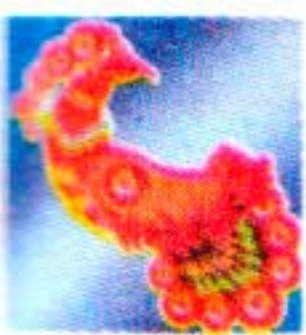
• Знайди в прочитаному вірші слова — назви рослин. Їх пояснення ти зможеш відшукати в тлумачному словнику.

• Прочитай уривок з вірша Максима Рильського. Визнач, чим ці поетичні рядки схожі на загадку. Які слова допомагають упізнати в образі довгожданого гостя дощ?

Благодатний, довгожданий,
дивним сяйвом осіяний,
золотий вечірній гість
впав бадьоро, свіжо, дзвінко
на закурені будинки
зголоднілих передмість.

• Доповни низку слів, якими можна описати дощ.

Незвичайні ознаки предметів і явищ зібрано у словнику епітетів української мови. Про дощ читаємо: *бісерний, буйний, буркотливий, веселковий, глухий...*

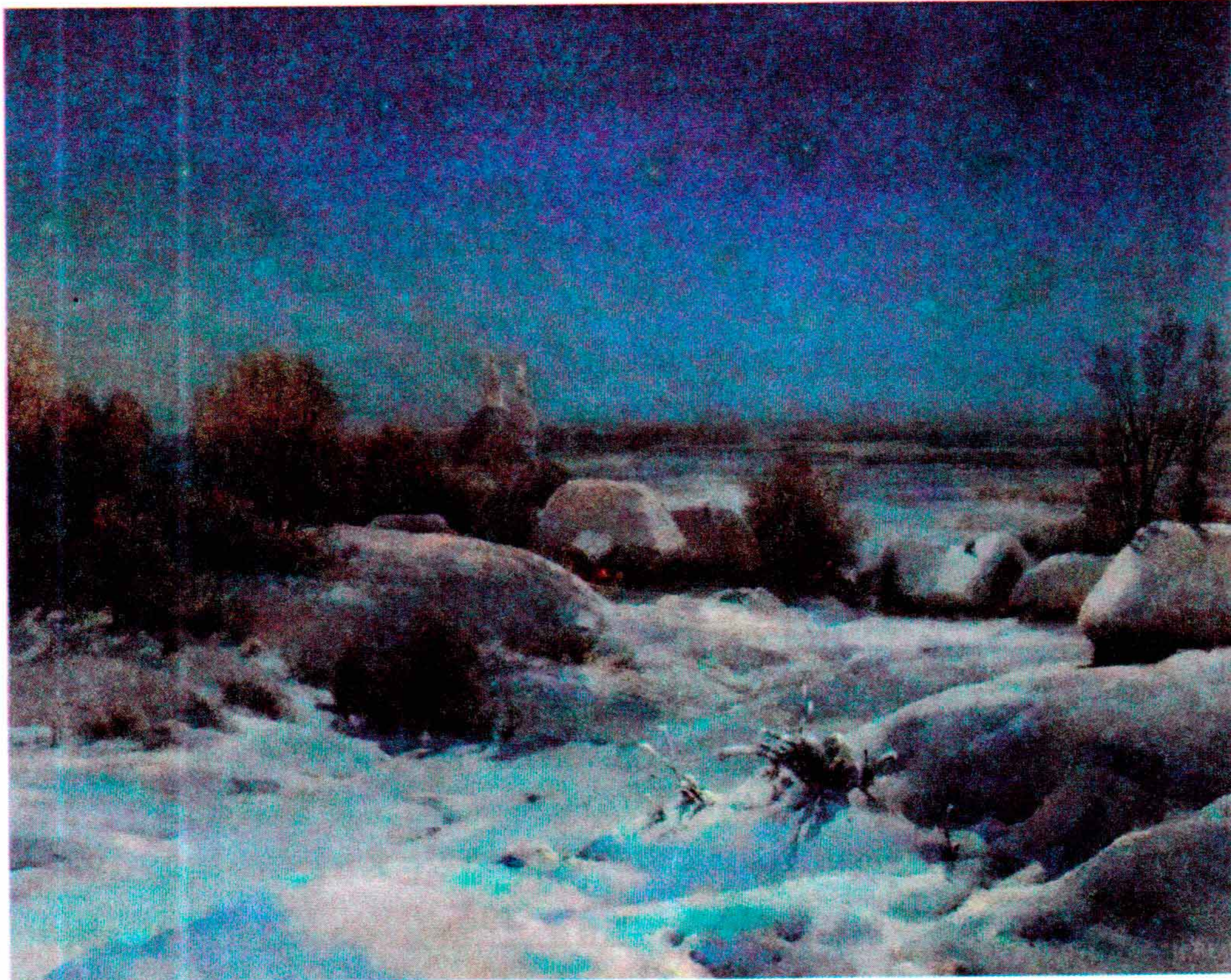
ВАДИМ СКОМАРОВСЬКИЙ

Поет створює у віршах красивий образ зими за допомогою слова. Зима так майстерно і турботливо одягає дерева в теплі кожухи, простеляє білі килими в полі, лісі. І не лише зима... Кожна пора року у Вадима Скомаровського неповторна, сповнена любові та краси.

- Роздивись репродукцію картини. Розкажи, як художник зобразив перший сніг за допомогою фарб.

Іван Шишкін. Перший сніг

- Віхола, хурделиця, хуртовина, хуга, метелиця, сніговиця... Ти зможеш продовжити низку слів прочитавши такий вірш.

БІЛИЙ СНІГОВІЙ

Білий вітер-сніговій
напряде куделі¹,
на галяві лісовій
килими простеле.

¹ *Куделя* — прядиво або вовна, намотані на спеціальний кілок.

Гляне весело з-під брів
на дуби, ялини
і поманить снігурів
кетягом калини.

- Що допомагають відчутти, побачити виділені слова?
- Чи погоджуєшся ти з думкою, що поет описує вітер-сніговій як казкового героя? Яким ти його уявляєш?
- Який настрій викликає в тебе вірш?
- Порівняй цей вірш із попереднім. Визнач, що в них спільного, а що відмінного.

СПЛЯТЬ НАД ОЗЕРОМ ЯЛИНКИ

Сплять над озером ялинки,
як сестрички в сповитку.
Біла віхола хустинки
їм зіткала нашвидку.
Де калина, де шипшина,
де черешенька мала?
Все зима запорошила,
запушила, замела.

- Яку картину природи змальовує поет? Які слова з тексту допомагають тобі її уявити? Чи виникли в твоїй уяві якісь звуки?
- Знайди у вірші порівняння й поясни його.
- У чому особливість зображення ялинок і віхоли у вірші? Які слова допомагають уявити їх як живих істот?
- Використай слова з прочитаних віршів і розкажи ще раз про перший сніг за картиною І. Шишкіна.

ЛЮБИЙ ВІТРЕ-ВІТРОВІЮ

— Любий вітре-вітровію, —
шелестить пшениця, —
бачиш, я від спраги млію,
дай води напиться.

Вітровій дмухнув щосили,
стрепенувся птахом
і зненацька хмари сиві
перейняв над шляхом.

А ті хмари буйногриві —
хмари-водовози.
В них цілющі, гуркотливі
причаїлись грози.

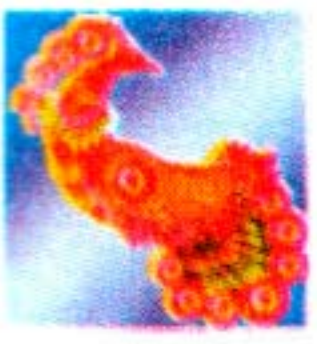
Ось метнулася по небу
блискавка грайлива,
вітер вщух —
і серед степу
зашуміла злива.

- Як ти гадаєш, чому вітер виконав прохання пшениці? Яким ти його уявляєш (сердитим, грізним, добрим, лагідним, енергійним, доброзичливим)?
- Прочитай опис хмар. Розкажи, якими кольорами треба їх намалювати.
- Які картини ти уявляєш, читаючи вірш? Як ти думаєш, чому у вірші виділено пари слів? Прочитай їх кілька разів. Які звуки вчуваються?
- Прочитай вірш виразно, вимовою слів підкреслюючи звукопис.
- Спробуй уявити інші хмари за описом.

Із заходу темная хмара летить. (Іван Франко)

Білосніжні хмаринки, як пір'я, легенько пливуть
краями неба. (Григорій Косинка)

Вірші Ганни Чубач цікаві і для дітей, і для дорослих. Про навколишній світ поетеса розповідає невимушено й цікаво. Читаючи, вдумуйся у зміст заголовків, намагайся уявити описані картини, визначити характери персонажів.

ЛАСИЙ КІТ ІВАШКО

Чорний кіт Івашко
ох зітхає важко —
впала сіра миша
у порожню пляшку.

Впала сіра миша
та й на саме денце.
Як її дістати —
це ж бо не відерце?

— Вилізай, не бійся, —
кіт просив у миші. —
Я для тебе в місці
молока залишу...

Вилізай, не бійся! —
кіт благав до ночі.
Тільки вперта миша
слухати не хоче.

І таке надумав
ласий кіт Івашко:
— Я закину вудку
в цю глибоку пляшку.

Миша — це не риба,
упіймаю хутко. —
І пішов Івашко
позичати вудку.

А тим часом миші,
сестри чорноокі,
кинули ту пляшку
на долівку боком.

Утекла сіренька
до матусі в нірку.
А ласун Івашко
досі плаче гірко.

- Як ти вважаєш, чи правдиву історію описано у вірші? Що вигадала поетеса?
- Як авторка ставиться до своїх героїв, кому співчуває?
- **Робота в групі.** Розподіліть ролі. Розіграйте сценку за змістом вірша, передаючи переживання персонажів.

- Прочитай заголовок вірша і поміркуй над його змістом. Починай читати — і потрапиш у загадку.

ЩОСЬ СОБІ ГУЛЯЄ

Щось собі гуляє
у зеленім гаї.
Отаке вухате,
отаке хвостате,
будь-кого малого
може налякати.
Щось собі гуляє,
щось собі блукає,

що воно і звідки —
те ніхто не знає.
Отаке вухате,
отаке хвостате,
щось собі гуляє,
бо хоче гуляти.

- Як ти гадаєш, кого авторка називає *вухатим* і *хвостатим*?
- Що можна було б зобразити на малюнку за змістом вірша?

Коли твір відкриває свої таємниці

*Під час читання розмірковую, уявляю,
придивляюся, прислухаюся*

ХВАЛЬКО

Як ще був малий гарбуз,
не боявся висоти:
виліз з грядки на горішок
і залишився там рости.
Ріс та ріс... Та ще хвалився:
«Як я високо вродився!»
Тільки листя гарбузове
поправляло кожне слово:
«Не вродився, а вмоєвися!»
Але що йому слова?
Прощуміли — і нема.
А з горіха добре видко
і город, й грядки сусідки.
На горісі просто рай:
сухо, зручно, хоч співай!
А під осінь... Буде сміху
всім городнім гарбузам:

із високого горіха
він не зможе злізти сам.
Під горіхом бігли діти
і спитали: «Хто це там?»
Як зняли його ізвідти,
похвалився: «Скочив сам!»

- Чи можна сказати, що гарбуз — хвалько? Доведи свою думку рядками з вірша.
- Знайди в тексті рядки про те, як гарно було гарбузові на горісі.
- Назви персонажів вірша. З якою інтонацією слід читати слова кожного з них?

- Прочитай вірш Михайла Стельмаха.

* * *

Трипудовий¹ гарбуз
на городі
загруз.
А на цей гарбуз
сів з дітьми
чорногуз.
Каже він до діток:
«Сіли ми
на горбок».
І не зна чорногуз,
що він сів
на гарбуз.

- Уяви описану у вірші картину. Чи такою її зобразив художник?
- До якого жанру народної поезії подібний за ритмом цей вірш?

¹ Пуд — давня міра ваги, що дорівнює близько 16 кг.

Чи знаєш ти?

Батьківщиною гарбуза вважають Мексику. В Україну він потрапив лише на початку 16 століття й одразу завоював популярність у селян. Ця рослина невибаглива й корисна. Гарбуз містить багато вітамінів, допомагає лікувати численні хвороби.

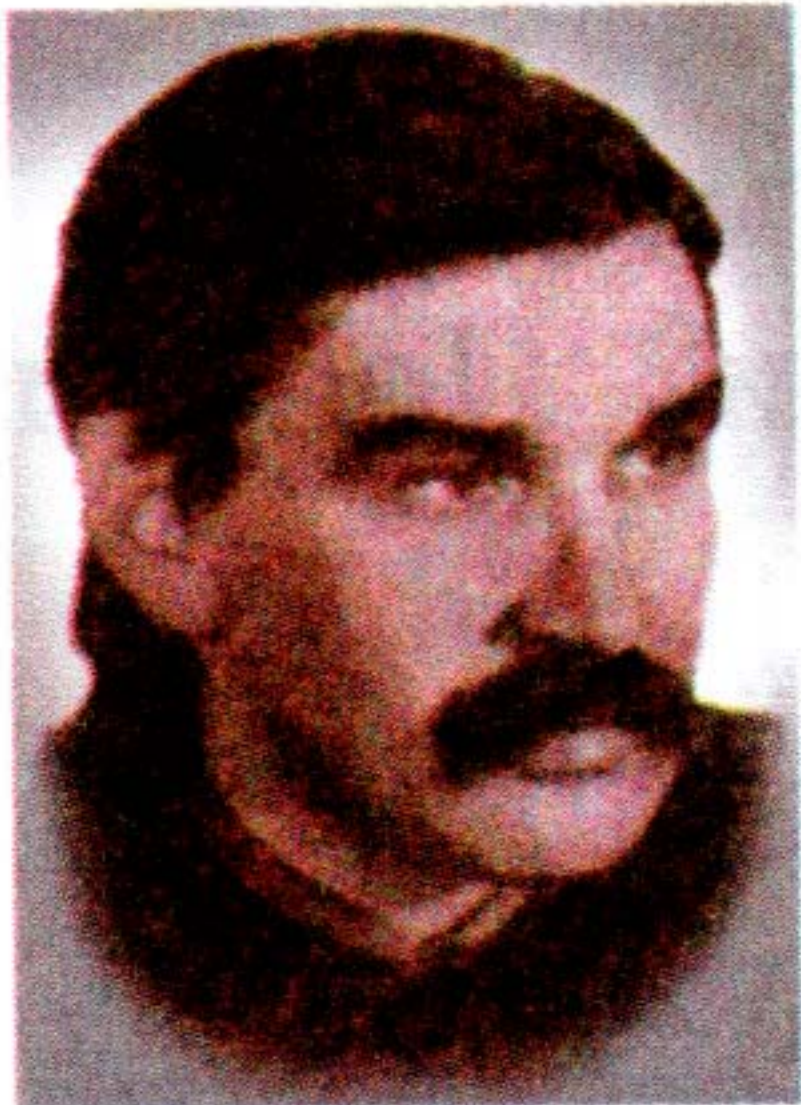
У Давньому Китаї з гарбуза виготовляли святкові чаші для імператора, у Давньому Римі — різноманітний посуд.

- Які особливості гарбуза покладено в основу творення його образу в прочитаних віршах.
- Під час читання якого твору тобі хотілося зробити зауваження гарбузові; придивитися, погладити його; спробувати на смак?

АНАТОЛІЙ КОСТЕЦЬКИЙ

Анатолій Костецький — дитячий письменник. Усе, що він написав, — цікаве, вигадливе, близьке кожній дитині.

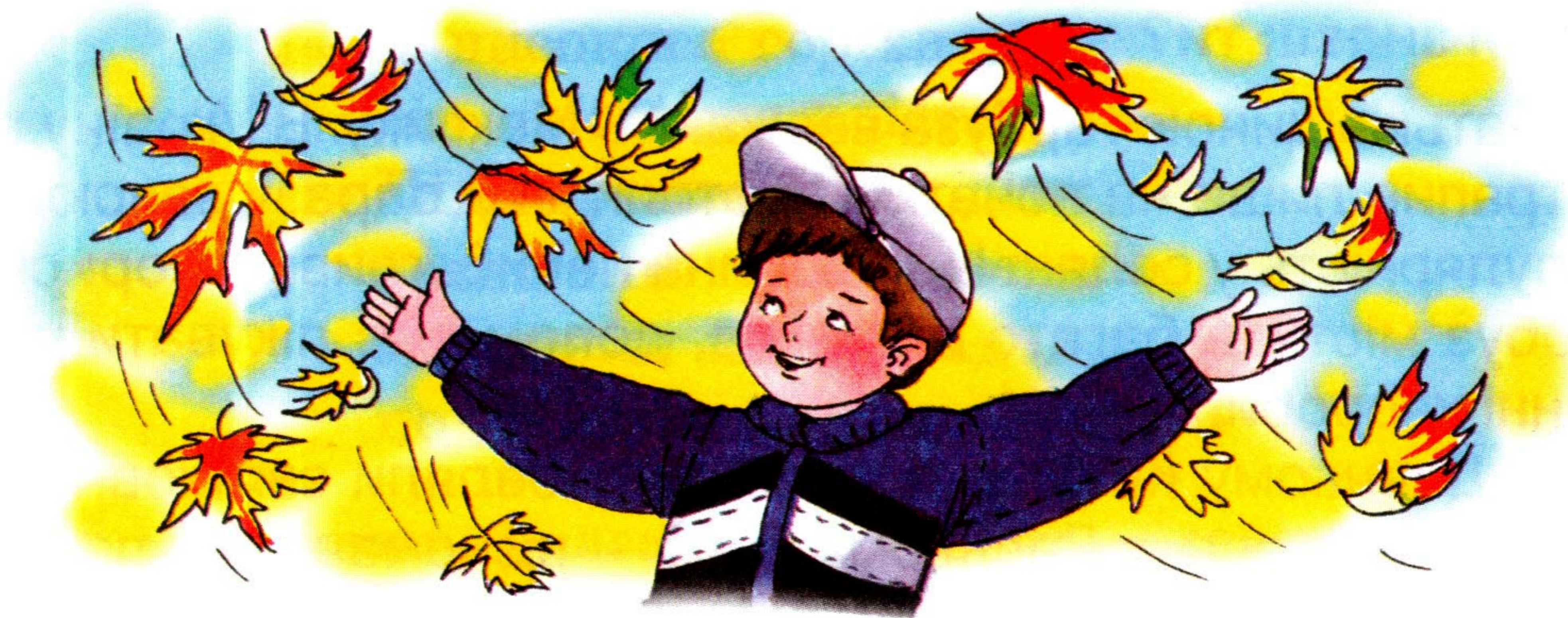
У п'ять років читав і писав, навчився грати в шахи й плавати.

Ще в дитячому садку, коли його запитували: «Ким ти хочеш бути?», — упевнено відповідав: «Письменником!».

Свою літературну творчість почав з пейзажної лірики.

- Прочитай вірш «Осінній клен» (на с. 74) напівголосно, прислухаючись до кожного слова. Намагайся уявити картину, описану автором, відчувати настрій твору.
- Розглянь малюнок на с. 74. Порівняй його зі змістом вірша. Що тобі хотілося б намалювати по-іншому?

ОСІННІЙ КЛЕН

Знов золоті листочки клена
летять на землю і на мене,
такі тендітні та сумні.

Летять, кружляючи крилато,
і, мов сліди качиних лапок,
лягають тихо на землі...

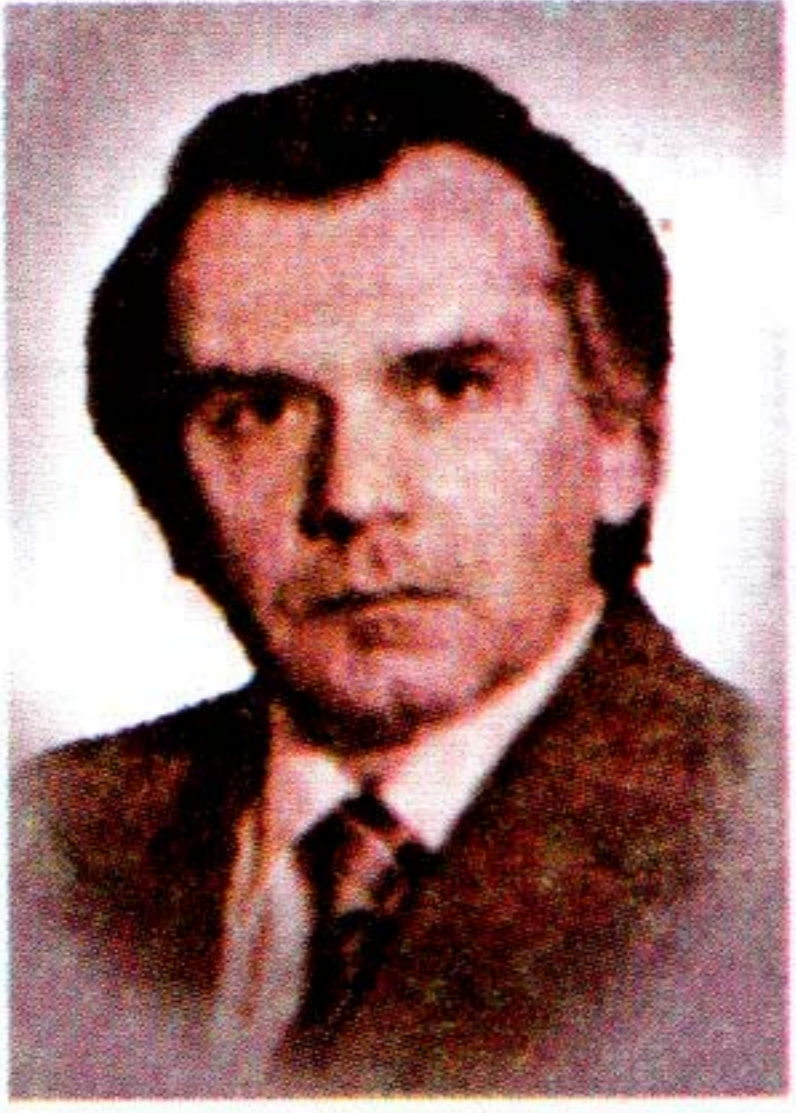

- Визнач настрій вірша. Поясни свою думку.
- Якими словами автор описує листочки? Поясни виділений вислів.
- Прочитай вірш, за допомогою інтонації передаючи сумний настрій, ніжність, тишу.
- Пригадай, у яких віршах Анатолій Костецький розповідає про дива в природі, дива в людині. Що стало для тебе відкриттям?
- Пригадай, з яких віршів поета наведені рядки.

...чи розщебечуться —
ще зранку! —
птахи на різні голоси!

Бачив, як усе в росі
вранці сонце уставало...

І ні стеблинку, гілку чи травинку
я не ображу...

Згадуючи своє дитинство, поет розповідав про те, як став писати вірші. В інеї дере́ва, шапки́ снігу іскристого на паркані, дротах, снігурі на гілках здалися маленькому хлопчику дивом. І йому захотілося про це диво розповісти у віршах.

- Читаючи вірш, пам'ятай, як розкривати таємниці художнього твору: міркуй, яку картину природи зображено, які слова допомагають її побачити, почути звуки, відчутти рух, настрої.

ОСТАННІЙ ЛИСТОЧОК

Листя падає додолу.
Засинає гай і поле.
На вербі один листочок.
До зими один деньочок.

- Які слова використав поет, аби наголосити, що природа живе в передчутті зими?
- Поміркуй, чому автор порівнює листочок з *деньочком*.

Над лісом *розросталася хмара*, вкривала небо.
Незабаром пустився *лапаний сніг*.

СТАЛО БІЛО-БІЛО

Вітер по діброві,
як буркун, бурчить.
Тільки на дубкові
листя деренчить.
Заховався під травку
в нірку їжачок.

Вибіг на галявку
зайчик-білячок.
Дивиться, ой леле,
вже тепла нема,
білий килим стеле
по землі зима.

- Чим особливе зображення вітру в цьому вірші? Якими словами описано вітер і зиму як живих істот?
- Що здивувало зайчика? Що можна зобразити на малюнку до вірша? Поясни свою думку.

ВЕДМЕЖІ СНИ

Вже ведмідь заліз в барліг
і у довгий сон заліг.
Ти скажи, ведмедику,
розкажи, ведмедику,
не обридли тобі сни
від зими аж до весни?

- З яким запитанням звертається автор вірша до ведмедя? Прочитай ці рядки.
- Як ти гадаєш, що може розказати ведмідь після зимового сну?

ТАМАРА КОЛОМІЄЦЬ

Тамара Коломієць великого значення надає дитячому читанню. Про це вона говорить так: «Усе починається з дитинства, і якими виростуть наші нащадки, залежить від того, що вони прочитають... Мені так хочеться, щоб збагнули це всі, любили і шанували книгу».

ВІТРИСЬКО

— Чом, вітриську, розходився,
хазяйнуєш у саду?

— Це я в листі заблудився
і дороги не знайду.

— А навіщо трусиш сливи
у некошену траву?

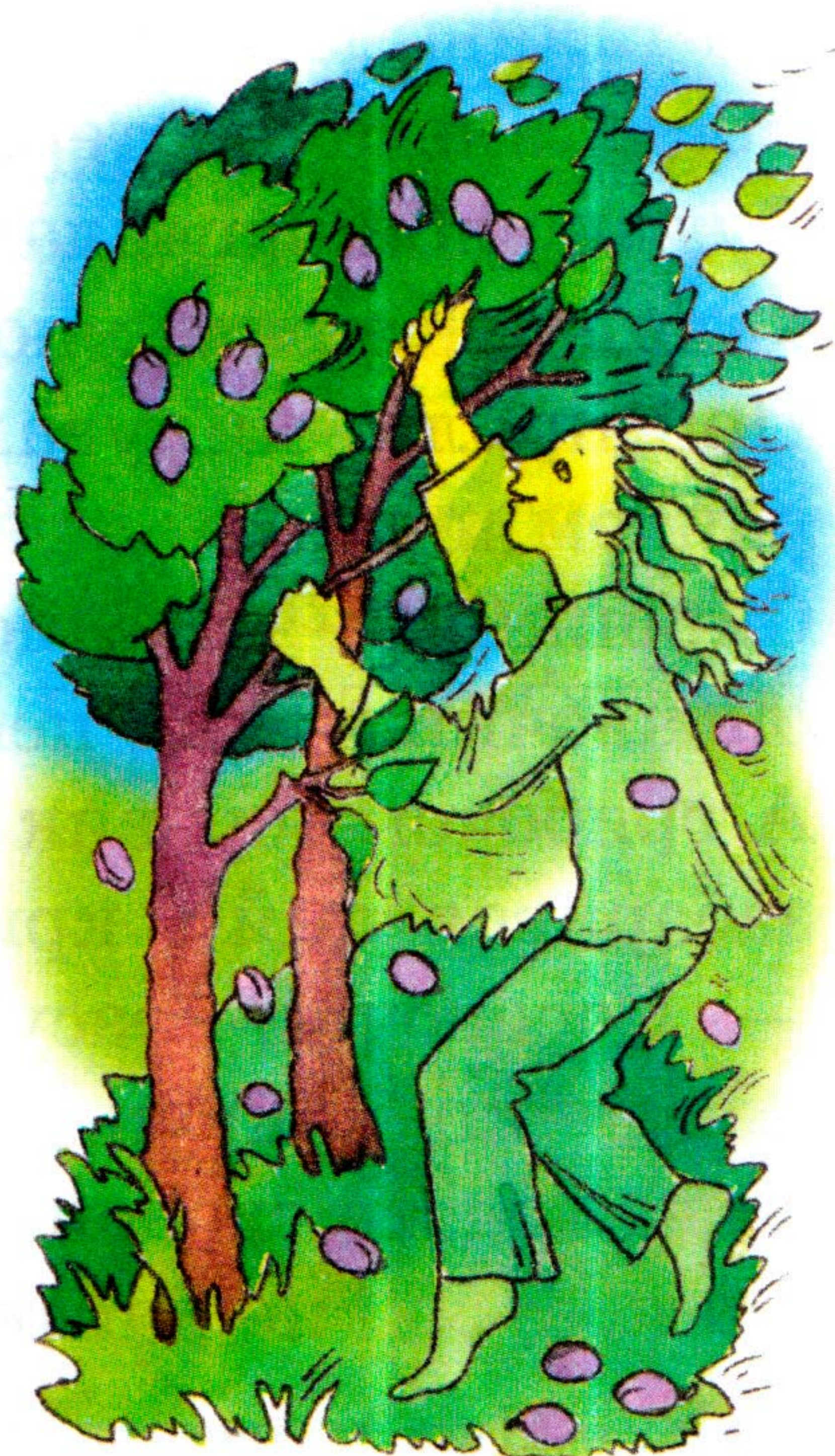
— Бо удався нелінивим,
без роботи не живу!

— Ой вітриську, робиш шкоду!
Угамуйся хоч на мить!

— Краще геть піду з городу,
в чистім полі буду жить! —

Звісив з тину босі ноги,
свиснув — листя полягло.

І за мить вповдовж дороги
покурівся за село.

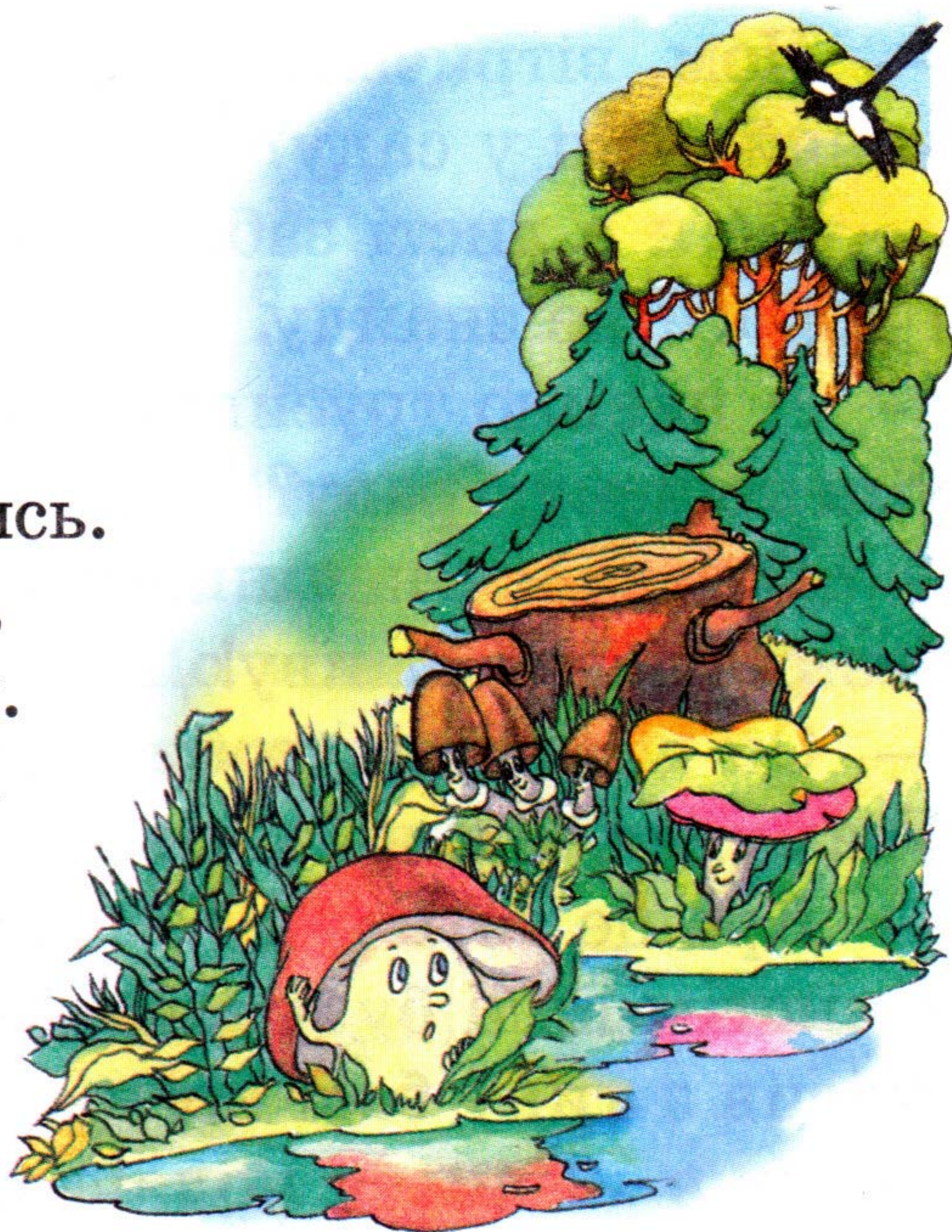

- Як авторка називає вітер? Чому?
- Якою була розмова з вітром: суворою, серйозною, лагідною, веселою?
- Як ти вважаєш, чи образився вітрисько на те, що його роботу назвали шкодою? Чи зрозумів він, що вчинив погано? Доведи свою відповідь за текстом.
- Яким ти уявляєш вітриська?
- Як ти розумієш слово *покурівся*? Добери до нього слова, близькі за значенням.
- **Робота в групі.** Прочитайте вірш в особах.
- Прочитай перелік дій вітриська і визнач, чого не вистачає.

хазяйнує у саду
заблукав у листі
трусить сливи
звісив з тину босі ноги

НА ГАЛЯВІ

На галяві озерце —
кришталеве люстерце.
Туди гриби заглядають,
капелюхи приміряють.
Приміряли, милувались,
раптом шурх — і поховались.
Сироїжки — під листочки,
опеньочки — під пеньочки.
А грибочок-боровик
забарився та й у крик:
— Сосоночки-красуні,
ялиночки манюні,
куди хочете сховайте,
а в козубок не дайте!

- Яка картина виникла у твоїй уяві під час читання вірша?
- Яка частина твору тобі найбільше сподобалася? Чим?
- Чого злякалися гриби?
- Прочитай вірш, за допомогою інтонації передаючи відповідні емоції його персонажів.

ЛІЧИЛКА-НЕБУВАЛИЦЯ

— Куди ідеш, Кудикало?
— Куди? А в Нікудикало,
на гору Неминалицю
ловити Небувалицю.
Оту, що озивається —
сміється-заливається.
Ловитиму — хапатиму,
лічитиму — питатиму:
«Чи одуд, чи зозулиця?
Ховається чи жмуриться?»

- Які незвичайні слова є в тексті лічилки? Від яких слів їх утворено?
- Чи зрозуміло тобі, до якої гри готуються діти? Що допомагає визначити лічилка?
- Який ритм у лічилці: на 2 чи на 4?
- Вивчи лічилку напам'ять і використай під час гри.
- Пригадай усіх персонажів з поезії Тамари Коломієць. Хто з них пустує, хто капелюхи приміряє?
- Уяви себе на святі Поезії. Які вірші з пам'яті тобі хотілося б прочитати?

ОЛЕКСАНДР КОПИЛЕНКО

Твори Олександра Копиленка цікаво читати. Адже автор пише про те, що бачив, що пережив. Крім того, у його оповіданнях є наукова інформація, вкраплена в художню розповідь.

- Які думки викликає в тебе заголовок оповідання? Чи доводилося тобі таке чути?

ПТИЦЯ ГАВКАЄ

У великій світлій кімнаті, у якій я вже був не раз, нас зустріли співом птахи, що сиділи в клітках. Пара щигликів, метушливий чиж, дрізд...

Раптом десь із кутка з-під стелі щось загавкало. Я від несподіванки аж здригнувся.

І тут з-за печі вилетів синій з коричневими запалинами птах, трохи менший за галку і на нижчих ногах. Тільки колір чудесно синій, а крила зі світло-блакитними пір'їнками. І дзьоб майже такий, як у галки, — довгий і не дуже гострий.

Звичайно, я відразу впізнав ра́кшу.

Птиця сіла на плече Василю Петровичу і знову закричала так, наче гавкав Букет.

— Оце бачите — сидить і м'яса просить... А гавкає знаєте чому? Бо в нас Букет, коли голодний, забігає в хату і починає гавкати, просить їсти. Яким чином второпала це діло ракша, сам не зрозумію.

Наївшись, ракша полетіла у свій куток. А кіт Цезар провів ракшу жадібним поглядом і облизався.

— Краще ходім, Цезарю, покажемо гостеві твоїх приятелів — Айстру й Сироту, — сказав Василь Петрович.

Кіт стрибнув зі столу.

Як виявилось, Айстра — це лисиця, що живе у Василя Петровича, а Сирота — чорно-золотистий півень.

Лисиця Айстра, кіт Цезар і півень, голосистий Сирота, були нерозлучні друзі.

• Про якого птаха розповів Олександр Копиленко? Опиши його, спираючись на текст.

• Що тебе зацікавило або здивувало в прочитаному оповіданні? Знайди в тексті відповідні уривки та перекажи їхній зміст.

• У багатьох своїх творах Олександр Копиленко розповів цікаві випадки з власного життя. Найкращі дитячі оповідання письменника зібрано в книжці «Як вони поживають». Прочитай їх.

Юрій Старостенко дружив з Олександром Копиленком.

У його творах ти зустрінешся з птахами, рослинами. Дізнаєшся про їхнє життя. Уважному читачеві вони самі про себе розкажуть багато цікавого.

ХТО Ж ВИНЕН?

От і настала рання осіння пора...

Ходить Мишко лісом і кличе:

— Зозулько-о-о!.. — Послухає трохи і знов товстим голосом: — Зозулько-о-о!..

Давніш, було, й відгукнеться зозуленька: «Ку-ку»... А тепер її не чути. Тільки старенький єнот хлюп-хлюп у воді: корінці на сніданок миє.

— Яка тобі зозуленька? — питається він Мишка. — Вона ще на тому тижні у вирій подалася.

— Я ж недавнечко чув її голос!

— Це тобі, Мишку, може, примарилося, хи-хи-хи...

Не стерпів Мишко того «хи-хи» та як надасть єнотові лапою! Той гульк у воду, сидить під берегом і квилить:

— Хіба ж я винен, що нема зозулі, га-а-а?..

— А хто ж, хто винен? — трясє лапами Мишко, от-от заплаче з превеликого свого жалю.

Може, ви, діти, знаєте, хто ж винен?

• Визнач настрої прочитаного оповідання. Чому Мишкові сумно?

• Дай відповідь на запитання ведмедика.

• **Робота в парі.** Знайдіть у тексті діалог. Прочитайте його в особах, голосом передайте характер розмови.

• Що ти можеш розповісти про єнота? Опиши його за малюнком (с. 81). А що розказав письменник про зозулю?

• Чим оповідання Юрія Старостенка нагадує казку?

• Уяви, що готуєшся знімати кінофільм за оповіданням «Хто ж винен?». Поміркуй, які сцени увійдуть у фільм, як вони будуть озвучені.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ

Василь Сухомлинський — видатний педагог, письменник.

У своїх творах дає відповіді на питання, які виникають у дитини; дає поради, як стати справжньою людиною.

ВІЧНА ТОПОЛЯ

Стоїть край дороги стара-престара тополя. Узимку тривожно шумлять її голі віти, а весною вкриваються зеленим листям. Скільки й пам'ятаю, стоїть вона, як сторож.

Якось питаю маму:

— Скільки літ тополі?

— Не знаю, — відповідає мама. — Скільки й пам'ятаю, стоїть тополя край дороги. Завжди однакова.

Питаю старого-престарого дідуся:

— Скажіть, будь ласка, скільки літ тополі? Хто її посадив?

— Не пам'ятаю, — відповідає дідусь. — Завжди стоїть край дороги. Скільки знаю — росте собі й росте. Люди приходять і відходять, а тополя завжди росте.

Може, це й не тополя, а легенда? Може, дерево це вічне? Може, вона народилася тоді, коли й наша Україна? Коли так, то вона — вічна, бо Україна наша — вічна.

• Що говорив про тополю кожен з героїв оповідання?

• Прочитай останній абзац тексту. Поміркуй над його змістом і вислов свої думки.

• Прочитай оповідання. Знайди відповідь на запитання: *Де беруться срібні павутинки?*

ДЕ БЕРУТЬСЯ СРІБНІ ПАВУТИНКИ

Сидить старенька бабуся на сонці. А сонечко осіннє не пече, а тільки гріє ласкаво. Дивиться бабуся — у повітрі пливуть срібні павутинки.

— Звідки вони пливуть, де вони беруться? — питає у бабусі внучка.

А бабуся розповідає казку про ткача-павука. На високій тополі, що стоїть над шляхом, живе ткач-павучок. Сидить він високо-високо, аж під самою хмарою. Ось як пливе біла хмаринка над тополею, то з неї сиплеться пух. Падає пух на тополю, а павучок ловить його й ловить. І пряде з пушинок тонесенькі ниточки. З ниточок тче собі гніздечко. А зайві ниточки падають з тополі й летять-летять.

ВОЛОДИМИР СЕНЦОВСЬКИЙ

Володимир Сенцовський у своїх оповіданнях створює образ допитливої, доброї дитини.

Мова творів яскрава, образна.

- Прочитай такі рядки. Уяви описане.

Перші сонячні промені розбудили туманця, і він, немов білий ведмідь, покотився сонним полем по їжакуватій стерні.

Володимир Сенцовський

ПРИВЕЗИ МЕНІ, ТАТУ, СОНЦЕ

Над луками важко пливли хмари, й Андрійкові уявилося, що там, за смужкою щербатого гаю, вони втомлено сідають на половіючі¹ хліба добрими білими птицями.

Хлопець поклав вудку на рогачик, сів на прибережний узгірок і задивився в далечінь, оповиту серпанком.

¹ *Половіти* — жовтіти дозріваючи.

Сонце зрідка зиркало з-за хмар, наче гралося з землею в піжмурки. Зривався холодний вітер. Андрійко щільніше застебнув піджак і приліг на пожухлу траву. Збоку загелготали гуси, повагом почалапали до води, в сріблястому дзеркалі якої відбилися небо, хмари, дерева...

От і сьогодні йому пасти гусей. Старший брат підріс, і батько все частіше бере хлопця із собою на власний лан. Андрійко повернув голову й побачив незнайомця в безкозирці. Той саме підійшов з вудкою до ставка, нерішуче потоптався й теж задивився туди, де мрів щербатий гай і ледь світлішав краєчок неба.

Андрійко свиснув.

Незнайомиць озирнувся, несміливо підійшов.

— А ти, правда ж, тут уперше? — спитав Андрійко. — Ти звідки приїхав?

— З Криму. Я живу біля моря.

— Біля самісінького? — аж сіпнувся Андрійко.

— Мій батько моряк, — сказав незнайомиць, умоститившись поруч і закинувши вудку. — Рибу ловить. Привозить стільки, що нею можна б наповнити кілька ставків.

— Ого! — вихопилося в Андрійка. — А в нашому хіба що мільку впіймаєш.

Але цього Андрійко вголос не сказав, а лише із сумом подумав. Глянув удалечінь. Крізь вузьку щілину між лапатах хмар спалахнув золотий промінь.

Незнайомиць раптом спитав:

— А ти знаєш, чому вранці сонце сходить?

Андрійко стенив плечима.

Незнайомиць витримав паузу, аби справити сильніше враження, й гордовито мовив:

— То мій батько привозить.

Андрійко кліпнув очима:

— Як... привозить?

— На траулері, — задоволено уточнив хлопець у безкозирці. — Це корабель такий, що рибу ловить.

Поплавок Андрійкової вудки смикнуло, але той навіть не ворухнувся.

— Розумію, — сказав незнайомец, — тобі важко уявити: ти не бачив моря...

Прибіг Андрійко додому — і:

— Тату, скоро жнива?

— Завтра. Вже й комбайна поставив край поля. А що, — всміхнувся, — і ти хочеш у комбайнери?

Хлопець довірливо пригорнувся до батька:

— Швидше б вирости... Тоді б я щодня привозив сонце. Для всіх дітей у світі!

— За сонцем скучив?

— Скучив. А ти... привезеш? Як Григорків тато.

— А я, сину, по сонце й рушаю. Бо хліб — це сонце. Без нього теж не виростеш.

— Григорків тато на траулері привозить.

— І я привезу. Хочеш побачити?

— Хочу!

— Тільки не просп. Якраз біля села коситиму...

Уранці прокинувся — а батька вже нема.

Притьмом на вулицю. Побачив Григорка:

— Біжімо зі мною.

— Куди?

— По сонце!

Бігли розбудженим полем, бігли стежкою, що маленькою жилою темніла під жайворонковим небом.

Швидше!

Он на узгірку, з-за жовтої хвилі хлібів махнув червоним рукавом батьків комбайн.

Швидше! Швидше!

Комбайн натужно вибирався на гору, підсаджуючи плечем велику іскристу кулю.

Спіткнулися хлопці, зачаровані:

— Дивися, Григорку...

- Про кого йдеться в оповіданні? Хто з героїв тобі сподобався і чим?
- Де і коли відбувалася описана подія? Доведи свою відповідь.
- Яка розмова відбулася між Андрійком і незнайомцем? Підготуйся до читання діалогу в особах.
- Чи виконав Андрійків тато обіцянку привезти сонце? Як це відбувалося?
- Уважно прочитай речення з виділеними висловами. Придивись, прислухайся, уяви.
- Простеж, як змінювався настрій Андрійка протягом твору.

На небі висипали зорі, як золоте насіння.

Іван Нечуй-Левицький

- Чи доводилося тобі бачити таку картину в природі? Із чим ще, на твою думку, можна порівняти зорі?

ЗІРКА

Вечір стукає гілкою у вікно:

— Андрійку, лихо мені. Впустив я зірку в криницю!

«Може, причулося», — подумав хлопчик і вибіг з хати. Заглянув у криницю, а звідти й справді зірка промениться.

— Дістану, — опустив відро у криницю хлопчик. І сам не помічає, як швидко наповнює діжку водою. Вже й мати кличе до хати — завтра раненько будитиме, й діжка виповнена майже по вінця, а зірка гойдається в криниці, сріблиться.

Зачерпнув востаннє, несе воду до діжки. І диво: там зірка сяє!

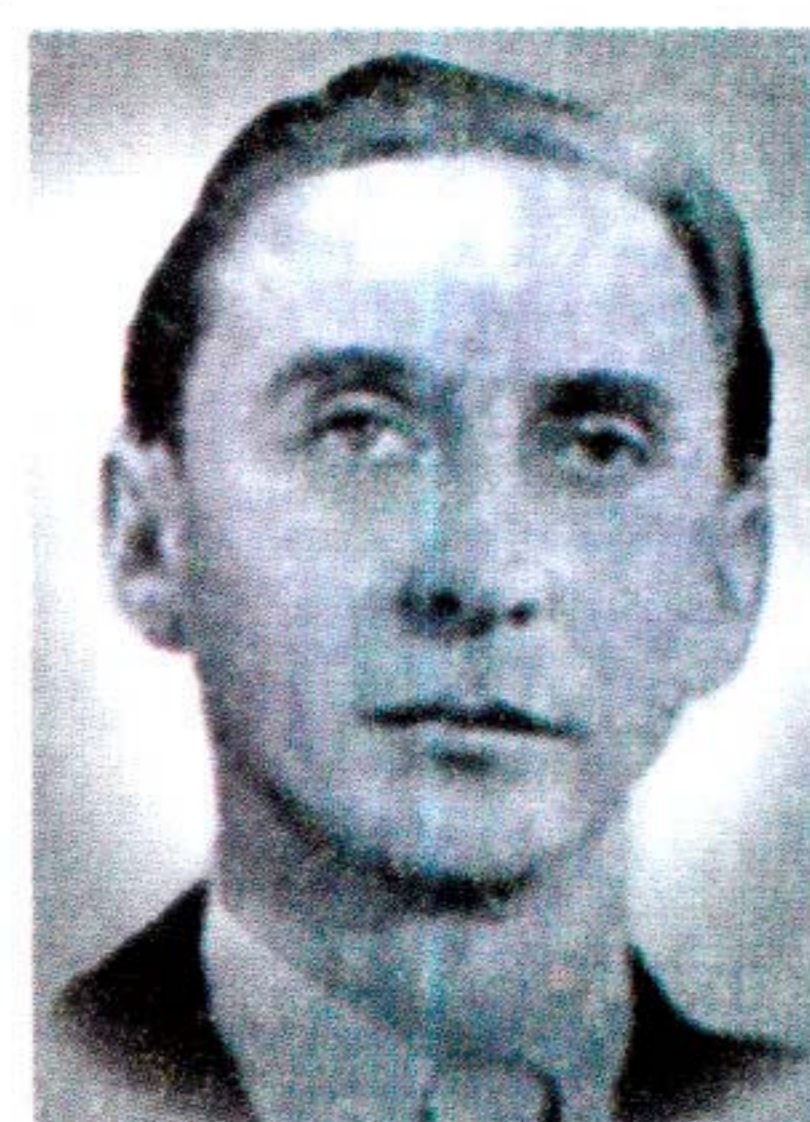
— Бери свою зірку, — всміхнувся Андрійко вечору-смаглявцю й побіг до хати.

- Що тебе здивувало в цьому оповіданні?
- Знайди в тексті слова, близькі за значенням до слова *промениться*.
- Як автор назвав вечір? Чому саме так?

ОЛЕГ БУЦЕНЬ

Олег Буцень народився в Києві. Своє життя письменник присвятив дітям. Щиро любив їх — білоголових і чорнявих, сумирних і відчайдушних пустунів. Мріяв, щоб усі вони були при здоров'ї, росли чесними й чемними, лагідними й дотепними; щоб любили рідну землю й шанували працю.

«І котре б з оповідань ти, друже, не взяв, — пише Микола Шевченко, — воно правдиве, у ньому є щось цікаве, воно чогось навчає, від чогось застерігає. Кожне оповідання Олега Буценя лагідне й тепле, як материнська рука, справедлива в гніві і щира в ласці».

- Прочитай заголовок оповідання. Які ще вірші про вередуль ти знаєш? А можливо, дівчинка з твору Олега Буценя й не була вередливою?

НАСТУСЬКА-ВЕРЕДУСЬКА

— Мамо, ти надовго? — спитала Настуся, підвівшись із подушки.

— Надовго, доню, лежи. У мене сьогодні багато справ. А ти, Павлику, — звернулась вона до сина, — сідай за уроки. Бо знову із читання трійку принесеш.

— Не принесу, — насупившись, пробурмотів Павлик. І щось гірке, невимовно образливе стиснуло йому груди. Навіть не було бажання виправдовуватись. Звичайно, можна було б розказати, що трійку він одержав через Сашка, який весь час смикав його за полу курточки, коли він читав. Та хіба ж мама стане слухати? Якби то була перша трійка...

Павлик пересунув чорнильницю на письмовому столику, поправив стосик книжок і сів, підперши голову рукою. Тим часом мама взяла сумку і вже з порога сказала:

— І Настусю не кривдь. Лікар сказав, що їй треба кілька днів спокійно полежати. Якщо попросить чого — не полінуйся, зроби.

Сказала так і пішла.

Спершу Павлик узявся за арифметику. Та не встиг він розв'язати й кількох прикладів, як почувся голос Настусі:

— Павлику, дай мені ляльку.

— Ну й уредна ж ти, Настусько. Хіба не чула, як мама казала, щоб я за уроки сідав?

— Так я ж не заважаю. Я тільки ляльку прошу.

— Яку тобі? — сердито перепитав Павлик.

— Зою. І торбинку з клаптиками.

Павлик дістав із шафи торбинку, знайшов ляльку, віддав усе це сестрі й знову сів за уроки. Зробив усі письмові, а потім розгорнув книжку і почав читати вголос оповідання Ушинського «Діти в гаю». Коли він скінчив, Настуся спитала:

— Це вам задали читати?

— Авжеж, — відповів Павлик, складаючи книжки.

Настуся на мить замислилась, а потім тихенько сказала:

— Цікаве яке! Почитай мені ще раз його.

— Та я ж тільки-но читав.

— А я ще хочу. Ти все зрозумів, а я ні.

— Не буду читати, чула вже!

— Ну, Павлику, — залащилась Настуся, — будь ласка... А ці діти були погані?

— Ні, хороші...

— То чому ж вони не схотіли вчитися і пішли до гаю? — допитувалась цікава Настуся.

— Все в тебе «чому» та «чому», — розсердився Павлик. — Були погані, а стали хороші. Ну гаразд, почитаю, тільки не будь такою вередою. Слухай.

Павлик зітхнув і почав знову читати. Він читав повільно, але вже не так зупинявся, як першого разу. Адже слова були знайомі. І варто було почати якесь речення, як у пам'яті воно оживало, і він немов ішов знайомою стежинкою.

— Тож які були діти? — спитав Павлик, скінчивши читати.

— Хороші, хороші, — відповіла задоволена Настуся.

— Нарешті зрозуміла. А я вже думав, що в мене така нетямуща сестра.

— Ні, я тямуща. Тільки покажи малюнки.

Павлик дав сестрі книжку.

— Це струмок намальовано?

— Ні, море.

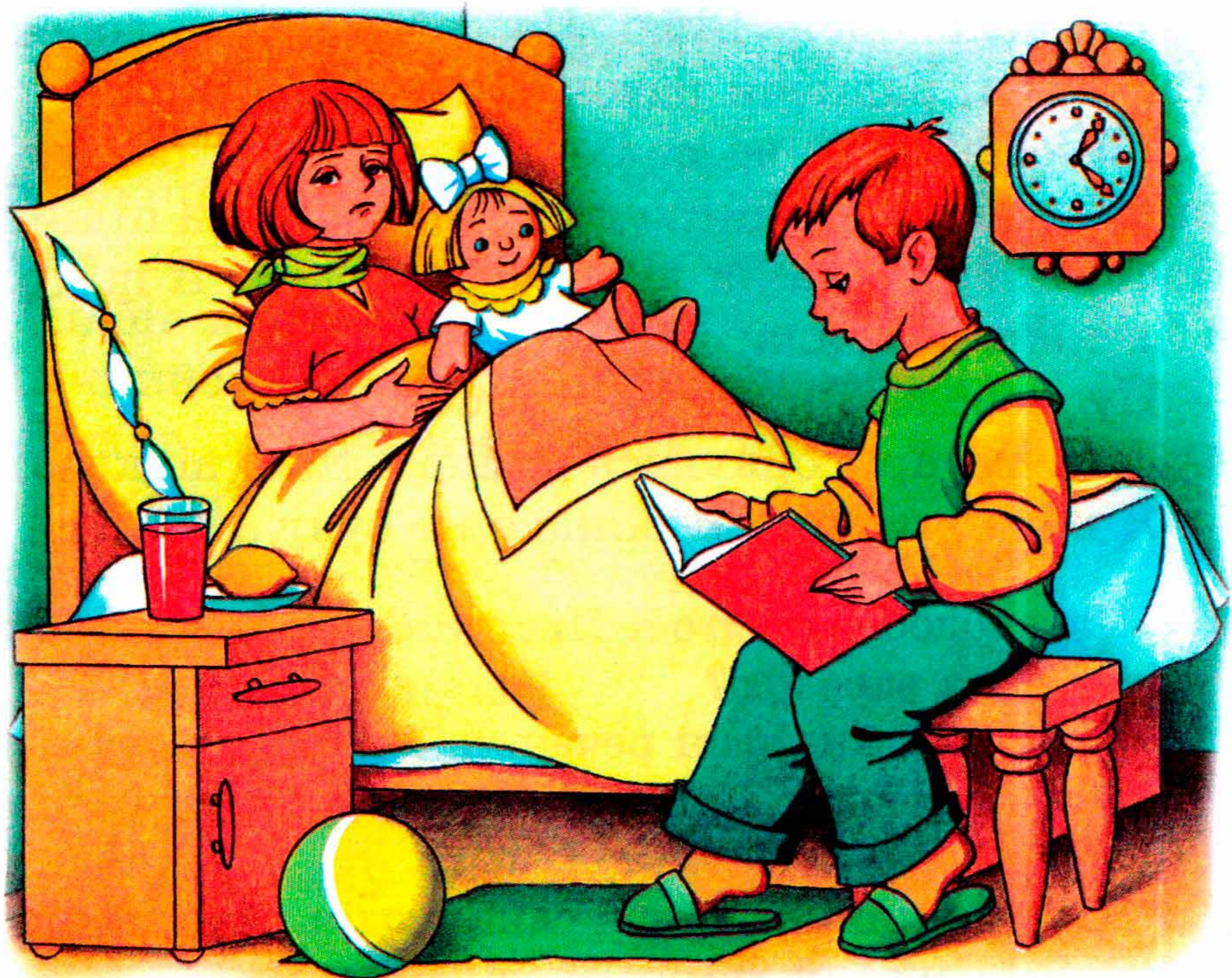
Настуся здивовано підняла брову й запитально глянула на брата.

— Хіба таке море буває? Прочитай, що тут написано, — показала вона худеньким пальчиком під малюнок.

— От причепилась. Я ж тобі вже двічі читав.

— Павличку, ну прочитай.

— Ти справжня Настуська-вередуська! — скипів Павлик. — Коли б ти не була хворою, я б тобі показав, як вередувати!

— А хіба я вередую? — Вона скинула на нього блакитні очиці. — Ти чув, що сказала мама? Щоб ти мене не кривдив.

— Ну добре, — стомлено відказав Павлик. — Тільки це востаннє. Слухай!

Він зручніше вмотився на стільці й почав ще раз читати.

Чи оповідання дуже сподобалося Настусі, чи вона просто вередувала, але примусила Павлика читати знову й знову, аж поки не повернулася мама. І мама, завжди така добра й лагідна, цього разу навіть полаяла вередливу доньку, коли поскаржився Павлик.

А наступного дня Павлик вихором вбіг до кімнати: — Мамо! П'ять¹! Із читання п'ять! Ось щоденник, подивись.

¹ Оцінка, яка в сучасній школі дорівнює дванадцяти балам.

— Та заспокойся. Вірю. Це добре, дуже добре! — казала мама, радіючи разом із сином.

І коли Павлик, не знаючи куди себе подіти від радощів, побіг на вулицю до хлопців, мама підійшла до Настусі. Присіла на ліжку, погладила її по голівці й ласкаво спитала:

— Ну, вередо, як же це сталося?

А Настуся пригорнулася до неї і тихо відказала:

— Я ненавмисне... Я більше не буду...

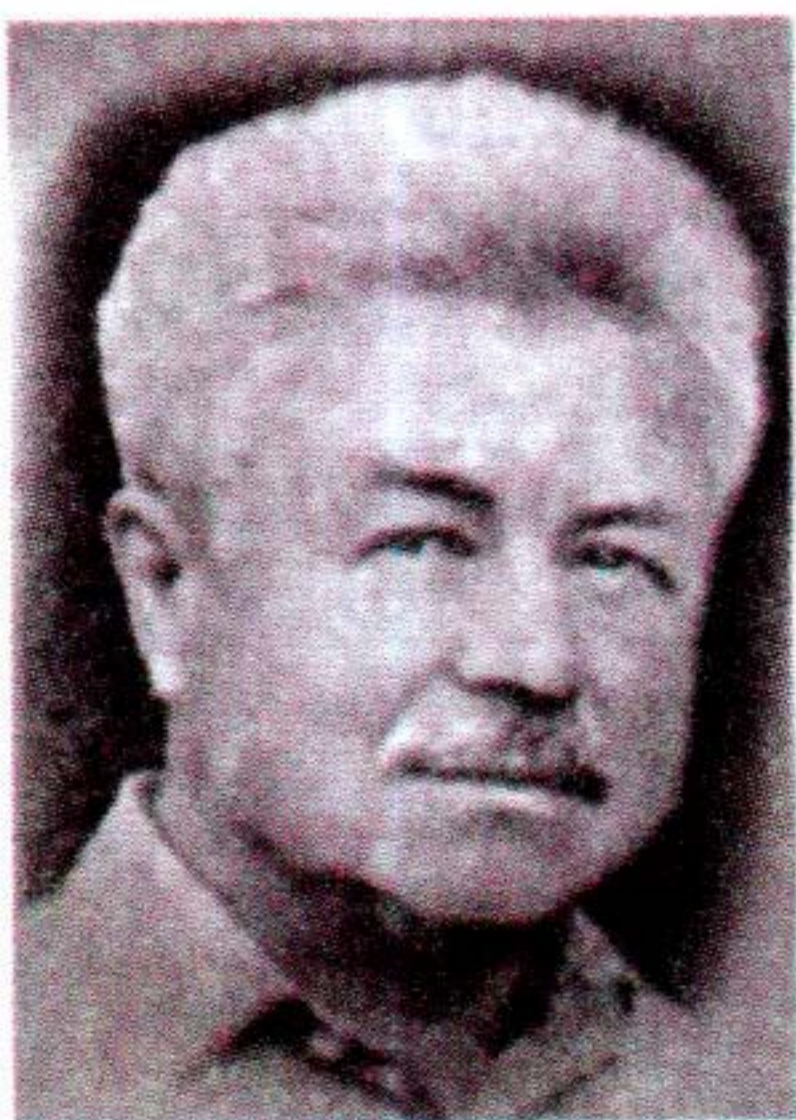

- Чи сподобалася тобі Настуся? Як ти гадаєш, чи була вона вередою?
- Прочитай виділені речення. Як ти їх розумієш?
- Завдяки кому Павлик одержав хорошу оцінку? Доведи свою думку.
- Чим закінчилася описана подія для Павлика? Визнач основну думку оповідання.
- Поміркуй, чи можна закінчити оповідання одним з поданих прислів'їв. Хто з персонажів міг би його промовити?

Роби добре всюди — похвалять тебе люди.
Щоб мати, треба працювати.
Добра праця ніколи не пропаде.

АНДРІЙ М'ЯСТКІВСЬКИЙ

Андрій М'ястківський писав для дітей і для дорослих. Він був цікавим співрозмовником, оповідачем, знавцем усної народної творчості.

Прочитай назви творів Андрія М'ястківського: «Пустотливий дощик», «Став лелека журавлем». Які думки вони в тебе викликають?

ПУСТОТЛИВИЙ ДОЩИК

Дощик був на святі, де на бубоні грав Грім. І так той Дощик розвеселився, розпустувався, що не міг спинитися ні в полі, ні на городі, ні в саду.

Підбіг до зайчикової хатки — туп-туп. Підбіг до лисиччиної хатки та в шибочку стук-стук.

Підбіг до Оленчиної хати, почав дівчинку надвір викликати:

- Ходімо, Оленко, до берізки!
- Боюся — змокнуть мої кіски.
- Хіба це страшно?
- Мабуть...
- Коли змокнуть, — підростуть!
- А я змокну теж.
- І ти підростеш.

Вибігла Оленка на Дощик. Він зелене листя полоще, умиває квіти й травичку, викликає з хатки лисичку-сестричку та зайчика-побігайчика:

— Давайте затанцюємо танчика!

- Чим це оповідання нагадує казку?
- Кого викликав з хати Дощик? Який був у нього настрій?
- Як Дощик розмовляв з Оленкою? Чого вона боялася?
- **Робота в групі.** Поміркуйте, на який темп читання вказують слова: *підбіг, не міг спинитися, вибігла*? Прочитайте твір в особах.
- Знайди у творі рядки, що римуються. Назви рими.

СТАВ ЛЕЛЕКА ЖУРАВЛЕМ

Сиділа жабка в лузі, грілася проти сонечка. А лугом поважно ступав лелека. Як побачив він ту жабку, то захотілося йому її проковтнути. Став він тихень-

ко підкрадаться до жабки. Підкрався. Ось-ось ухопить. Але жабка побачила дзьобатого — і стриб-стриб від нього лугом. А він чалап-чалап за нею. «Ой, спіймає! — з острахом думає жабка. — Якби ближче до ставка, пірнула б углибину — й лишився б лелека з носом¹, а точніше із своїм дзьобом...»

Але до ставка було далеко, а напасник уже мало за задню лапку не вхопить.

Нарешті жабка дострибала до околиці села. Уже їй і сили бракує тікати. До ставка їй далеко, але зовсім поряд лелеку бачить... Злетіла б вона в небо, якби була птиця... Коли бачить — перед нею криниця, гарно помальоване в неї цямриння², як весільна скриня.

Скочила на нього жабка і прямо з ходу шубовсть у воду...

Залупав очима лелека-бусол, бо що вже робити мусив! Спинився і став чекати біля криниці, коло четвертої хати, коли жабка вистрибне. Стоїть день, стоїть два, а жабка не виринає. Стоїть він до осені, у вирій не відлітає, сам себе питає: «Чому ж вона не виринає?». За багато днів зовсім зголоднів. Стоїть два роки, вже й три обвівають його вітри. Стояв, стояв — дерев'яним став. Вчепили йому люди до дзьоба відерце і сказали:

¹ *Лишйтися з носом* — зазнати невдачі, неприємності.

² *Цямриння* — колодязний зруб з дерев'яних колод.

— Тягни, тягни з криниці воду, не лілуйся, може, й жабку витягнеш.

І називають його не лелекою, а дерев'яним журавлем. Стоїть він у будь-яку погоду, витягає людям воду...

А жабка-чепурушка живе собі при джерелі в криниці та пильнує, щоб у чистій водиці ніякі жучки, павучки та комарики не заводились. Отак!

- Як ти розумієш назву прочитаного оповідання? Чи доводилося тобі бачити колодязний журавель? опиши його за власними спогадами або за малюнком до твору.

- Знайди в оповіданні уривок про те, як жабка тікала від лелеки. Кому з героїв симпатизує автор? Доведи свою думку за текстом.

- Пригадай прочитані твори Андрія М'ястківського. Що тобі найбільше запам'яталося? Чим цікава мова творів цього автора?

- Чи сподобалася тобі вигадка письменника про те, як з'явився колодязний журавель? Спробуй скласти казку «Як гриб став лисичкою».

Чи знаєш ти?

Журавлем називають довгу жердину з відром на кінці, якою дістають воду з колодязя. У цього журавля, як і у справжнього, маленька «голова» — відро — опускається на довгій «шиї» — жердині — низько-низько, а потім знову високо піднімається вгору...

За Аллою Коваль

- Переглянь прочитані оповідання різних авторів. Які з них ти можеш переказати?

- Перекажи одне оповідання (на вибір) коротко чи близько до тексту.

ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ

За голубими вітряками,
де скачуть *коники баскі*,
десь у траві, під лопухами,
живуть бабусині казки...

А ніч коли злітає з неба
і заглядає до вікна, —
тоді *казки* спішать до тебе
і світяться до ранку в снах...

Анатолій Костецький

Казки українських письменників

НАТАЛЯ ЗАБІЛА

Наталя Забіла написала для маленьких читачів чимало віршованих казок. Ці твори допомагають зрозуміти, що добре, а що — погано; чому не слід вихвалитися й насміхатися та багато інших важливих речей.

ЛИСИЦЯ ТА РАК

Десь жила собі лисичка,
тим відома між звірят,
що була у неї звичка
глузувати з усіх підряд.

Глузувала із сороки,
що у неї білі боки.

Насміхалася з жука —
в нього роги, як в бика.

А ведмідь, мовляв, незграба,
а кабан — гладкий, як жаба,
а у зайця — куций хвіст,
а їжак — малий на зріст,

у кози — негарні роги,
а у чаплі — довгі ноги,
а сова — сліпа удень,
і усі — дурні як пень.

— А сама я гарна, ловка,
славлюсь я на всі ліси.
Хвіст у мене — наче з шовку,
незрівнянної краси.

Я швидка, метка, розумна,
у палаці б жить мені!
А на вас дивитись сумно,
простачки непоказні!..

Вихвалялася без міри
та лисиця кожну мить —
аж в усьому лісі звірі
вже не знали, що й робить!

Хоч би хто набрався духу,
щоб покласти край цьому,
щоб провчити цю хвастуху
й добре висміять саму!

Якось вийшла ця лисиця
прогулятися в байрак¹.

¹ Байра́к — яр, порослий лісом.

Раптом бачить: по травиці до струмочка лізе рак.

От вона до нього скаче й починає глузувати:

— Ех ти, раче-небораче, тільки й вмієш рачкувати!

Рак на це, підвівши клешні, каже: — Не займай мене! Ще побачать всі тутешні, хто кого пережене.

А лисиця знов сміється:

— От розвага для звірят!

Ну й змагання розпочнеться: я — вперед, а ти — назад!

— Я готовий до змагання! — рак відказує не в жарт. — В цьому ж місці завтра зрання разом вийдемо на старт!

Тут почули цю розмову метушливі горобці і негайно слово в слово рознесли в усі кінці.

Збіглись звірі до байраку, в лісі гомін шелестить:

— Та невже ж старому раку перегнати пощастить?!

Кожен лізе, де видніше, дехто б'ється об заклад, а ведмідь умови пише, щоб змаганню дати лад:

«Бігти з пагорбка до мосту,
по мосту через струмок,
а тоді на гору просто,
де стоїть отой пеньок».

Дзвонить білочка у дзвоник.
Все затихло, й під кінець
сірий зайчик — майстер гонок —
підіймає прапорець.

— Приготуйсь! Команду слухай!
Починаймо! Раз, два, три!..
І лисиця тут щодуху
вмить помчалася з гори.

Мчить, мов лине над землею,
до струмочка!.. Через міст!..
І не зна, що рак клешнею
учепився їй за хвіст!

Ось пеньок!.. Аж дух спинився...
Круть хвостом на всім скаку!
Рак одразу відчепився
і сидить вже на пеньку!

— Ти вже тут?.. — руда говорить,
ледве стримуючи злість,
та мерщій назад, під гору!
Ну, а рак — ізнов за хвіст!

Прибігає... Поруч з нею —
глядь! — і рак уже сидить,
ще й грозиться їй клешнею,
перед натовпом ганьбить.

— Що, — питає всім на втіху, —
будеш рака поважать?! —
Глядачі кругом від сміху
просто покотом лежать.

Аж гарчить лиса від злоби:
— Нумо знову, якщо так!
В другий раз догнати спробуй!
— Хоч у третій! — каже рак.

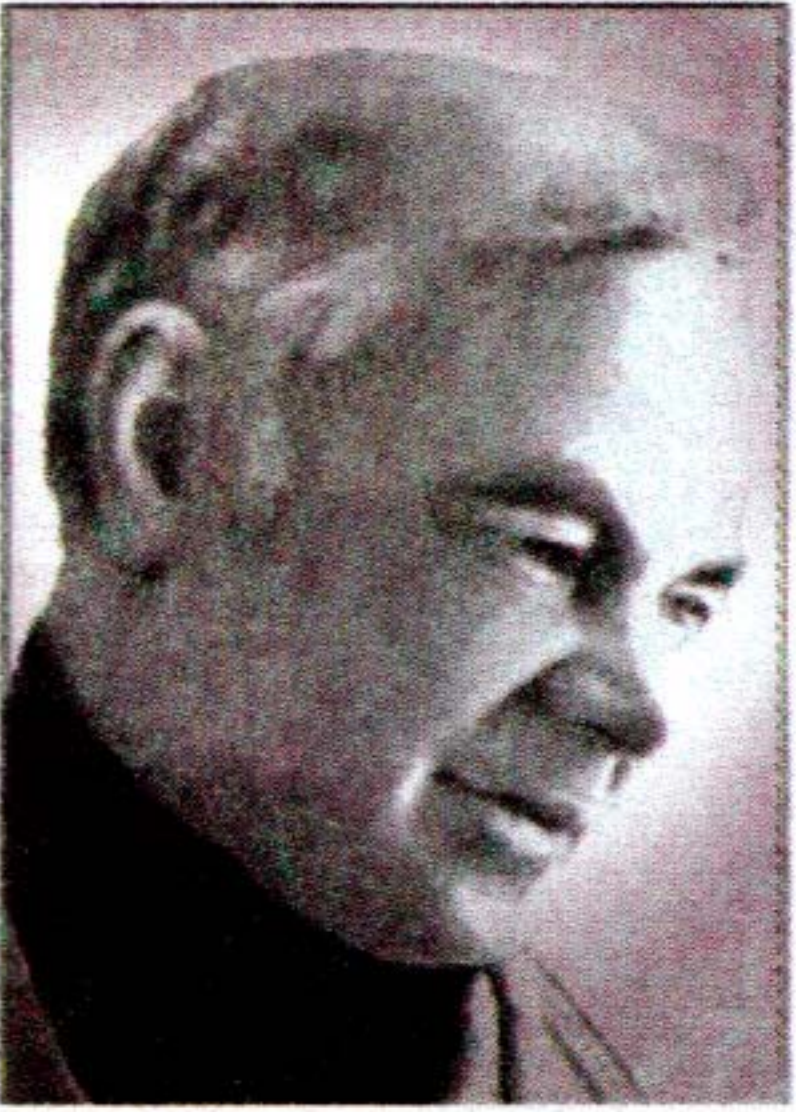
Вслід лисиці знову лине
регіт, оплески і свист,
а вона ні на хвилину
не оглянеться на хвіст!

Вдруге, втретє і вчетверте!..
І до того гра дійшла,
що лисиця напівмертва
впала й ноги простягла.

— Щоб тепер не насміхалась,
так і треба! — каже рак.
І веселий сміх та галас
розляглись на весь байрак.

- З кого глузувала лисиця? А якою вона вважала себе? Знайди відповідь у тексті.
- Як називає лисицю авторка? Прочитай.
- Як лисицю провчив рак? За що її покарано?
- Хто з героїв казки тобі сподобався? Чим саме?
- Назви персонажів казки. Знайди слова кожного з них і слова автора. Підготуйся до читання казки в особах.
- Простеж, як змінюється в казці настрій лисиці. Коли вона весела, насмішкувата, коли — зла, розгублена?

У творчому доробку Юрія Ярмиша є казки, написані на основі народної казки («Та сама мишка», «Казка про ріпку та внучку»).

Ознайомся з казкою, створеною письменником на основі власної вигадки.

ЇЖАЧКИ

Їжачок виріс на гірці над морем. Одного разу ніч була місячна, і він спустився на берег.

Хвиля то набігала на мокре біле каміння, то повертала в море...

І коли вона черговий раз відкотилася назад, їжачок помітив малого чорненького їжачка, що сидів на камені й повільно ворушив голочками.

— Ти що тут робиш? — спитав їжачок, що спустився до моря.

— Гріюся, — відповів їжачок зі свого каменя. — Я гріюся на білому камені. Він ще теплий від сонця.

Хвиля набігла, і чорненький їжачок зник під водою... А коли хвиля відринула в море, їжачок, що жив на гірці, спитав здивовано:

— Виходить, ти живеш у морі?

— Еге ж, адже я — морський їжачок! — відповів той. — Я живу в морі. А що ти над усе любиш? — спитав морський їжачок.

— Молоко. Воно біле й солодке!

— А я над усе люблю морську воду. Вона солона й прозора!

І знову хвиля поглинула їхню розмову...

Потім їжачок, що жив на гірці, промовив замріяно:

— Іще мені подобається місяць. Коли він світить, усе навкруги таке незвичайне...

— А я люблю сонечко. Коли воно світить, я теж гріюся на моєму білому камені.

Тоді їжачок, що жив на гірці, запросив морського їжачка:

— Приходь до мене в гості!

Морський їжачок зітхнув:

— Не можу! Я без моря не можу. Ти приходь!

— А я у воді не можу.

І вони обидва замовкли, посмутніли.

— Але ми все одно будемо дружити! — сказав їжачок, що жив на гірці. — Адже кінець кінцем ми обидва — їжачки!

І вони замовкли.

Тихо плескало в берег море. Місячна стежка підкотилася до самісінького берега. І можна було побігти нею разом далеко-далеко...

- Де зустрілися їжачки? Прочитай.
- Що здивувало їжачка, який жив на гірці?
- Що розповів кожен їжачок про себе?
- **Робота в групі.** Прочитайте в особах, як їжачки запрошували один одного в гості. З якою проблемою вони стикнулися? Якого висновку дійшли?
- Яку важливу для тебе думку автор висловив у цій казці?

ВАСИЛЬ ЧУХЛІБ

Василь Чухліб у своїх творах запрошує дітей пильніше поглянути довкола себе, щоб побачити, як прокидається туманець, як чапля стоїть на одній нозі, мабуть, когось виглядає. А лелека разом із хлопчиками пасе череду...

ВІТЕР І ВИХОР

У глибокому яру, куди й сонце ледь проникає, дрімав собі Вітер. Попрохали в нього рослини в полі, трави на луках, дерева в лісі, щоб полетів він до синього моря та пригнав дощову хмару, бо знемагають вони від спеки.

Вилетів Вітер з яру — а назустріч йому Вихор.

— Гей, Вихоре! — гукнув Вітер. — Приставай до мене, подамося до моря, приженемо хмару.

— Ет, мені й тут добре, — хмикнув Вихор і помчав шукати нових розваг.

Вилетів він на баштан, жартуючи, позв'язував огудиння¹ кавунів та динь, роздмухав солом'яну курені. З куреня вибіг баштанник і став сваритися. Вихор схопив у нього з голови солом'яного бриля і закружляв з ним над баштаном.

¹ *Огудиння* — стебла виткої або повзучої рослини.

— Хо-хо-хо! — сміявся Вихор і крутив брилем.

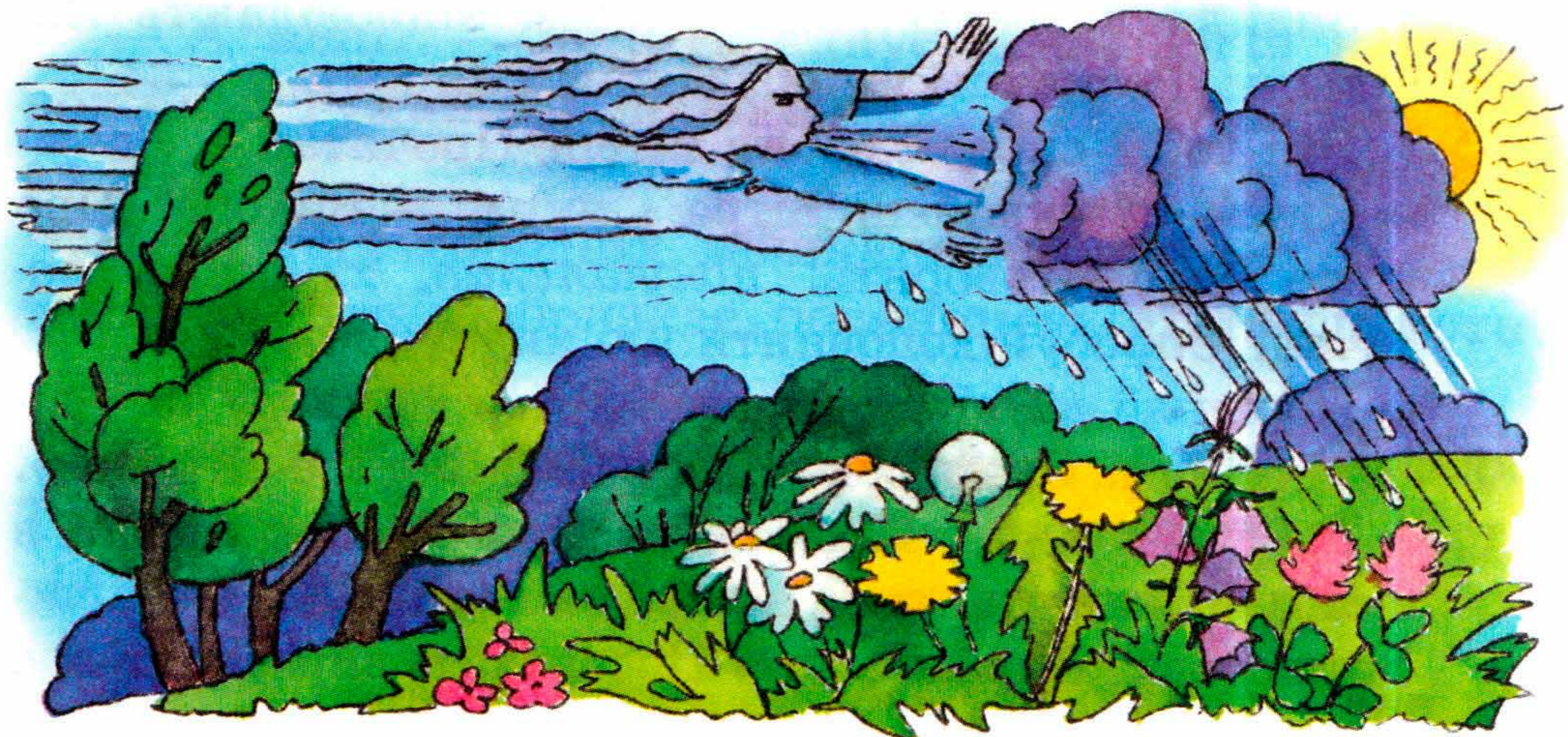
Та врешті це йому набридло, і він кинув бриля прямо баштанникові на лисину. Після цього Вихор покушпелів по дорозі, здіймаючи стовп куряви, а корови, що паслися неподалік, чмихкали й невдоволено хитали головами. Вихор повернув на пшеничне поле.

— Розбиш-шака з'явився, розбиш-шака! — шепотіли зелені колоски й пригиналися до землі.

А Вітер тим часом летів до моря. Він відчував, що сили в нього збавляється і слід було б спуститися на землю, передихнути. Але Вітер казав собі: «Кріпись! Треба хутчіше долетіти до моря, поки інші вітри не порозбирали дощових хмар».

Ну, а Вихор? Той уже розгулював лугом. Зачувши, що він летить, ховалися по норах миші, нишкли коники-стрибунці, хилилися долу трави. І хоч багатьом пощастило сховатися від Вихору, та все ж дехто попадав у його крутьоло...

Піднявши сторчма все живе в лузі, Вихор вирішив прогулятися лісом. Край лісу стояв старий дуб-велетень, а обабіч нього — молоді дубки, його сини й онуки. Вихор летів прямо на них, не звертаючи.

— Дорогу! Дорогу! — галасував він. Та дуби були незворушні.

— Ну, зараз ви пожалкуєте! — напружився Вихор, розігнався і... тільки зойкнув, налетівши на могутні груди старого дуба.

Саме цієї миті вернувся з моря Вітер. Він пригнав дощову хмару, і враз на поблякле від спеки листя, на трави, на жита-пшениці сипонули життєдайні прохолодні краплі.

— Спасибі Вітрові! — зраділи дерева. — Це він приніс нам цілющий дощ!

— Спасибі Вітрові! — долинуло з баштану і з пшеничного поля.

— Спасибі Вітрові! — котилося лугом.

А стомлений Вітер полетів до глибокого яру. Йому треба було перепочити, набратися сили. Бо завтра знов чекає на нього робота: крутити вітряки на пагорбах, запилювати соняхи в степу, напинати вітрила на човнах. Та хіба мало гарних справ у Вітру!

 • Про кого ця казка? Хто тобі в ній сподобався і чим?

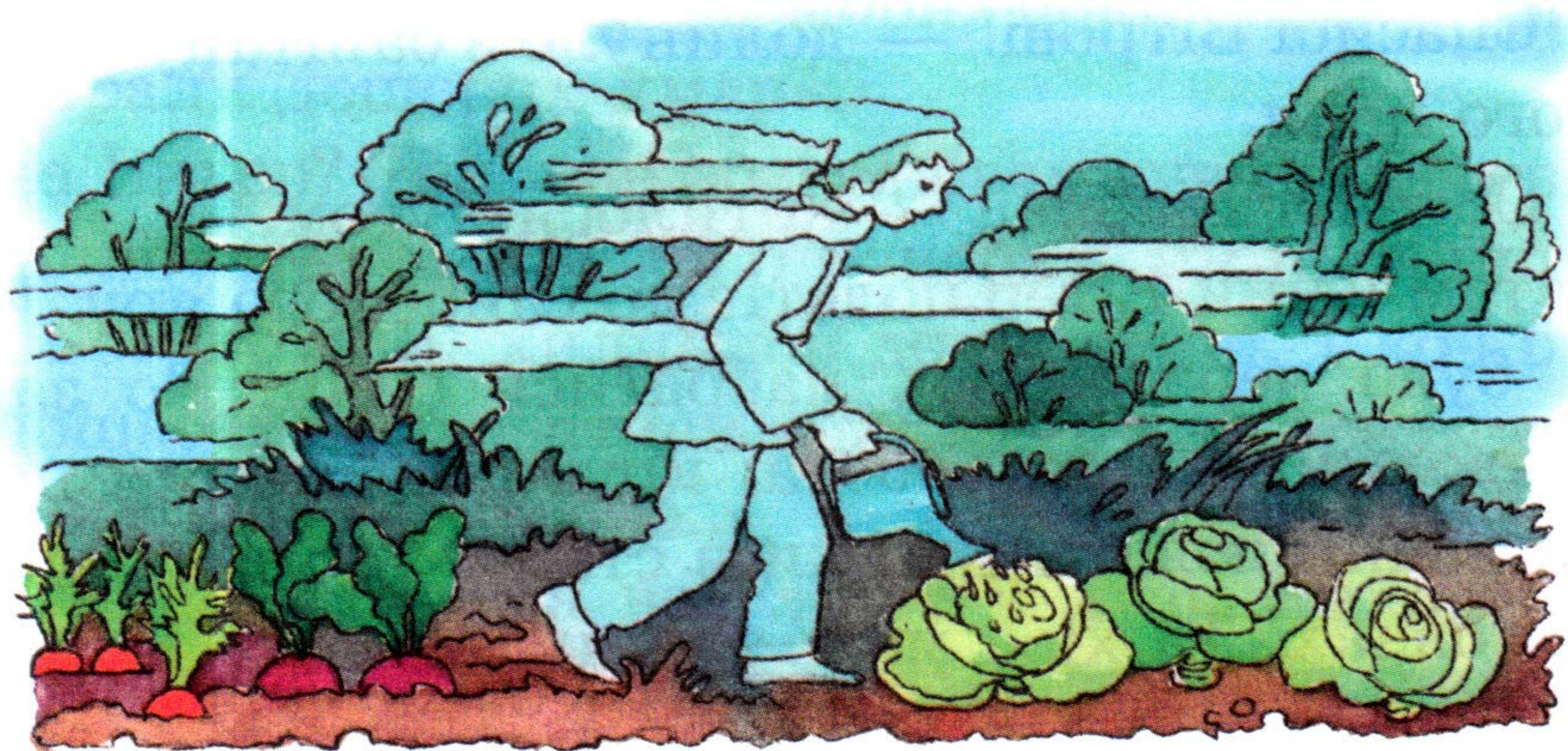
- Знайди в тексті рядки, яким відповідають малюнки. Розкажи, як розважався Вихор.
 - Які добрі справи робив Вітер? Прочитай.
 - Яким ти уявляєш Вітра і яким — Вихора? Про кого автор говорить: *покушпелив, хмикнув, помчав*? Спробуй доповнити цю низку слів.
 - Порівняй дії вітру в казці «Вітер і Вихор» та у вірші Вадима Скомаровського «Любий вітре-вітровію».
 - **Робота в групі.** Підготуйтеся до читання казки в особах. Знайдіть слова автора та героїв. Як треба читати слова кожного з них? Прочитайте виразно казку.
- • Прочитай заголовок казки, поміркуй, про що в ній ітиметься.

ТУМАНЕЦЬ

Рано-вранці, коли ще всі діти сплять, тихенько виходить зі своєї схованки на леваді Туманець.

Позіхає, потягається, а потім бере голубу лієчку і рушає на городи.

Кропить картоплю, і вона збудьорюється, прокидається від сну. Кропить лапате гарбузиння і в гарбузові квітки, в кукурудзяні рурочки¹ росяниці наливає. До огірків, до помідорів завертає.

¹ Рурочка — трубочка.

— А мені? — рипить капуста, а лієчка вже порожня, і Туманець іде на леваду й знову повертається вповні.

Отак усіх городніх мешканців Туманець на світанку обійде, побризкає росяницею. Буде спекотно удень, ось і нап'ються вони.

А як тільки сонце викотиться з-за старих верб, Туманець зникає... А знаєте, де він ховається? У старій копанці¹. Тільки вдень його не розгледити.

• Чи правильним виявилось твоє припущення про зміст казки?

• Яким автор зобразив Туманця? Який у нього характер?

• Спробуй дібрати до слів *рипить*, *росяниця*, *спекотно*, *копанка* слова, близькі за значенням.

• Перекажи зміст казки за планом:

1. Де живе Туманець?

2. Коли він прокидається і з чого розпочинає свій день?

3. Як Туманець напуває кожну рослину?

4. Куди Туманець зникає з появою сонця?

ОКСАНА ІВАНЕНКО

Оксана Іваненко — письменниця-педагог. Герої її творів для дітей — сміливі й розумні.

У казках Оксани Іваненко тварини й рослини радіють і сумують, долають труднощі і мріють. Своїми вчинками й поведінкою нагадують вони людей.

¹ *Кóпанка* — невелика криниця або спеціально викопана яма, у якій збирається вода.

- Прочитай казку. Поміркуй над її змістом.

КАЗКА ПРО МАЛЕНЬКОГО ПІКА

(Скорочено)

Чижики звили собі гніздо на найвищій гілці найвищої ялини в лісі зовсім не тому, що вони були такі горді і хотіли жити вище від усіх. Навпаки, вони були дуже привітні з усіма пташками, завжди бадьорі, співучі і непосидючі. Просто їм здавалося, що там, нагорі, їм буде і безпечніше, і веселіше, і так взагалі вили гнізда всі чижі.

— Треба зробити так, щоб ніхто не міг побачити наше гніздечко, — казала молоденька чижиха.

— Не хвилюйся, моя мила, — наспівував їй чижик. — Я все зроблю гаразд! — І вони вдвох ретельно взялися будувати свою першу хатку.

Чижиха дуже вправно будувала малесеньке, але міцне гніздечко, скріплюючи прутики павутинням,

викладаючи його всередині пухом, вовною та м'яким листячком. Їй не потрібно було розкішного великого житла — адже вона була зовсім невеличкою пташкою, своїм гніздом вона дуже тішилася і без заздрості дивилася на різні гнізда, які будували пташки в лісі.

Скоро в гнізді з'явилося п'ять яєчок, біло-зеленкуватих, з брунатними¹ цяточками і рисками, і чижиха сіла на них. Чижик не знав уже, що їй робити. Він приносив дружині їсти, він співав навколо неї, щоб їй не було нудно сидіти.

Та їй раді ж були батько і мати, коли веселого весняного ранку яєчка почали розколюватися і одна по одній висувалися маленькі сіруваті голівки.

— Пік! Пік! — почули пташки і побачили, як звідти висунувся спочатку маленький дзьобик і враз розкрився, і вся чумаза голівка на тонкій шийці повернулася на всі боки, ніби пташеня хотіло враз з усіма познайомитися. — Пік! Пік!

— Синок! Синок! — закричала мати.

— Та це ж чудесно! — зрадів чижик-тато і заспівав на весь ліс привіт своїм діткам — чотирьом дочкам і п'ятому синочку.

З тої хвилини почалися турботи про родину. Батько і мати літали цілий день і приносили своїм діткам то гусінь, то різну дрібну комашню.

Вже настав час учити їх літати, як трапилася страшна подія у їхньому житті. Раптом синє, завжди добре і миле небо спохмурніло, потемніло, ніби розсердилося на весь світ. Сонце, тепле і ясне, кудись зникло, і страшний гуркіт залунав навколо.

— Мамо! Мамо! — заметушилися пташенята. — Ми боїмося!

¹ Брунатний — коричневий.

— Тримайтесь щільніше! — сказала мати. — Сидіть спокійно, я коло вас.

— А де ж тато? — запищав Пік. — Де наш тато? Тато-чижик ще зранку полетів по насіння далеко, аж за березовий гай.

— Він повернеться, — заспокоювала мати. — Не хвилюйтеся, дітки, він повернеться.

Чижиха розпустила свої крила, підгорнула під них діток, а сама притулилася до стовбура ялини.

На ранок небо знову, мов нічого не бувало, проясніло і сонечко сяяло, як завжди, пригріваючи і ліс, і ниву, і квіти, і трави. Але що було в лісі і на ниві! Зламани бурею дерева валялися тут і там; ніби скошена, полягла пшениця, багато квітів не могли навіть голівок своїх підвести. І скількох своїх жителів не долічився старий ліс!

— А де ж тато? — спитав Пік.

— Він ще повернеться, — впевнено мовила чижиха, — адже він залетів далеко і там, мабуть, перебув грозу.

Але й на вечір він не повернувся, і на другий ранок, і на третій.

Чижиха сама вчила дітей літати і хоч тремтіла за кожний їхній рух, та не показувала цього і підбадьорювала, як могла.

— Як це добре — літати! — радів маленький Пік. А він вдався таким веселим, непосидючим, до всього цікавим і, тільки-но вивчився трохи літати, як почав гасати по всьому лісі. Де траплялася яка пригода чи бешкет — уже всі знали, що то справа маленького Піка. Вранці він найперший будив увесь лісовий народ своїм дзвінким голоском, сміливо встрявав у пташині бійки, витягав з-під дзьоба у старших різний лісовий харч.

— Будь ласка, не бешкетуй! — умовляла чижиха Піка, адже всі пташки з такою охотою робили йому зауваження, і це їй було завжди прикро чути. А мати тільки думала: «Коли б його тато побачив!».

А тато-чижик теж думав про це саме.

Яка надзвичайна пригода трапилася з ним! Під час грози, коли він поспішав додому, до своїх пташенят, до своєї чижихи, його зачепило зломлене дерево, і він упав.

На ранок його знайшли хлопці, що прийшли в ліс по ягоди.

— Дивись! Чиж! Живий ще!

Хлопці принесли його додому, посадили в клітку, і він у них довгенько жив, поки зовсім одужав, а потім вони понесли його в місто, бо знали, що там є крамниця, де купують різних пташок.

Та вони й до крамниці не донесли. Їх зупинив якийсь дядько.

Дядько цей дуже любив пташок, і в нього їх було багато — і щиглі, і синички, і снігурі, а от чижа цього року ще не було. Він був дуже радий, що купив нарешті і чижика.

Але цей дядько ще дуже любив дітей. Коли він підходив до будинку, де жив, то побачив, як школярі грають у м'яча, а між ними бігає один маленький хлопчик, задерикуватий і веселий, та його не приймають старші у своє товариство. Все ж таки хлопчикові пощастило підбити ніжкою м'яча, і він був страшенно задоволений, але старші закричали:

— Іди собі, не заважай нам!

Хлопчик образився і гірко заплакав.

— Іди, Андрійку, сюди! — покликав його дядько. — Не плач, бачиш, який хороший чижик у мене!

У хлопчика враз висохли сльози, а очі так заблищали, що дядькові зробилося дуже приємно, і він сказав:

— Забери собі чижика, тільки годуй його щодня і напувай.

Відтоді вони зробилися нерозлучними друзями — чижик і хлопчик. Хлопчик сам міняв чижикові воду, сипав зерно і розмовляв увесь час з ним.

Надворі йшов сніг, чижик бачив це у вікно, на якому стояла клітка, і серце у нього просто розривалося. Він думав: як переживуть цю зиму його дружина, дочки, маленький Пік? І чи не забули вони про нього? І він співав голосно, ніби вони могли почути його спів. А люди казали:

— Який веселий чижик! Весь час співає!

— Пік! Пік! — гукав чижик у клітці. — Де ти, Пік? — І він бився крильцями об ґрати.

Андрійко раптом замислився.

— Мамо, я випущу чижика, йому, мабуть, хочеться на волю.

І тільки він відчинив клітку і хотів сказати: «До побачення! Прилітай ночувати!», як чижик затремтів крильцями і полетів, полетів зразу за той високий будинок, що на розі, а потім через Ботанічний сад, а там полем, над рікою, над нивами. Як добре знав він цей шлях! Він летів і голосно кричав-співав:

— Де ви, мої дітки? Де моя дружина, де мій маленький Пік?

І раптом побачив: на ялині сидить гарненький жовтогрудий чижик, а коло нього невеличка сіренька змарніла чижиха, і чижик їй щось із запалом співає-розповідає.

— Пік! Синонок! Невже це ти? — закричав тато-чижик.

Чижиха від здивування тільки тому не впала непритомною, що пташки взагалі ніколи в житті не падають непритомними, але з хвилину вона не могла нічого зрозуміти, а потім закричала на весь ліс:

— Я ж казала, я ж казала, що ти повернешся!

— Мій тато повернувся! — закричав Пік і кинувся до тата, а потім враз почав показувати всі свої витівки на гілочках ялини — і тато не сердився на нього, як чужі пташки, а був просто в захопленні.

— Наш тато повернувся! — закричали всі чотири дочки, такі ж бадьорі й хазяйновиті, як їхня мама.

— Повернувся, нарешті, повернувся! — рипіла задоволено ялина.

- Про кого ця казка? Як жила родина чижиків?
- Розкажи, що трапалося з татом-чижиком.
- Чи втратила чижиха віру в те, що чижик повернеться до сім'ї?
- Що цікаве письменниця розповіла про птахів: як вони в'ють гніздечка, як виховують пташенят, як долають труднощі?
- Яким зображено в казці Андрійка? Розкажи про нього.
- Доведи за текстом, що казка навчає: а) бути добрим, дбати про птахів; б) не боятися труднощів; в) не впадати у відчай.
- Пригадай прочитані казки українських письменників. Що в цих творах є казковим? А що могло бути насправді?

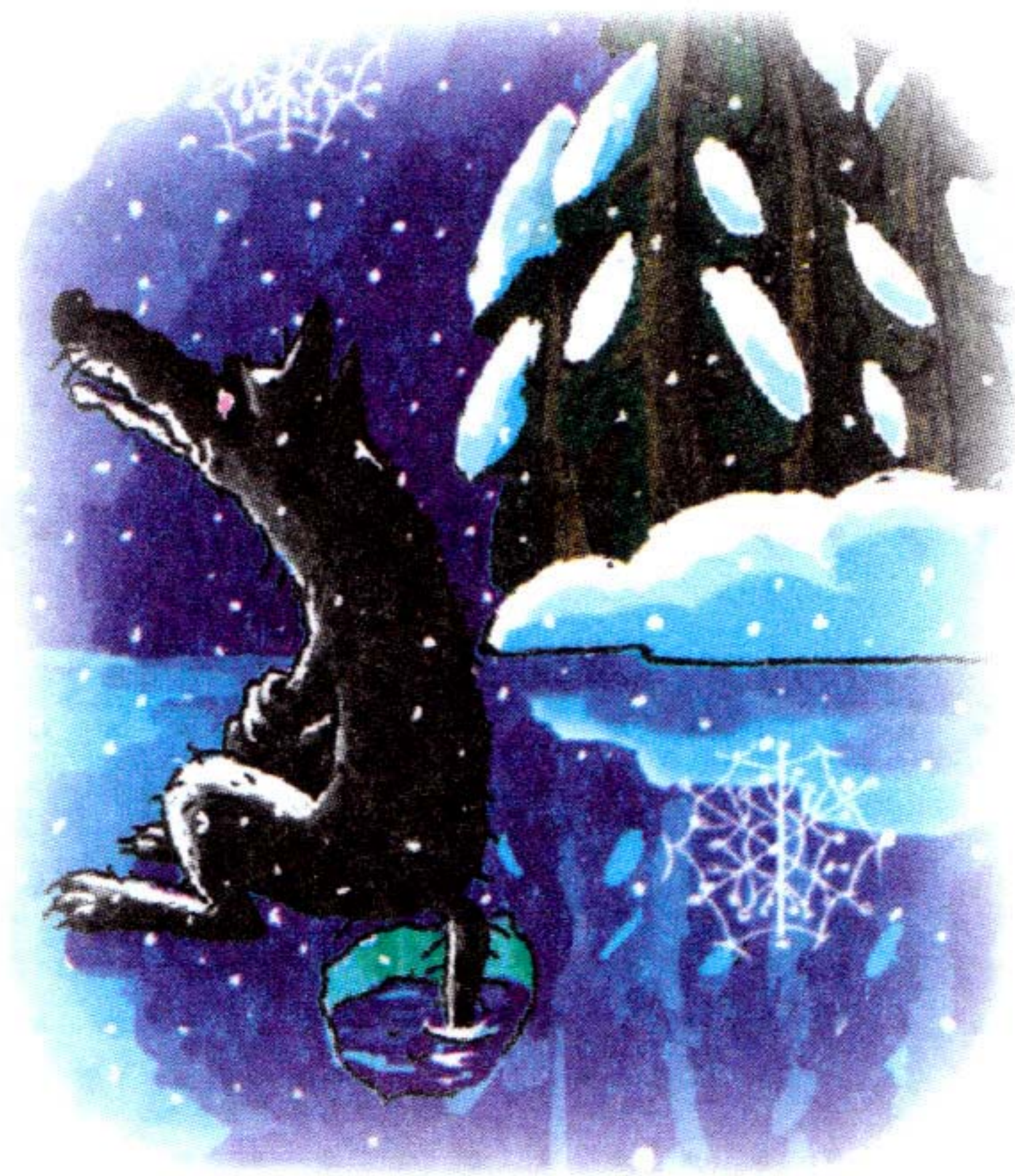
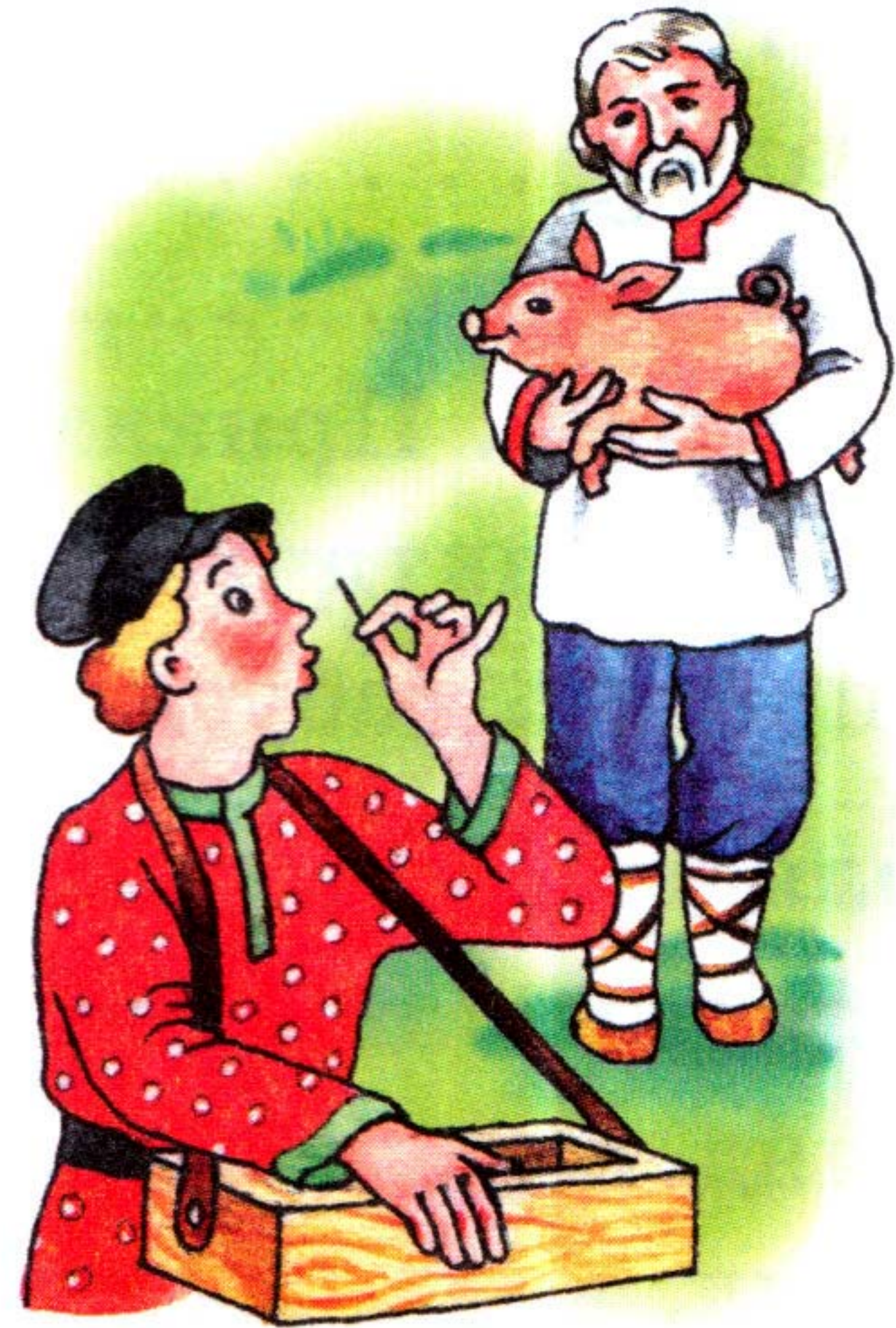

- Упізнай героїв прочитаних казок за їхніми діями.

Отак усіх городніх мешканців на світанку обійде, побризкає росяницею;

квашнею учепився їй за хвіст;
гріється на білому камені;
сміливо встрявав у пташині бійки.

- Розглянь малюнки. До яких вони казок? Які з них народні, які — літературні?

З М І С Т

Від автора 3

З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА

Малі жанри 5

Загадкі 5

Скоромівки 7

Прислів'я. Приказкі 7

Народні дитячі пісні 8

А продай, бабусю, бичка 9

Колядки 12

Колядин, колядин 12

Коляд, коляд, колядин 13

Коляд, коляд, колядниця 13

Коляд, коляд, колядниця 13

Щедрівки 14

Сію, посіваю 14

Вилетів сокіл з Києва на двір 15

Щедрівочка щедрувала 16

Народні казки 17

Українські народні казки 17

Колобок 17

Горобець та билина 19

Лисичка-сестричка 23

У пригоді 29

Казки народів світу 30

Міньба 30

Сорочаче гніздо 33

Жбан меду 36

3 ЛІТЕРАТУРНОЇ СКАРБНИЦІ

Поетична майстерня	39
<i>Леонід Куліш-Зіньків</i>	
Скоромовка	40
<i>Андрій М'ястківський</i>	
Як весну я пам'ятаю	40
<i>Микола Вінграновський</i>	
Почалапали каченята	41
<i>Ганна Чубач</i>	
Йшла синичка до кринички	41
<i>Йосип Струцюк</i>	
Синиччина криничка	42
<i>Оксана Сенатович</i>	
Дівчинка малює сонце	42
Веселий сніг	43
<i>Степан Жупанин</i>	
Віхола	45
<i>Алевтина Волкова</i>	
Зимова казка	46
Поетична збірка	47
<i>Тарас Шевченко</i>	48
Зацвіла в долині	49
Відгадай ім'я	50
<i>Леся Українка</i>	
Якби нам хата тепла	51
<i>Олександр Олесь</i>	53
Жив собі зайчик...	54
Капустонька	55
<i>Володимир Самійленко</i>	
Вечірня пісня	55

Платон Воронько	
Каша, аби не наша	57
Володимир Лучук	
Як лелека зимував.	58
Джерело	59
Ліна Костенко	
Телеграма-блискавка	61
Вербові сережки	61
Сунічки	62
Веселий дощ	62
Михайло Стельмах	
Дощ	63
Вадим Скомаровський	
Білий сніговій	65
Сплять над озером ялинки	67
Любий вітре-вітровію	68
Ганна Чубач	
Ласий кіт Івашко	69
Щось собі гуляє.	70
Хвалько	71
Михайло Стельмах	
Трипудовий гарбуз	72
Анатолій Костецький	
Осіній клен	74
Анатолій Камінчук	
Останній листочок	75
Стало біло-біло	75
Ведмежі сні	76
Тамара Коломієць	
Вітрисько	77

На галяві	78
Лічилка-небувальниця	78
Оповідання	79
<i>Олександр Копиленко</i>	
Птиця гавкає	79
<i>Юрій Старостенко</i>	
Хто ж винен?	81
<i>Василь Сухомлинський</i>	
Вічна тополя	83
Де беруться срібні павутинки	83
<i>Володимир Сенцовський</i>	
Привези мені, тату, сонце	84
Зірка	87
<i>Олег Буцень</i>	
Настуська-вередуська	88
<i>Андрій М'ястківський</i>	
Пустотливий дощик	93
Став лелека журавлем	93
Літературні казки	96
Казки українських письменників	
<i>Наталя Забіла</i>	
Лисиця та рак	96
<i>Юрій Ярмиш</i>	
Їжачки	101
<i>Василь Чухліб</i>	
Вітер і вихор	103
Туманець	106
<i>Оксана Іваненко</i>	
Казка про маленького Піка	108

Навчальне видання

НАУМЕНКО Віра Орестівна

ПЕРЛИНКА
КНИГА
З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Додаток до підручника
«Літературне читання» для 2 класу

Навчальний посібник

Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах

Головний редактор *Н. Заблоцька*
Відповідальна за випуск *М. Москаленко*
Технічний редактор *Ц. Федосіхіна*
Художники *О. Мазниченко, Н. Сосніна, О. Василевська, М. Баликін,*
І. Бабенцова, О. Грищенко, Н. Чернишова, Л. Горошко
Комп'ютерна верстка *О. Білохвост, Л. Ємець*
Коректори *Л. Федоренко, А. Кравченко*

Формат 70×100/16.
Ум. друк. арк. 9,75. Обл.-вид. арк. 8,78.
Тираж 50 023 пр. Вид. № 1273.
Зам. № 13-02-0406.

Видавництво «Гене́за», вул. Тимошенка, 2-л, м. Київ, 04212.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 3966 від 01.02.2011.

Віддруковано з готових позитивів у
ТОВ «ПЕТ», вул. Ольмінського, 17, м. Харків, 61024.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3179 від 08.05.2008.

ВЕСЕЛКОВА ШКОЛА

«Веселкова школа» —
нова серія навчальних видань
для початкової школи, створена видавництвом
«ГЕНЕЗА».

Цей посібник є складовою
навчально-методичного комплексу
з **ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ** для 2 класу:

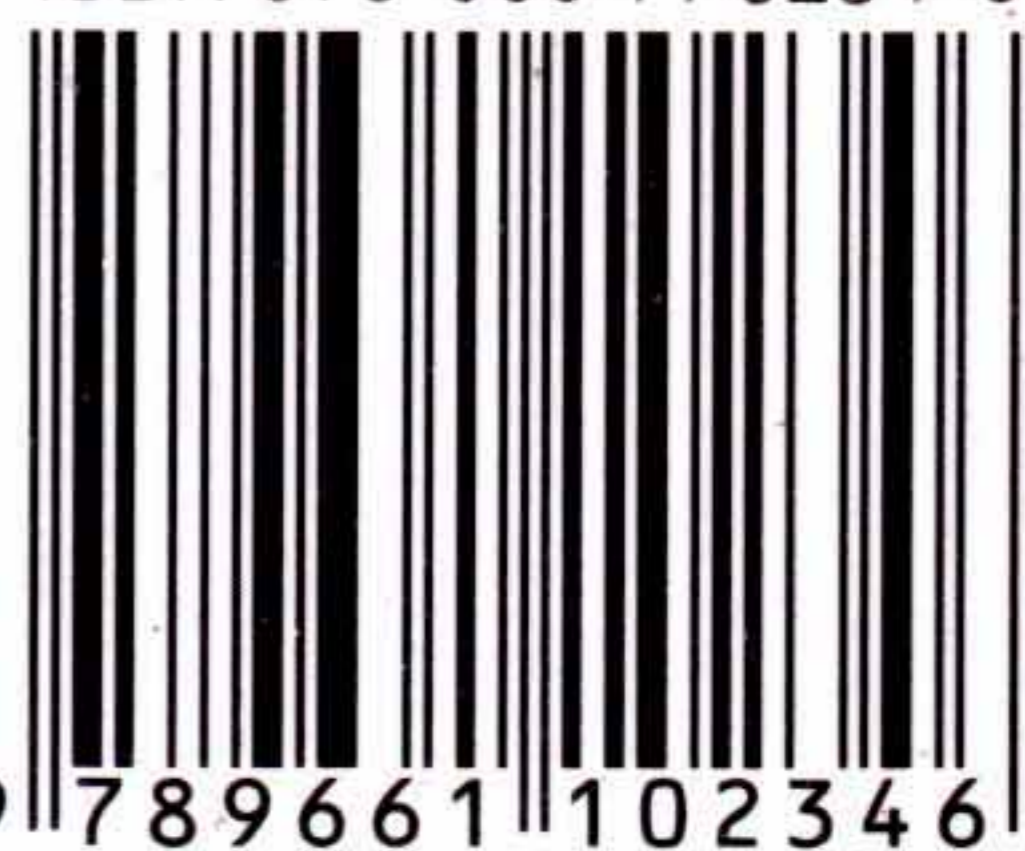
- підручник «Літературне читання»
(авт. *Віра Науменко*);
- «Зошит з літературного читання»
(авт. *Віра Науменко*);
- «Перлінка. Книга з літературного читання»
(авт. *Віра Науменко*);
- «Книжкова країна. Позакласне читання»
(авт. *Л.В. Йолкіна*);
- посібник для вчителя
«Уроки літературного читання в 2 класі»
(авт. *Віра Науменко*).

Учням – тільки якісні знання!

З питань реалізації звертатися:

ТОВ «Центр навчально-методичної літератури»,
тел.: (044) 408-73-81, 408-75-66, 408-38-21, 497-95-62
e-mail: books@cnml.com.ua; sales@cnml.com.ua
Інтернет-магазин: www.cnml.com.ua

ISBN 978-966-11-0234-6

9 789661 102346